

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ İRAK TÜRKMENLERİ: SOSYO-POLİTİK BİR
ANALİZ (1990-2015)**

Yüksek Lisans Tezi

SONER DOĞAN

İstanbul, 2018

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ İRAK TÜRKMENLERİ: SOSYO-POLİTİK BİR
ANALİZ (1990-2015)**

Yüksek Lisans Tezi

SONER DOĞAN

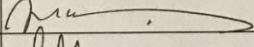

Danışman: PROF. DR. ZEKERİYA KURŞUN

İstanbul, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506314011 no'lu Soner DOĞAN'ın hazırladığı "Türkiye'deki Irak Türkmenleri: Sosyo-Politik Bir Analiz (1990-2015)"k onulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü.Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 18/04/2018 tarihinde saat 14:30 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulüne ne ÖYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr.Zekeriya KURŞUN	Kabul	
Doç.Dr.İdris SARISOY	Kabul	
Doç.Dr.Ali SATAN	Red	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 26./04./2018 tarih ve 2018/08-12 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
TABLO LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ	
1. Irak ‘ta Türkmen Varlığı ve Yerleşim Bölgeleri	2
1.1. Türkmenlerin Tanımı ve Irak’ta Türkmen Varlığı.....	2
1.2. Irak Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri ve Nüfusu.....	4
1.2.1. Musul.....	4
1.2.2. Kerkük.....	5
1.2.3. Diyala.....	5
1.2.4. Selahattin.....	6
1.2.5. Bağdat.....	6
1.2.6. Erbil.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM	9
2. MODERN IRAK’TA TÜRKMENLERİN SİYASAL YAPILANMALARI	
2.1. Modern Irak’ın Doğuşu.....	9
2.1.1. Musul Sorunu.....	10
2.2. Irak Türkmenlerine Yapılan Katliamlar.....	11
2.2.1. 1924 Kerkük Katliamı.....	12
2.2.2. 1946 Gavurbağ Katliamı.....	13
2.2.3. 1959 Kerkük Katliamı.....	13
2.2.4. Altinköprü Katliamı.....	15
2.3. Irak Türkmenlerinin Siyasal Mücadelesi.....	15

2.3.1. Irak Türkmenlerinin Siyasi Hareketleri.....	21
2.3.1.1. Irak Milli Türkmen Partisi.....	23
2.3.1.2. Irak Türkmen Cephesi.....	23
2.3.1.3. Türkmeneli Partisi.....	24
2.3.1.4. Türkmen Bağımsızlar Hareketi.....	25
2.3.1.5. Irak Türkmen İslam Birliği.....	25
2.3.1.6. Türkmen Milliyetçi Hareketi.....	25
2.3.1.6. Türkmen Vefa Hareketi.....	25
2.4. Türkmenlerin Dili, Dini ve Eğitim Durumları.....	26
2.5. 2004 Irak İşgalinden Sonra Irak Türkmenlerinin Irak Siyasetine Etkileri.....	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
3. TÜRKİYE’NİN IRAK TÜRKMENLERİNE YÖNELİK POLİTİKALARI(1923-2015)	33
3.1. Erken Dönem Cumhuriyet Politikaları.....	34
3.2. Demokrat Parti Dönemi Politikaları(1950-1960).....	37
3.3. Ara Dönem Politikaları(1960-1982).....	38
3.4. Aktif Dönem Politikaları(1982-2003).....	41
3.5. Irak İşgali ve Sonrası Politikaları (2003--)... ..	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
4. IRAK TÜRKMENLERİNİN TÜRKİYE’DEKİ VARLIĞI VE FAALİYETLERİ.....	52
4.1. Türkmenlerin Türkiye’deki Varlığının Kavramsal Çerçevesi.....	52
4.2. Irak Türkmenlerinin 1990 Sonrası Türkiye’ye Göçe Başlaması.....	54
4.3. Irak Türkmenlerinin Türkiye’deki Kuruluşları.....	56
4.3.1. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.....	56
4.3.1.1. ITKYD Konya Şubesi.....	58
4.3.1.2. ITKYD Ankara Şubesi.....	58
4.3.1.3. ITKYD İzmir Şubesi.....	58
4.3.2. Antalya Irak Türkmen Birliği ve Dayanışma Derneği.....	58
4.3.3. Yurt Dışındaki Irak’lı Doktorlar Derneği.....	59
4.3.4. Irak Türkleri Adalet, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.....	59

4.3.5. Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği.....	59
4.3.6. Türkmeneli İnsan Hakları Derneği.....	60
4.3.7. Türkmen Aydınlar Derneği.....	60
4.3.8. Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı.....	61
4.3.9. Kerkük Vakfı.....	62
4.3.10. İhsan Doğramacı Erbil Vakfı.....	62
4.3.11. Türkmeneli Dernekleri Federasyonu.....	62
4.3.12. Irak Türkmenleri Basın Konseyi.....	63
4.4. Türkiye’deki Irak Türkmenlerinin Sosyo-Kültürel Analizi.....	64
4.4.1. Sosyal Durumları ve Siyasi Eğilimleri.....	64
4.4.2. Eğitim.....	65
4.4.3. Sağlık Sorunları.....	67
4.4.4. Siyasi Eğilimleri.....	67
4.4.5. Yerleşim ve Nüfus.....	68
4.4.6. Irak Türkmenlerinin Türkiye’de Düzenli Olarak Yaptıkları Etkinlikleri.....	70
4.5. Ekonomik ve Dış Dünyaya Açılma.....	73
4.5.1. Ekonomik Durumları.....	73
4.5.2. Dış Dünyaya Açılım.....	74
4. SONUÇ.....	76
5. EKLER.....	81
6. KAYNAKÇA.....	91

ÖNSÖZ

Irak'ta yaşanan her önemli gelişme bu ülkenin asli unsurlarından olan Türkmenleri de doğrudan etkilemektedir. Özellikle Irak'ın çalkantılı tarihi boyunca yaşadığı inişli çıkışlı dönemlerde maruz kaldıkları uygulamalar Irak Türkmen toplumu ile ilgili karamsar bir tablo ortaya koymuştur. Arap milliyetçisi politikalar, ülke içinde diğer etnik gruplara karşı güvensizlik olarak kendini gösterirken, 1946'da Gavurbağı ve 1959 Kerkük olaylarında olduğu gibi doğrudan Türkmenleri hedef alan şiddet uygulamaları da yaşanmıştır.

Ancak Irak Türkmenleri için en önemli toplumsal kırılmalar, Saddam Hüseyin idaresinin 1990'daki Kuveyt işgali ile başlayan izolasyon sonrasında başladı. Uluslararası ambargo ve peşi sıra gelen savaşlar Irak'ta büyük bir yıkım ve çözülme getirirken, Türkmenler için çok daha zorlu bir dönemi başlattı. 1991 Körfez Savaşı, 2003 Amerikan işgali, 2006 sonrası Irak iç savaşı, 2013'ten itibaren DAESH katliamları ile kendini gösteren kaos sürecinde Iraklı Türkmenlerin en önemli sığınağı Türkiye oldu.

Bu çalışma da 1990 yılından itibaren Türkiye'ye gelip yerleşmiş ve vatandaşlık almış olan Iraklı Türkmenleri incelemektedir. Irak Türkmenlerinin, Türkiye'ye göçlerinden, oturma izni almalarına kadar yaşadıkları süreç anlatılırken, vatandaşlık yahut çalışma izni aldıktan sonra karşılaştıkları problemler bir saha çalışması ile ortaya konulmaktadır.

Akademik olarak Irak Türkmenleri ile ilgili birçok tez çalışması bulunmasına rağmen, Türkiye'de yaşayan Irak Türkmenlerini inceleyen akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yapılan tezlerin büyük bölümünde Türkmenlerin Irak'taki toplumsal ve siyasi durumu incelenmektedir. Her biri farklı dönemlere odaklanmış bulunan çalışmalar arasında en kapsamlı olanlarından biri; Aydın Beden'in *Türk Basınına Göre Türkiye-Irak İlişkilerinde Türkmenler*'(1926-2001) adlı doktora tezi ile Hamza Çelepoğlu'nun *Dünden Bugüne Irak Türkmenleri(Ortadoğu Siyasetindeki Yeri)* isimli doktora tezidir. Bizim tez başlığımızı da oluşturan "Türkiye'deki Irak Türkmenlerine" ilişkin akademik çalışmalar içinde Birol Kürekçi'nin daha çok rakamsal verileri derlediği *Körfez Savaşı Sonrası Irak Türkmenlerin Türkiye'ye Göçü ve Entegrasyonu*, isimli yüksek lisans tezi en güncel olanıdır.

Biz ise tezimizde Türkiye'ye göç eden Irak Türkmenlerinden 1990-2015 yılları arasında Türkiye'de vatandaşlık, oturma ve çalışma izni almış olanları inceleyerek onların

sosyal ve siyasi durumunu ortaya koymaya çalıştık. Irak Türkmenlerinin, Türkiye'deki yaşantıları, sosyo-kültürel durumları ortaya konulurken, günlük yaşamlarında ve geleneklerindeki değişim anlaşılmaya gayret edilmiştir. Bu yapılırken, günlük yaşamda karşılaştıkları problemler ele alınmıştır. Araştırma metodu olarak kalitatif analiz yöntemine uygun biçimde Irak Türkmenlerinin önde gelen temsilcileri, Türkmen akademisyenler ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile görüşülmüştür. Türkiye'ye geldiklerinde karşılaştıkları sıkıntılar, eğitim, ekonomik durumları, yerleşme politikaları ve nüfusları incelenirken, Türkiye'de genellikle hangi coğrafyalara yerleştiklerine dair veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma giriş hariç üç ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Irak'ta Türkmen Varlığı ve Yerleşim bölgeleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Irak Türkmenlerinin kaynaklarda geçen tanımı, Irak'taki varlıkları ve yaşadıkları coğrafyalar hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Böylece Irak Türkmenleri hakkında ana vatanlarındaki yaşam ve kültürleri hakkında genel bilgilerin oluşturulması hedeflenmiştir.

Birinci bölüm, Irak Türkmenlerinin Siyasal yapılanmaları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. 1920'den itibaren karşılaştıkları sıkıntılar, maruz kaldıkları katliamlar incelenmiştir. Yaşanılan acı olaylar sonrasında birlik içerisinde hareket etmeleri için kurdukları siyasi yapılar incelenmiştir. Günümüze kadar sürecek olan siyasi mücadelelerinde 2015 yılı itibari ile Irak Parlamentosunda ki milletvekili sayıları güncel olarak verilmiştir. Yine bu bölümde 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgali ile oluşan sözde demokrasi ortamı içerisinde Türkmenlerin siyasi mücadeleleri ve Irak siyaseti içerisindeki rollerine değinilmiştir.

İkinci bölüm, Türk Dış Politikasında Irak Türkmenlerinin konumu tartışılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde Irak Türkmenlerinin yeri nedir? sorusuna cevap aranmıştır. Dönemsel olarak incelenen Türk Dış Politikasında 2015 yılına kadar icra edilen politikalar ele alınmış, dönemin getirdiği şartlar dâhilin de incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise tezimizin konusunu ve gerekçesini oluşturan, Türkiye'de bulunan yerleşik Irak Türkmenlerinin sosyo-ekonomik yapısı araştırılmıştır. Çeşitli

nedenlerden dolayı vatanlarını terk ederek Anavatana gelen Irak Türkmenlerinin karşılaştıkları bir takım temel problemler araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın her safhasında, yoğun çalışma programı arasında bana zaman ayırarak yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN'a, İNSAMER Genel Koordinatörü Dr. Ahmet Emin Dağ hocama, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Mehmet Tütüncü Bey'e ve dernek çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, bu çalışma vasıtası ile fikirlerinden faydalandığım Mahmut Aytekin, Burak Çalışkan, Mesut Özcan, Riad Domazeti ve Furkan Kaya arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Miladi 674 yılında Irak topraklarına ayak basan Irak Türkmenleri, Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşını kaybetmesi sonucunda Irak üzerindeki egemenliğini kaybetmiştir. Egemen toplumdaki azınlık durumuna düşen Irak Türkmenleri, Irak siyasetinde kendilerine fazla yer bulamamışlardır. Irak'taki baskıcı rejimler buna izin vermemiştir. Ayrıca Irak otoriteleri, Türkmen kimliklerini yok etmeye yönelik politikalar da izlemişlerdir.

1990 yılındaki Körfez savaşı sonucu olarak Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ile otonom bölge kurulmuştur. Her ne kadar Kürtlere yönelik bir politika olsa da Irak Türkmenleri, bu bölgelerde Saddam Hüseyin rejiminin etkisindeki bölgelere göre daha rahat hareket edebilmişlerdir. Siyasi partilerin ortaya çıktığı bu dönemde Irak Türkmenleri de birçok siyasi parti kurarak Irak siyasetinde etkili olmaya çalışmışlardır. 1996 yılında Irak Türkmen Cephesinin (ITC) kurulması ile tek çatı altında toplanmayı hedeflemişlerdir. ITC, günümüze kadar Irak Türkmenlerinin en etkili siyasi organı olarak faaliyet göstermektedir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ile birlikte, Irak Türkmenleri yine dışlanmış ve oluşturulan temsil mekanizmalarında yeterince temsil edilmemişlerdir. Zaman içerisinde gerek Bağdat yönetiminin gerekse Kürtlerin, Türkmenlere karşı işbirliği, Irak Türkmenlerinin bir kısmını muhtelif zamanlarda göç etmeye zorlamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'ye göç eden Irak Türkmenlerinden 1990-2015 yılları arasında Türkiye'de vatandaşlık, oturma ve çalışma izni almış olan Irak Türkmenleri incelenmiştir. Türkiye'deki yaşantıları, sosyo-kültürel durumları ele alınmıştır. Irak Türkmenlerinin sicil toplum kuruluşları incelenmiş, faaliyetleri araştırılmıştır. Türkiye'ye geldiklerinde karşılaştıkları sıkıntılar, eğitim, ekonomik durumları, yerleşme ve nüfuslarına dikkat çekilmiştir. Bu alanlarda bilgi elde etmek için kanaat önderleri ile görüşülmüş olup, genel bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eğitim durumlarından gelirlerine, mesleklerinden siyasi düşüncelerine kadar genel bir bilgi elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Irak Türkmenleri, Sosyal Hayat, Türkmen Katliamları, Türkiye.

ABSTRACT

Iraqi Turkmen have set foot on Iraqi soil in 674. They have lost their sovereignty over Iraq as a result of the loss of the Ottoman Empires loss in World War I. Iraqi Turkmen who fell to becoming a minority status from the ruling society has not found much ground in Iraqi politics. The oppressive regimes in Iraq have not allowed this. In addition, Iraqi authorities have followed policies aimed at destroying the identities of Turkomans.

As a result of the 1990 Gulf War, the autonomous region was established with the declaration of a no-fly zone in northern Iraq. Although this policy has provided a lot of benefits to the Kurds, the Turkomans have also been influenced positively from this policy in accordance with Saddam's other regions. Iraqi Turkomans also have tried to influence Iraqi politics by establishing many parties during these periods when political parties appeared. They have aimed to meet under the union with the establishment of Iraqi Turkoman Front (ITF) in 1996. The ITF operates as the most influential political organ of the Iraqi Turks until now.

With the invasion of Iraq by the United States in 2003, Iraqi Turkomans were once again excluded and were not adequately represented in political mechanisms. Both Baghdad and Kurdish administrations have taken stance against Turkomans that a part of the Iraqi Turkomans to migrate at various times.

In this study, the Iraqi Turkomans emigrating and settling to Turkey between 1990-2015 were examined. Dynamics in their lives such their lives in Turkey, socio-cultural situations, non-governmental organizations of Iraqi Turkmen have been studied and researched. Also, troubles on arrival in Turkey, education, economic status, attention is drawn to the settlement and population. Interviews were also conducted with the most important opinion leaders to generate a general idea and frame. Furthermore, various forms of data such as educational status, life status and other dynamics were also gathered as well.

Key Words: Turkey, Iraqi Turkmen, Migration, Social Life, Integration,

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1 : ITKYD Kayıtlarında Yıllara Göre Türkiye'ye Yönelik Irak Türklerinin Göçleri ve ITKYD'ye Kayıt Yaptırmaları.....	63
Tablo 2: İstanbul'da ikamet eden Irak Türkmenlerinin Eğitim Durumu.....	74
Tablo 3: Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki Yerleşim Yerleri ve Tahmini Nüfusları...	78

KISALTMALAR

<i>C.</i>	Cilt
<i>DİA.</i>	Diyanet İslam Ansiklopedisi
<i>ITC.</i>	Irak Türkmen Cephesi
<i>ITKYD.</i>	Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği
<i>TİKV.</i>	Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu
<i>yy.</i>	Yüzyıl

1.GİRİŞ

1.1. Türkmenlerin Tanımı ve Irak'ta Türkmen Varlığı

Türkmen kelimesi üzerine Türk tarihiyle ilgilenen ilim adamları Türkmen tanımı ile alakalı farklı tezleri öne sürmektedirler. Bunlardan en önemlisi ve çoğu ilim adamının üzerinde durduğu husus Türkmenlerin, Türk boylarından birisi olduğudur. Ayrıca üzerinde anlaşılan diğer husus ise 11.yüzyıldan sonra Oğuz Boylarına verilen bir isimdir¹. Bu ismin Selçuklular döneminden itibaren kullanılmaya başlandığı da belirtilir². Araştırdığımız kaynaklarda Türkmen kelimesinin farklı anlamları ile karşılaşılmıştır. Bu tanımlamalara değinecek olursak;

Türkmen kelimesine ilk kez XI.yy'da Kaşgarlı Mahmut'un '*Divanı-ı Lügat-it Türk*' adlı eserinde rastlanıldığı bilinmektedir. Türklerden Müslüman olanlara bu adın verildiği esasına dayandırılmasıyla '*Türk ve İman*' şeklinde bir açıklanışı vardır. Türkmen sözcüğünün anlamı için Büyük Türk, Türklük ve Türkler, Koyu Türk gibi tespitlerde yapılmıştır³. O dönemlerden sonra günümüze kadar intikal eden iki görüş vardır. Bunlardan birincisi; '*Türk*' adı ile Farsça '*man*' ekinden gelmiş olup, '*Türk'e Benzer*' demektir. Büyük âlim Biruni bu fikirdedir. 14.yüzyılda İran'da '*Türkmen*' kelimesinin bu şekilde oluştuğu kabul edilmiştir. Bu bilgi, Reşided-din'in, '*Cami-ut Tevarih*' isimli eserinde de yer almaktadır. İkinci görüş ise '*Türkmen*' kelimesinin '*Türk-i İmandan*' geldiği hususudur. Bu ifadenin Müslüman Türk anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu görüşü İbn Kesir ve Mehmed Neşri'de kabul etmiştir⁴.

¹ Fazıl Demirci, *Irak Türkmenleri-Kuzey Irak ve Türkiye İlişkileri*, Yeni Türkiye Dergisi, I.cilt,3. Sayı. 1995, s.351

² Ziya Köprülü, *Irak'ta Türk Varlığı*, Ankara: Örnek Limited Şirketi,1996, s.3

³ Ümit Ertuğrul, *Irak Türkleri ve Türkiye*, İstanbul: Kerkük Vakfı,2006, s.124

⁴ Oğuz Çetinoğlu, *Türkmename*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2013. s.21

En çok kabul gören görüş ise ‘‘Müslüman Oğuzlara Türkmen adının verildiği’’ görüşüdür. Oğuzlar, kendilerine uzun süre Türkmen demediler ve İslamiyet’i kabul ettikten sonra ‘‘Türkmen’’ denildiği bilinmektedir⁵.

Türkmen olarak bilinen Irak Türkmenlerine, Irak hükümetleri belli dönemlerde Türk yâda Türkmen olarak adlandırılmaktan kaçınmıştır. Bu durum, Irak Devletinin kuruluş nedenleriyle birlikte gündeme getirilen bir takım kaygılarla ilgilidir denilebilir⁶. Türkmen diye hitap edilen Türkler, Lozan Konferansında İngiliz heyetler tarafından Türkmenler olarak ifade edilmişti. Türk Heyetinin başkanı olan İsmet İnönü buna karşı çıkarak, Türkmen’in Türk’ün eş anlamı olduğunu belirterek bunun politik manevra yapılamayacağını belirtmiştir⁷. I.Dünya Savaşından sonra Türkiye’den koparılıp Irak bünyesine katılan Türkmenlerin yaşadığı coğrafyalarda kimlik olarak Türkler diye hitap edilmiştir. 1959 yılından sonra Irak’ta yaşayan Türklerin, Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için devlet tarafından resmi olarak ‘‘Türkmen’’ denilmeye başlanmıştır⁸.

Türkmenlerin Irak’a gelişi, birbirini izleyen dönemlerde gerçekleşmiştir ve Hicri 54 (Miladi 674) yılına kadar geri gitmektedir. Emevi Halifesi Muaviye döneminde Horosana gönderilen Ubeydullah bin Ziyad 20.000 kişilik ordusu ile Buhara’ya yönelmiştir. Buhara Prensesi Hatun’un emrindeki Türk Kuvvetleriyle şiddetli çatışmalar sonrasında barış yapmak zorunda kalan Ziyad, yanına aldığı Türkmen askerleriyle birlikte Irak’a döner. Tarihi kaynaklarda bu sayının 2.000 civarında olduğu belirtilir⁹.

Abbasiler döneminde Türkmenlerin Irak’a girişleri yoğunlaşmıştır. Bunun etkisi ile Memun’un tahta oturmasında Türkmenler büyük rol oynamış ve Bağdat’a yerleştirilmiştir. Bu dönemden itibaren hem Memun’un hemde Bağdat’ın korunması

⁵ Mim Kemal Öke, **Musul- Kürdistan Sorunu 1918-1926**, İstanbul, İZ Yayıncılık,1995. s.14

⁶ Meryem İmamzade, **Irak Dosyası**, Akabe Yayınları, Tic.ve Sanayi AŞ. 1986. s.124

⁷ Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat,2007, s.16

⁸ Nazmi Sevgen, ‘‘Kerkük Türkleri I.’’, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 38, 1970,s.11-12

⁹ Saatçi, s.20-21

Türkmenler tarafından sağlanmıştır. Irak Türkmenleri Osmanlı egemenliğine kadar aşağıdaki devletleri kurmuşlardır¹⁰ :

- Büveyhiler Dönemi 935-1055
- Selçuklular Dönemi 1055-1194
- Atabeyler Dönemi 1127-1233
- İlhanlılar Dönemi 1258-1344
- Celayirliler Dönemi 1339-1410
- Karakoyunlular Dönemi 1411-1468
- Akkoyunlular Dönemi 1468-1508
- Safeviler Dönemi 1508-1534

1055 yılında Selçuklu Hakanı Tuğrul Beyin Irak'a girmesi ve Bağdat'ta onun adına hutbe okutulması ile 1918 yılı sonuna kadar devam edecek Türk hâkimiyeti başlamıştır¹¹. Irak'a en yoğun Türkmen göçü, Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Selçukluların Irak'a hâkim olmasıyla birlikte egemenlik altına alınan bölgeler Türkmen beyleri tarafından yönetilmeye çalışıldı. Bu dönemde Türkmenler yoğun bir şekilde Kerkük, Erbil, Musul ve çevrelerine yerleşmiştir¹². Aynı coğrafyada Karakoyunlu Devletinin kurulması ile birlikte Türkmenler devlet teşkilatlanmasına yönelmişlerdir.¹³ Karakoyunlu Devletinden sonra 1470 yılında Musul- Kerkük bölgesinde kurulan Akkoyunlular bölgeye hâkim oldular. Bir müddet Akkoyunluların elinde kaldıktan sonra 1508 yılında Safeviler tarafından işgal edildi. 1534 yılında Osmanlı- Safevi mücadelesinde Osmanlı egemenliğine geçen coğrafya Osmanlılar tarafından 6 sancak altında bir eyalet merkezi oluşturulmuştur. Bu dönemden sonra Türkmenlerin Irak'a üçüncü dönem olarak adlandırılan yoğun göçü başlamıştır. Irak Türkmenleri Osmanlılar zamanında en etkili şekilde devlet kademesinde görev aldılar¹⁴.

¹⁰ Ertuğrul, s.125-126

¹¹ Ziya Köprülü, **Irak'ta Türk Varlığı**, Ankara: Örnek Limitet Şirketi,1996 s.3

¹² Suphi Saatçi, **Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları,2015, s.16-17

¹³ Şevket Koçsoy, **Irak Türkleri ve Türk – Irak İlişkileri 1932-1963**, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi, 1991, s.126

¹⁴ Erşat Hürmüzlü, **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, İstanbul: Kerkük Vakfı,2006, .s.9

1.2. Irak Türkmenlerinin Yerleşim Bölgeleri ve Nüfusu

Irak Türkmenleri bin yılı aşkın bir zamandır Irak'ta varlık göstermekte ve ülkenin kuzeyi ile orta bölgesinde, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan bir şerit üzerinde mücavir alanlarda yoğunlaşan bölgelerde yaşam sürdürmektedirler. Irak Türkmenleri günümüzde Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve Selahattin illerinin sınırları ile başkent Bağdat'ın birkaç mahallesinde de bir şerit boyunca yayılmış bulunmaktadır¹⁵.

Irak'ın 20.yüzyıl başlarında 2 milyon civarında olan nüfusu 1947'de 4.186.00, 1957'de 6.298.00, 1965'te 8.220.00, 1977'de 12.171.500, 1987'de 16.335.00 ve 1995'te 20.400.000 olarak hesaplanmıştır¹⁶. 2014 Irak seçimlerine baktığımızda ise Irak nüfusu yaklaşık 35 milyon olarak kayıtlara geçmiştir¹⁷. Irak Türkmenlerinin nüfusa oranı da %9-10 olarak belirtilmiştir. Buna göre günümüzde 3 ila 4 milyon arasında Irak Türkmen nüfusu bulunmaktadır¹⁸.

1.2.1. Musul

Musul Arap, Türk ve Kürtlerden oluşan, Irak'ın en büyük üçüncü ve en kalabalık ikinci şehridir. 9 ilçeden oluşmaktadır. Telafer, Sincar, Hazar, Tilkef, Ba'aj, Hamadiye, Sihkhan ve Akra'dır¹⁹. Vilayetin en kalabalık nüfusunu merkez ilçesi oluşturmaktadır. Musul merkez ilçesinde Yunus Peygamber, Faysaliye ve Mansur mahalleleri Irak Türkmenlerinden oluşmaktadır. Bunun dışında kırsal alanda yüzlerce Irak Türkmenlerinin yaşadığı köyler bulunmaktadır²⁰. Ayrıca Ortadoğu'nun en büyük ilçesi olan Telafer, ikinci büyük Türkmen nüfusunu oluşturmaktadır. Yaklaşık nüfusu 517 bin civarındadır²¹. Telaferin Irak Türkmenleri açısından önemi merkez nüfusunun tamamen Türkmenlerden

¹⁵ DiA, *Irak Türkleri*, 1999, cilt: 19, sayfa: 99-103

¹⁶ Erdoğan Akkan, "Irak" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.19, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, s. 83-85

¹⁷ <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Iraq> E.T : 22.07.2016

¹⁸ Bilgay Duman, *Irak'ta 2014 seçimleri IŞİD Operasyonları ve Irak'ın Geleceği*, Orsam, 2014, Rapor no:190, Haziran

¹⁹ Joint Analysis Unit, *NINEVA IRAQ*, 2013, <http://www.iau-iraq.org/documents/477/GP-Ninewa%202013.pdf>

²⁰ Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015, s.91

²¹ Serhat Erkmen, *Unutulmuşluğun Karanlığından Umudun Aydınlığına Uzanan Bir Türkmen Kenti: Telafer*, Ortadoğu Analiz, cilt.1, sayı 9, Mayıs 2009, s.9

oluşmasıdır. Teliferde aşiret yapısı hâkim olmasına rağmen her aşiretin içerisinde Şii, Sünni ve Bektaşî mensupları bulunmaktadır²².

1.2.2. Kerkük

Irak Türkmenlerinin en önemli ve sembol şehridir. Tarihte Kerhine ve Kerhine adlarıyla anılmıştır. Irak'ın kuzey ve orta bölgeleri arasında yer alır. Zengin petrol rezervleri bulunmaktadır. 1960 yılına kadar şehrin %90'ı Irak Türkmenlerinden oluşmaktaydı. Ayrıca 1976 yılında Araplaştırılma politikası sonucu şehrin adı el-Tamim olarak değiştirilmiştir. 1960 yılına kadar şehrin %95'ini Türkmenler oluştururken bu oran Araplaştırma politikaları sonucu %60'lara düşmüştür²³.

1975 yılına kadarki idari taksimatında Kerkük 4 ilçeden oluşmaktaydı. Bunlardan birisi merkez olan Kerkük, diğerleri ise Kifri, Tuzhurmatu ve Çemçemal'dır. 1970'li yıllardan sonra Tuzhurmatu'nun Kerkük'ün Araplaştırma politikası neticesinde Selahattin iline bağlanmıştır²⁴. Günümüzde ise Dibis, Tavuk, Havice ve merkez Kerkük ilçesi olmak üzere 4 ilçeden meydana gelir. Kerkük Irak'ın küçük bir minyatürü şeklinde resmedilir. Irak Türkmenleri Havice hariç diğer ilçeler de yoğunlukla yaşamaktadır²⁵. 2015 yılı itibariyle Kerkük'ün yaklaşık olarak %25'i Irak Türkmenlerinden oluşmaktadır²⁶.

1.2.3. Diyala

Diyala vilayeti, çoğunluğu Arap nüfusunun yaşamasıyla birlikte Türkmen ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler arasında gelmektedir. Diyala ili içerisinde 5 ilçe

²² Bilgay Duman, **2003 Sonrası Irak'ta Türkmen Varlığı ve Siyasi Durumu**, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi,19.cilt,54.sayı,2013, s.2270

²³ Mazin Hasan, Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen(ed), **Irak Krizi 2002-2003**,(45-60), Ankara: Asam Ortadoğu Araştırmalar Dizisi, 2003

²⁴ Saatçi, *a.g.e*, s.93

²⁵ Duman, *a.g.e* s.2270

²⁶ Mahir Nakip, <http://www.yenisafak.com/gundem/mermiler-ucaga-yetismiyor-2344546> ,Erişim 22.11.2015

bulunmaktadır. Bunlar Bakuba, Halıs, Hanekin, Mendeli ve Şahraban (yeni adı: Mikdadiye)'dir. Bu ilçelerin tamamına yakınında Irak Türkmenleri yaşamaktadır²⁷.

1.2.4. Selahattin

Eski bir Türkmen yerleşim yeri olan bu vilayet Baas rejiminin hâkim olduğu bölgeydi. 1976 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kerkük ziyareti esnasında Kerkük'e bağlı Tuzhurmatu ilçesini buraya bağlayarak il yapılmıştır²⁸. Türkmenler Tuzhurmatu ile birlikte Emirli ve Süleyman Bey Nahiyesinde yaşamaktadırlar. Tuzhurmatu Irak Türkmenlerinin en önemli yerleşim yerlerinden birisidir. 2009 yılı itibari ile Tuzhurmatu'nun nüfusu 190.000 olarak tahmin edilmektedir²⁹.

1.2.5. Bağdat

Türkmenlerin Irak'ta hüküm sürdüğü zamanlarda Bağdat önemli sayıda Türkmen nüfusunu barındırmaktaydı. Zaman içerisindeki baskılara maruz kalan Irak Türkmenlerinin birçoğu Araplaşmış ya da göç etmiştir. Günümüzde 20 bin civarında Türkmen nüfusunun olduğu bilinmektedir³⁰.

1.2.6. Erbil

Erbil şehri ülkenin Kuzeyinde yer almaktadır. Kuzeyden Türkiye ile doğudan ise İran ile sınır komşusudur. 1990'lı yıllara kadar şehrin merkezindeki en kalabalık nüfusu Irak Türkmenleri oluşturmaktaydı. Irak Türkmenlerinin özellikle şehrin iç kısımlarında yaşadığı bilinmektedir. 2006 yılına kadar Erbil kalesindeki yaklaşık 700 evde çoğunlukla Türkmenler oturmaktaydı³¹. Bu tarihten sonra kale içerisindeki yerleşim yerlerinin

²⁷ Saatçi, a.g.e, s.94

²⁸ Fazıl Demirci, *Irak Türkmenleri-Kuzey Irak ve Türkiye İlişkileri*, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, 1.cilt,3.sayı,1995, s.353

²⁹ http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013123_turkmenrap2.pdf

³⁰ Duman, a.g.e, s.7-24

³¹ Ali Yiğit, *Irak'ta Türk Varlığı ve Kültür Sempozyumu*, 18-19 Mayıs 2012, Bilecek Üniversitesi, s.195

boşaltılmaya başlanmasıyla nüfus çeşitli mahallelere dağılmıştır. 2006 yılı itibari ile Erbil’de bulunan Türkmen nüfusu 250-400 bin arasında değişmektedir³².

Miladi 674 yılında Irak topraklarına ayak basan Irak Türkmenleri, Osmanlı Devletinin I.Dünya Savaşını kaybetmesi sonucunda Irak üzerindeki egemenliğini yitirmiştir. Akabinde gelişen Lozan görüşmelerinde İngiltere, Irak’ta bulunan Türklerin Anadolu’nun uzantısı sayılmaması için Türkmen kavramını kullanmıştır. Fakat bu durum genel kabul görmeyip 1959 yılına kadar Irak Türkleri olarak adlandırılmıştır. 1958 yılında Irak’da gerçekleşen darbe ile Bağdat yönetimi ile Ankara yönetimi arasında oluşan gerilim Irak Türkmenlerini de etkilemiştir. Irak yönetimi tarafından Türkiye ile bağlarını kesmek amacı ile Irak Türkleri yerine Türkmen kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar Türkmen kavramını Anadolu’dan ayrı bir etnik kimlik gibi göstermeye çalışsalar da Türkmen kelimesi ile Irak Türkleri kelimeleri aynı değerdedir.

I.Dünya Savaşından sonra Irak, 1920 yılında İngiltere mandaterliği altına girerek 1932 yılına kadar Milletler Cemiyeti şemsiyesi altında İngiltere mandaterliği altında yönetilmiştir. 1932 yılında bağımsızlığını ilan etse de uzun bir süre İngiltere merkezli politikalar izlemiştir.

Türkiye, İngiltere’nin mandaterliği altındaki Irak ile 05 Haziran 1926 yılında Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşmasını imzaladı. Bu anlaşma ile Türkiye Musul üzerindeki haklarından vazgeçmiştir.

Ayrıca anlaşma metninde Irak Türkmenleri ile ilgili herhangi bir maddenin olmaması günümüze kadar sürecek olan asimilasyon, baskı, şiddet ve kültürel haklardan yoksunluk gibi olumsuz durumların kapısını aralamıştır. Böylece Irak tarihini yazan, Irak’a yüzyıllar boyunca egemen olmuş bir millet, 21.yüzyıl itibariyle Irak’ta ki izleri silinmeye çalışılmaktadır.

³² Duman, a.g.e, 2271

Bu çalışmada göç eden Irak Türkmenlerinin yaşadıkları şehirler ve karşılaştıkları sorunlar, sosyo-kültürel hayatları, siyasi düşünceleri ve Türkiye’de uğradıkları değişimler problematiki tartışılmaktadır. Ayrıca, ekonomik durumları ve Türkiye’de ki iş dünyasının kendilerine çıkardıkları zorluklara da değinilmiştir.

Diğer yandan, Irak’ta meydana gelen siyasi-idari değişikliklerin Irak Türkmenleri üzerindeki yansımaları ve devletin bu konudaki tutumu Türkmenlerin karar alma sürecinde etkili olmuştur. Bu süre içerisinde Irak’ta ki Türkmenler ile Türkiye’ye yerleşen Türkmenlerin niceliksel yapısında değişim olup-olmadığı da cevaplanması gereken konulardan bir tanesidir. Özellikle Türkiye’de ki kimlikleri ve eğitim alanlarındaki uyumları ile sorunları incelenmesi gereken konuların başında gelmektedir.

Irak Türkmenleri, başta Orta Asya olmak üzere, Ortadoğu ve Anadolu da ki siyasi ve kültürel gelişimi konularını da yakından takip ederek, işbirliği sürecini geliştirmek istemektedirler. Türk Dünyasının fikri gelişimi konularında etkinlikler düzenlemektedirler. Turancı bir bakış açısına sahip olan Türkiye’deki Irak Türkmenleri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olmalarına rağmen, Irak ve Suriye’deki Türkmenler üzerindeki gelişen olayları yakından takip etmektedirler.

Tezimize ilişkin temel problemler, iki bölümde incelenmiştir. Birinci, bölüm literatür araştırmaları ve Türkiye’nin Irak Türkmenlerine yönelik politikaları dönemsel olarak incelenirken, ikinci bölümde, ampirik bir metod ile saha çalışması, gözlem ve mülakatlar ve görüşmelerden, Türkmenlerin eğitim, sosyo-kültürel ve ekonomi alanlarındaki değişimleri ve etkileri incelemeye çalışılmıştır.

I.BÖLÜM

2.MODERN IRAK'TA TÜRKMENLERİN SİYASAL YAPILANMALARI

2.1. Modern Irak'ın Doğuşu

Osmanlı sonrası Arap Dünyasının sınırlarını çizen İngilizler, Irak devletine gelince çok keyfi bir tutum sergilemişlerdir. Osmanlı Devletinin 3 bölge şeklinde yönettiği Irak'ı, İngilizler hiçbir koşul gözetmeden tek ülke haline getirmeye çalıştılar. İngiltere Irak'ı oluştururken tamamen Basra'daki petrol güvenliğini ve Hindistan sömürmesini korumak üzere plan yapmıştır. Bölgede bulunan etnik kimlik unsurları dikkate alınmamış, coğrafi şartlar göz önüne alınmıştır³³.

I. Dünya savaşı devam ederken petrol İngiltere için hayati öneme sahipti. Basra Körfezi başta olmak üzere Irak'ta petrol kaynaklarının kontrol edilmesi bu devletin temel politikası haline geldi. Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçiren İngilizler Sykes-Picot anlaşmasında Musul'u Fransa'ya vermişti. Fakat savaşın sonunda İngiltere bu durumu kabul etmedi. Hem Hindistan'ın güvenliğini hem de Irak petrollerine sahip olmak için tüm Irak'ı ele geçirmeye karar verdi.³⁴ 1920 yılında İngiltere San Remo Konferansında Irak için manda yönetimi oluşturdu ve kendi yönetimi altına aldı.

Kasım 1920'de Şeyh Abdurrahman el-Geylani Başbakan olmak üzere manda himayesi altındaki ilk Irak hükümeti kurulmuştu. Musul, Bağdat ve Basra'yı temsil eden hükümet 21 üyeden oluşmuştur. Çoğunluğu Sünnilerden oluşan bakanlardan çok az sayıda

³³ W.Cleavend, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Türkçesi: Mehmet Harmacı, İstanbul: Agora Yayınları, 2008, s.229-230

³⁴ Sabit Duman, Irak: Bir Ulus Yaratma Çabaları, **Irak Dosyası II**: Ali Ahmetbeyoğlu, Ali Cengiz, Yahya Başkan, İstanbul: Tatav Yayınları, 2005, s.45-70

Şii, Hristiyan ve Yahudi vardı.³⁵ Irak Türkmenlerinden ise Kerküklü İzzettin Paşa, geçici hükümette Eğitim ve Sağlık Bakanı olarak görev yapmıştır³⁶.

Mart 1921 Kahire’de Semiramis Hotelinde toplanan İngiliz Müstemlekeler Bakanı W.Churchill, Percy Cox ve onun doğu işleri sekreteri Gertrude Bell’in katılımı ile Irak Kralı için en uygun adayın Faysal olabileceğine kanaat getirdiler. 23 Ağustos 1921 yılında ise Faysal’ın Krallığını ilan ederek Irak Haşimi Krallığı resmen kurulmuş oldu³⁷. İlerleyen zamanlarda Faysal ile İngiltere arasında ittifak anlaşması yapılarak Irak tamamen İngilizlerin kontrolü altına geçti. Milletler Cemiyetinde 16 Aralık 1925 tarihli kararında Irak’ın manda yönetiminin 25 yıl uzatılması hükmü yer alıyordu ve yapılan bir anlaşma ile bu süre 25 yıl uzatıldı. Fakat Irak kabinesi ve halk bu anlaşmanın yapılmasına karşı çıkıyordu. İngiltere ise anlaşmanın yapılmaması durumunda Musul’un Türkiye’ye verileceğini belirterek Irak hükümetini tehdit ediyordu. Bu durumdan endişe eden Irak Kabinesi anlaşmayı onaylayarak manda yönetiminin süresini uzattı. 1932 yılına gelindiğinde ise dönemin şartları gereği Irak Milletler Cemiyetine tam bağımsız üye ülke olarak başvurdu³⁸.

2.1.1. Musul Sorunu:

Mondros Ateşkes Anlaşmasının imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Musul vilayeti Osmanlı topraklarına dâhil iken anlaşmanın 7. maddesine³⁹ dayanarak İngiltere bölgeyi işgal etti. Yapılan anlaşmaya aykırı olan bu durumu, zor durumda bulunan Osmanlı Devleti kabul etmek zorunda kaldı⁴⁰. Irak 1920 yılında San Remo Konferansında varılan anlaşmayla birlikte İngiltere mandası oldu

³⁵ Zekeriya Kurşun, Osmanlıdan Amerika’ya Tanımlanamayan Ülke Irak, **Irak Dosyası I**: Ali Ahmetbeyoğlu, Ali Cengiz, Yahya Başkan, İstanbul: Tatav Yayınları,2005, s.1-37

³⁶ Erşat Hüzmüzlü, **Irak Türkleri**, İstanbul: Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları,1991. s.34

³⁷ Kurşun, *a.g.e*,1-37

³⁸ Koçsoy, *a.g.e*, 13-15

³⁹ 7. Madde: müttefiklerin güvenliklerini tehdit edecek bir durum söz konusu olduğunda ülkenin herhangi bir stratejik noktasının işgal edilmesine imkân veriyordu

⁴⁰ İhsan Şerif Kaymaz, **Musul Sorunu**, İstanbul: Otopsi yayınları, 2003,s.75

ve bu tarihten itibaren Musul hariç Türkiye'den kopartıldı⁴¹. 1922 yılında görüşmelere başlanan Lozan Barış anlaşmasında şüphesiz Musul önemli bir yer teşkil etmişti. Tarafların Musul üzerinde uzlaşma sağlayamayacaklarının anlaşılması üzerine diğer konularda çözümsüzlük oluşmaması için Musul konusu, Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak ikili görüşmelere bırakıldı.

İngiltere'nin amacı Musul meselesini Milletler Cemiyetine götürerek orada istediği kararları çıkartmaktı. Bunun içinde 19 Mayıs 1924 tarihinde Haliç Konferansında taraflar bir araya geldi. İngiltere'nin Türk görüşünü kabul etmek bir yana konuyla alakasız olan bir durumu ortaya attı. Musul vilayetinin sınırını biraz daha yukarı çıkartarak Hakkâri bölgesini sınıra dâhil etmek istedi. İngiltere'nin bu tutumu karşısında Türk tarafı tezinin kabul edilmeyeceğini anlayınca görüşmeleri sonlandırmıştır. İngiltere yönetimi Türkiye'ye baskı kurmak için Hakkâri bölgesinde Nasturi ayaklanması ve Şeyh Sait İsyanı gibi iç karışıklara destek vererek Türkiye'nin elini zayıflatmaya çalıştı. Ortaya çıkan bu eylemler karşısında riske girmek istemeyen Türkiye, 05 Haziran 1926 yılında İngiltere ve Irak arasında Türk-İrak Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşmasını imzaladı⁴². Türkiye bu antlaşma ile Musul'daki haklarından Irak Petrollerinden 25 yıl süre ile %10 pay alma karşılığında vazgeçti⁴³.

Antlaşma metninde, Türkiye'nin Irak Türkmenleri ile ilgili herhangi bir tasarrufu yer almamıştır. Irak Türkmenlerinin hukuki durumlarının garanti altına alınmaması, kültürel ve siyasi yönden yararlanacakları haklara dair hiçbir maddenin olmaması, Irak Türkmenleri için antlaşmanın olumsuz yanlarını oluşturmaktadır.

2.2. Irak Türkmenlerine Yapılan Katliamlar

Irak Türkmenleri Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra, Irak hükümetlerince sistematik biçimde Araplaştırılmaya çalışıldı. Öyle ki bu politikaların tarihi 1926 Ankara

⁴¹ Süleyman Sırrı Terzioğlu, Tarihsel Süreç Çerçevesinde 2005 Irak Anayasasına göre Irak Türklerinin Hukuksal Durumu, **Akademik Orta Doğu Dergisi**, Ankara, Cilt 1, sayı 1, 2006, s.159

⁴² N. Bilal Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004, s.55-68

⁴³ Cüneyt Mengü, **ABD-Türkiye-İrak üçgeninde Türkmen Meselesi**, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2012, s.104

anlaşmasına kadar uzanmaktadır. Irak'ın Türkiye ile imzaladığı bu anlaşmada Irak Türkmenlerinin hiçbir özlük haklarından bahsedilmemişti. Bu durum Bağdat yönetiminin elini güçlendirmiş ve baskı politikalarına zemin hazırlamıştır.

Irak Türkmenleri zaman içerisinde birçok şiddet olaylarına ve insanlık dışı uygulamalarına maruz kaldı. Bunlardan tarihe kara bir leke olarak geçenler 1924 Kerkük Katliamı, 1946 Gavurbağı Katliamı, 1959 Kerkük Katliamı ve 1991 Altinköprü katliamıdır. Ayrıca 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile birlikte Türkmenlerin yerleşim yerleri hedef alınmış, birçok sivil insan hayatını kaybetmiştir.

2.2.1. 1924 Kerkük Katliamı

Irak Türkmenlerinin Anavatandan ayrıldıktan sonra uğradığı ilk soykırımdır. İngilizler tarafından Levy adı verilen Teyyari(Asuri) askerlerinin başlattığı bu olay, bayram hazırlığı yapan Kerküklülerin Büyükbazar denilen yerde esnaftan biri ile tartışmaya girmesi ile başlamıştır. Tartışma kısa sürede kavgaya dönüşür ve askerlerden birisi yaralanır. Kaçmaya çalışan diğer askerler kışlarına dönerek, yanlarına diğer Asuri askerleri ile cephane alarak Pazar yerine yeniden gelirler. Silahları ile geldiklerini gören halk ise kendilerini korumak için silahlarına sarılarak karşı ateş açmaya başlarlar. Kerkük kalesindeki Hıristiyanlara ait evleri kullanarak pazara doğru rast gele ateş açan bu askerler birçok masum sivilin ölmesine sebep olur. Çoğunluğu çocuk ve kadınların öldüğü olayda, Pazar yerini de ateşe vermişlerdir. Olay da 100'e yakın masum sivilin ölmüştür⁴⁴. Daha sonra İngiliz Komiseri katliama katılan askerlerin cezalandırılacağını açıklasa da aradan 2 yıl geçmeden suçlu askerlerin affedilmesi için Irak hükümeti nezdinde girişimlerde bulunur. Bağdat yönetimi suçlular cezalandırılmadan affeder ve olayı ört-bas ederek soruşturmayı kapatır⁴⁵.

⁴⁴ Saatçi, *a.g.e*, 196-197

⁴⁵ Köprülü, *a.g.e*, s.36

2.2.2. 1946 Gavurbağ Katliamı

Irak hükümeti, İngilizlerle işbirliğine giderek özellikle Irak Türkmenlerinin aydın kesimi üzerinde yoğun baskı kurmaya başladı. Her ne kadar kayıtlara komünist partisinin kışkırtması sonucu gerçekleşti kaydı düşse de olay öyle değildi⁴⁶. Kerkük'te petrol şirketinde çalışan işçiler ücret, sağlık ve çalışma koşulları gibi konularda yöneticilere iyileştirme talebinde bulundular. İsteklerinin ciddiye alınmadığını gören çoğunluğu Türkmenlerden oluşan işçiler konuya dikkat çekmek için protesto gösterileri düzenlediler ve 1 Temmuz 1946 yılında grev kararı aldılar. Gavurbağ meydanı olarak bilinen yerde her akşam toplanarak taleplerini dile getirmek için gösterilerde bulundular. Şirket yöneticileri yapılan gösterilere karşı geri adım atmadı ve olayı polislere devretti. Bunun üzerine ileri gelen birkaç kişi polis tarafından gözaltına alındı. Bu duruma tepki gösteren işçilere, polis güçleri ateş açarak birçok masum insanın ölmesine neden oldu. Tarihe Gavurbağ Katliamı olarak geçen bu hak arama gösterilerinde yüzlerce insan da yaralanmıştır⁴⁷.

2.2.3. 1959 Kerkük Katliamı

Irak Kraliyet idaresinin, I.Dünya savaşından sonra uygulamış olduğu İngiliz yanlısı politikaları, ordu içerisinde rahatsızlıklara sebep olmuştu. O dönemde yükselişte olan Arap Milliyetçiliği, Irak Ordusu içerisindeki subayların yönetim aleyhine tavır takınmalarına neden oldu. Milliyetçiliği benimseyen subaylar ve solcu grupların işbirliği yapmasıyla 14 Temmuz 1958 yılında darbe gerçekleşti. General Abdülkerim komutasındaki askeri cunta yönetime el koydu ve Irak'ta Haşimi Krallığı devrilerek yerine cumhuriyet ilan edildi⁴⁸.

Tüm Iraklılar gibi Türkmenlerde Irakta eşit bir şekilde yaşayacaklarını ve cumhuriyetin kendileri için iyi bir şans olacağını düşündüler. Fakat yine hayal kırıklığına uğramışlardır⁴⁹. Moskova'da siyasi ve askeri eğitim gören Molla Mustafa Barzani Irak'a

⁴⁶ Cüneyt Mengü, **ABD-TR-IRAK ÜÇGENİNDE TÜRKMEN MESELESİ**, İstanbul: Yalın Yayıncılık,2012, s.109

⁴⁷ Hürmüzlü, *a.g.e*, s.103

⁴⁸ Sinan Morufoğlu, Irak Türkleri, **Türkler Ansiklopedisi**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 20. Cilt, 2002, ,s.1037

⁴⁹ Ekrem Pamukçu, **Irak Türklerinin Siyasi Kaderi**, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, 16.cilt. 3.sayı, 1997, s.1665-1669

dönüşünde bir kahraman gibi karşılandı. Akabinde gelişen olaylarda Kerkük'ü Kürdistan'ın başkenti ilan etti.⁵⁰ Kerkük Belediye Başkanlığına Moskova'da eğitim görmüş olan komünist birisini getirdiler. Bu durum Kerküklü Türkmenler için kabul edilemez bir durumdu. Çünkü Kerkük bir Türkmen şehri idi. Akabinde gelişen olaylar ile belediyenin kadrosunda hızlı bir tasfiye süreci başladı ve kendilerinden olmayan diğer insanlar uzaklaştırılarak komünistler yerleştirildi⁵¹.

Cumhuriyetin 1.yılıni kutlamak için diğer kesimler gibi Türkmenlerde sokaklara çıktı. Kürt ve Komünist kişilerin ortalığı karıştırmak ve Irak Türkmenlerini sindirmek için otomatik silahlarla ateş açtılar ve 3 gün sürecek bir katliamı başlattılar. Kerkük'te bulunan 2.Tümen tarafından sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Fakat bu yasağın çok geçmeden sadece Türkmenler için çıkarıldığı anlaşıldı. Bu süre içerisinde Türkmenlerin ileri gelen aydınları ve yöneticileri tek tek evlerinden alınarak hapse atıldı⁵². Bazıları hakaret ve işkence görerek kurşuna dizildi, bazıları ise kamyonların arkasına bağlanarak sokaklarda sürüldü. Vahşi Roma geleneğindeki uygulamalar bu katliamda adeta Irak Türkmenlerine uygulanmıştı. İnsanların ters giden atların arkasına bağlanarak iki parçaya ayrılması, vahşetten başka bir şey değildi. İnsanların cansız bedenlerini ibreti âlem olsun diye şehirlerdeki elektrik direklerine asılarak Türkmen sakinlerinin gözü korkutulmaya çalışıldı⁵³.

Yaşanılan tüm bu gelişmelerden Türkiye'nin hemen haberi olmamıştı. 3 gün aradan sonra haberler Türkiye'ye ulaşmaya başladığında Irak ile ilişkilerin bozulmaması için Bakanlar Kurulu kararı ile Kerkük'te yaşanan katliamlarla ilgili görsel materyallerin ülkeye sokulması yasaklandı⁵⁴. Gelen tepkiler üzerine Türkiye'nin Bağdat büyükelçisi Fuat Bayramoğlu geri çağrıldı ve gerekli uyarıları yapması için görevlendirildi. Irak devlet

⁵⁰ Mahir Nakıp, Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı, **Avrasya Dosyası**, İlbahar, cilt.3.sayı 1, Ankara, 1996, s.38

⁵¹ İmamzade, *a.g.e s.124*

⁵² Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, **Yeni Türkiye Dergisi**, 54.sayı, 19.cilt. Ankara, 2013. S.2244-48

⁵³ Şemsettin Küzeci, **Kerkük Soykırımları,(Irak Türklerinin Uğradığı Katliamlar,1923-2003)**, Ankara: Teknoed Yayınları,2004. S.51

⁵⁴ **Irak Türkleri Sempozyumu**, Ankara: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1989,s.76

başkanı gerekli işlemlerin yapılacağını belirterek suçluların muhakkak cezalandırılacağını ve Türkiye'ye bu konuda güvence verebileceklerini elçiye söyledi⁵⁵.

2.2.4. Altınköprü Katliamı

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi üzerine kuzeyde bulunan Kürtler isyan ederek özerklik kurmak için ayaklandılar. Başta ABD ve Batı ülkeleri olmak üzere Irak'ın Kuveyt'ten çıkması için çağrıda bulundular. Saddam Hüseyin'in bu çağrıya kulak asmaması üzerine Körfez Savaşı başladı ve Irak ordusu kısa bir süre içerisinde bozguna uğradı. Kürtler ise bu durumdan faydalanarak yönetime karşı isyan başlattı. Kısa bir süre de toparlanan Irak ordusu iç isyanları bastırmak için bu bölgelere operasyon düzenledi. Kürtlere karşı harekete geçecek olan bu güçler Türkmenleri de hedef almaya başladı.

Irak ordusu ayırım gözetmeksizin önüne gelen insanları katletmeye başladı. Askerler Kerkük'e doğru yönelmeye başlayınca Kürtler de çareyi şehri boşaltmakta buldu. Zaman içerisinde şehri top ateşine tutmaya başlayan ordu birlikleri birçok masum sivil öldürdü. Kerkük'ten Altınköprü, Erbil gibi yerlere kaçmaya çalışan Türkmenleri'de katletmeye devam ediyordu. Gerek havadan helikopterle gerekse karadan araçlarla ateş açıyordu. Birçok insan yolda hayatını kaybetmişti⁵⁶. 28 Mart 1991'de Altınköprü'yü ordu birlikleri ele geçirdi ve 100'e yakın insanı ayaklanmaya karıştıkları gerekçesi ile kurşuna dizdiler⁵⁷. 31 Ağustos günü ise Erbil'e giren ordu mensupları buraya kaçan Türkmen politikacıları ve önde gelenleri toplu halde Bağdat'a götürerek zindana kapattılar. Çok geçmeden birçok insanı idam ettiler⁵⁸.

2.3. Irak Türkmenlerinin Siyasal Mücadelesi

Irak Devletinin kurulması ile Türkmenler kendilerini bir anda azınlık konumunda buldular. Türkmenler olmadan Irak tarihinin yazılamayacağını anlayan İngilizler ve Kral

⁵⁵ http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/PKuCZkMJMOEXIDUAHGTPPA_x3D_x3D E.T : 10.06.2016

⁵⁶ Ziya Köprülü, **VIII.Yıldönümünde Altınköprü Katliamı**, Ankara: Türkmenelinden Notlar, yıl:1, Sayı:2, 1999

⁵⁷ İzzettin Kerküklü, **Altınköprü Katliamının Düşündürdükleri**, Ankara: Altınköprü Dergisi, yıl:1, Sayı:2, Mayıs,2002,s.4

⁵⁸ M. Kemal Yayçılı, **31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 olayları Hakkında Açıklama**, Ankara: Türkmenlerinden Notlar, yıl :1, sayı:3, 1999,s.7-8

Faysal, bu durumun önüne geçebilmek için Irak'ta Türkmenlerin izini silmeye çalıştılar. Gerek Anayasa da gerekse sosyal alanda türlü sıkıntılar çıkardılar.

Bu başlık altında Irak Türkmenlerinin Anayasa ve diğer alanlarda karşılaştıkları durumlara kısaca değinilecektir. Daha sonra bu durumun önüne geçmek ve Irak siyasetinde hâkim olmak için Türkmenler tarafından kurulan siyasi partiler incelenecektir.

Mustafa Kemal Atatürk dönemlerinde iki ülke arasında ilişkilerin gelişmesi ve dostluğun ilerlemesi önemlidir. Fakat bu durum Irak Türkmenleri için hiçbir iyileştirmelere sebep olmamış, tam tersine Irak Türkmenleri üzerine kurulan baskı daha artmıştır. Kraliyet dönemlerinde Irak Türkmenlerine verilen haklar göstermelik olmuş, uygulamada yaygınlaşmamıştır⁵⁹.

Irak'taki İngiliz danışmanların hazırladığı Anayasa Taslağı, Londra'nın emriyle mahalli temsil esasına göre şekillenmişti. Kurucu Meclis tarafından gözden geçirilen anayasa Kral Faysal'ın kabul etmesiyle yürürlüğe girdi⁶⁰. Anayasanın 16.maddesinde etnik grupların ana dillerinde okul açma hakları düzenlendi. 17.maddeye göre kanunla istisna edilen durumlar dışında Irak'ta resmi dil Arapçadır ve bu istisnalar 1931 yılında 74.sayılı Mahalli Lisanlar Kanunu ile belirlenmiştir. Irak Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler başta olmak üzere Türkmenlerin öğrenim gördükleri okullarda eğitimin ana dilde yapılması öngörülüyordu⁶¹.

1932 yılında Irak'ta İngiliz mandasının son bulması ve Milletler Cemiyetine üye olması üzerine Irak Krallığı bir deklarasyon yayımladı. Başbakan Nuri Said tarafından yayınlanan bu deklarasyon Irak'ın temel kanunları olarak kabul edilmekte, hiçbir kanun, tüzük ve düzenlemenin deklarasyon metninde yer alan maddelerle çelişmeyeceği, bunların üstünde yer alamayacağı belirtilmekteydi⁶². Bu durumda Irak Türkmenleri başta olmak üzere diğer azınlıklarda geniş haklara kavuştular. Irak Türkmenlerinin haklarının güvence

⁵⁹ Bilal N. Şimşir, **Türk- Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara: Bilgi Yayınevi,2004, s.207-208

⁶⁰ Ömer Turan,**Irak'ın Milletler Cemiyetine Girerken Yayınladığı deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları**,Ankara: Avrasya Dosyası,Cilt 3, sayı 1,İlkbahar (1996), s.26

⁶¹ Terzioğlu, *a.g.e*,163

⁶² Saatçi, *a.g.e*, s.202

altına alınması, mal ve mülklerinin korunması Türkmenlerin yoğun yaşadıkları bölgelerde Türkmen kökenli memurların çalışması gibi konular güvence altına alınmıştır.⁶³ Arap Milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle birlikte alınan kararlar uygulamaya konmadı ve 1936-1958 yılları arasında Türkmenlerin kültürel ve sosyal faaliyet gösteren dernek kurma, kendi dillerinde yayın yapma ve eğitim vermeleri yasaklandı⁶⁴.

1937 yılına gelindiğinde Irak ile Türkiye'nin Sadabat paktının imzalanacağını öğrenen Irak Türkmenleri büyük bir heyecana kapıldı. İmza için Türk heyetinin Kerkük'e gelmesi kentte bayram havası oluşturdu. I.Dünya Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyeti yetkililerin bölgeye gelmesi ilk olacaktı. Türk heyetiyle birlikte Kerkük'e gelen Nuri Said Paşa, Bağdat'a döndüğünde ilk işi Kerkük'te Türkmen yöneticilerine yapılan olağanüstü sevgi gösterilerinin faillerini bularak cezalandırmak olacaktır. Ayrıca imzalanan Sadabat paktında, Irak Türkmenlerinin durumlarıyla ilgili hiçbir madde yer almamıştır⁶⁵.

1949 yılında Kerkük valisi ve belediye başkanının değiştirilmesine yönelik çabalar Irak Türkmenleri tarafından endişeyle karşılandı. Irak Türkmenlerinden binlerce öğrenci ve esnaf gösteri ve protesto yürüyüşünde bulundu. Bu durum üzerine tedirgin olan Bağdat yönetimi belediye başkanını değiştirmiş ve Türkmen kökenli Şamil Yakubi'yi belediye başkanlığına getirmiştir⁶⁶.

Türkiye'nin 1955 yılında Irak'la birlikte Bağdat Paktını imzalaması Türkmenler tarafından memnuniyetle karşılandı. Bu anlaşma ile kendilerine uygulanan baskıların azalacağını ve haklarının da iyileştirme yapılacağını düşündüler. Fakat anlaşmada bu yönde herhangi bir madde yer almadı. Ama anlaşmanın getirdiği olumlu durumlarda ortaya çıktı. Bunlardan en önemlileri Irak Türkmenlerinin seyahat etmede sıkıntı çekmemeleri ve

⁶³ Mazin HASAN, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler", **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s. 46.

⁶⁴ DiA, age. s. 101

⁶⁵ Koçsoy, *a.g.e.*, s.129.

⁶⁶ Mengü, *a.g.e.*,109

Türkiye'ye yükseköğrenim yapmalarına izin verilmesi gibi haklarda iyileştirmeler yapılmasıdır⁶⁷.

1958 İhtilali ile iptal edilen eski anayasanın yerine, 26 Temmuz 1958 tarihinde geçici bir anayasa yürürlüğe konuldu. Bu anayasanın 3.maddesi Arapları ve Kürtleri Irak'ın bütünüleyici parçaları olarak kabul etmiş ve onların haklarını garanti altına almıştı. Ayrıca anayasanın 9.maddesinde bütün vatandaşların kanun önünde resmi görev ve sorumluluklarda eşit olduklarını ortaya koyduktan sonra ırk, dil, inanç gibi konularda ayırım yapılmayacağını belirtmiştir⁶⁸; ‘‘Anayasada Kürtler azınlık olarak değil Irak halkının ortağı olarak görülmüştür’’.

Buna karşı ise Irak Türkmenlerinin ismi dahi geçmemiştir. Sadece genel azınlık olarak ele almıştır⁶⁹.

Irak Türkmenleri kültürel alanda faaliyetlerini devam ettirebilmek için yoğun çaba harcadılar. Türkçe öğretimine büyük önem vermişler ve kültürlerini korumak için baskılara direnmişlerdir. İlk olarak Irak radyosu 1932 yılında kuruldu ve 1936 yılında düzenli olarak yayın faaliyetlerine başladı. Radyonun yayın dili Arapça idi. Daha sonra Kürtçe, Süryanice ve Türkmençe yayınlarına da başladı. Fakat Türkmenlerin programda yer alması 1959 yılını bulmuş ve günlük yarım saat olarak ilk yayını yapmıştır⁷⁰.

Irak Türkmenlerinin ilk sivil toplum örgütü olan Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği 9 Kasım 1959 kuruldu. Dernek, Irak Türkmenlerinin tanınmasında önemli rol oynamasının yanı sıra zaman zaman siyasi çalışmalarda da bulunmuştur. 1980-90 yılları arasında Baas rejimi altında Irak Türkmenlerinin karşılaştığı zor durumlarda milletin sesi oldu⁷¹. Daha sonra 28-30 Ağustos 1960 Tarihleri arasında Kerkük'te Türkmen Öğretmenler tarafından Türkmenlerin Kültürel haklarını elde etmek için eğitim kongresi düzenledi. Diğer yandan Türkmen Kardeşlik Ocağı kurularak sosyal ve kültürel alanlarda

⁶⁷ Hasan Tunç, Tarihten Bugüne Kerkük ve Geleceği, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara: Yıl 3, sayı 9, 2007(ilkbahar), s.15

⁶⁸ Turan, *a.g.e*, s.28

⁶⁹ Terzioğlu, *a.g.e*, 165

⁷⁰ Şemsettin Küzeci, **Irak Basım Tarihi**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2009, s.10

⁷¹ Mengü, *a.g.e*, s.116

hizmet etmek için Kardeşlik Dergisi çıkartıldı⁷². Bu gibi etkinliklerle Irak Türkmenleri kültürlerini devam ettirmenin yolunu arayarak günümüze kadar mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

1963 yılında Kasım'ı deviren General Abdülislam Arif iktidarı ele geçirdi. Bu tarihten 1968 yılına kadar Irak Türkmenleri önceki dönemlere göre daha rahat olmuşlardır. Siyasi baskılar azaldı ve Türkiye'ye gidiş-dönüşler kolaylaşmıştır⁷³.

1968 yılına gelindiğin de Arif rejimi General Hasan El Bekir tarafından darbe ile devrilerek Baas iktidarı başlamıştır. 1970 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Hasan el Bekir Devlet Başkanı, Saddam Hüseyin ise yardımcısı olmuştur⁷⁴. Ayrıca bu dönemde yapılan bir anayasa değişikliği ile ana dillerde özel okul açma yetkisi devlet tekeline alınarak azınlıklara verilen haklar geri alınmıştır⁷⁵.

Devrim Komuta Konseyinin 1970 yılında aldığı karar ile Irak Türkmenlerinin Haklarına ilişkin Kararname ile ilkokullarda "Türkmence" öğretilbileceği, Eğitim Bakanlığına bağlı bir Türkmen Eğitim Müdürlüğü kurulabileceği belirtilmiştir. Baas yönetiminin bu kararları almasının arkasında yatan sebep, 1965 tarihinde BM çerçevesinde *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin* 1969 yılında yürürlüğe girmesidir. Irak Hükümeti ise sözleşmeyi aynı yıl imzalamış fakat tasdik işlemleri Devrim Komuta Konseyine kalmıştı. Bu onay 1970 yılında ise BM'ye sunulmuştur. Mecburiyetten dolayı Baas rejimi Irak Türkmenlerine yönelik iyileştirme yapmıştır. Fakat bu iyileştirme yasa üzerinde kalmış, Irak Türkmenlerinin yaşadıkları sıkıntılar devam etmiştir. 1978 yılında çıkartılan bir yasa ile Irak'ın yalnızca Arap ve Kürtlere ait olduğu belirtilmiştir⁷⁶. Bu yasa ile daha önce (*özgürlük vaat ettikleri 1970 yılında çıkartılan yasa*) verilen haklar geri alınmıştır.

⁷² DiA, *a.g.e.* s. 101

⁷³ Mahir Nakip, Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı, **Avrasya Dosyası**, Ankara: Cilt 3, sayı 1, İlkbahar (1996), s.38

⁷⁴ Şimşir, 576

⁷⁵ Celalettin Yavuz, Irak Türkmenlerinin Durmu, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara: Yıl 3, sayı 9, 2007(ilkbahar), s,65

⁷⁶ Terzioğlu, *a.g.e.*, s.165

Saddam Hüseyin döneminde Irak Türkmenleri diğer dönemlerde uygulanan baskıların fazlası ile karşılaştı. Irak Türkmenlerinin Türkçe kullanılmamasına yönelik baskılar arttırılmış, karşı koyan ve boykot eden Irak Türkmenlerine karşı acımasızca işkencelere başvurulmuştur.

Saddam Hüseyin 1976 yılında yaptığı bir konuşmada Kerkük'ün Araplaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Kendisine göre nedenleri şöyledir⁷⁷; *''Kürtler bölgedeki petrol sahalarına sahip olmak için Kerkük'ü istiyorlar. Türkiye'nin de emperyalist niyetleri bağlamında Musul'u geri alma hayalleri var. Türkiye'nin bu hayaline ulaşabilmesi için Türkmen kartını kullanıyor. Bu nedenle mevcut yönetimimiz şehrin nüfus durumunu değiştirmek için şehrin yerleşik halkını ya da sonradan buraya göç edenler ayrımı yapmadan Türkmen ve Kürtlere zorunlu göç politikası uygulayacaktır''*.

Saddam Hüseyin millileştirme adı altında Türkçe olan köy-kasaba adlarını Arapçaya çevirerek Irak Türkmenlerinin zihninde Türkçeyi yok etmeye çalışmıştır. Buna isnaden de Kerkük'ün adını 1976 yılında *''al-Tamim''* olarak değiştirdi⁷⁸.

1976 yılına gelindiğinde ilişkileri geliştirmek için Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Irak'a resmi bir ziyarette bulunulacağı belirtilmiştir. Bunu duyan Kerkük Türk halkı bayram havasına girdi. Muhteşem bir karşılama töreni ile Korutürk'ü karşıladılar. Fakat bu durum ziyaret sonrasında Irak Türkmenleri için bir takım olumsuz durumların yaşanmasına neden oldu. Halkın bu kadar büyük bir sevinçle Türk liderlerini karşılamasını içine sindiremeyen Baas rejimi, Irak Türkmenleri üzerinde baskı politikalarını arttırdı. Ülkenin idari bölünmesi yönünde adımlar atarak Irak Türkmenlerini birbirinden koparma yoluna gitti ve bir ilçe olan Tikrit'i Selahattin adı ile il yaptılar. Türkmenlerin önemli şehirlerinden olan ve Kerkük'e bağlı bulunan Tuzhurmatu ve Tavuk'u ise daha uzak olmasına rağmen bu ile bağladılar⁷⁹.

⁷⁷ Yunus SEN, *Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküsün Öyküsü - Babil Yanarken*, Ankara: Ümit Yayınları, 2004, s. 73.

⁷⁸ Ertuğrul, a.g.e, s.146

⁷⁹ Satçı, a.g.e, s. 259-260

Saddam Hüseyin'in 1980-88 yılları arasında İran'la girdiği amansız savaş boyunca da Irak Türkmenleri büyük bir baskı altında kalmıştır. Irak yönetimi Irak Türkmenlerine yönelik izlediği politikalarla savaş döneminde birçok önde gelen Irak Türkmenini idam etmiştir. Daha önceleri idam edilen Türkmenler, Türkiye adına casusluk yaptıkları için mazeret uydururken, savaş esnasında ise İran lehine casuslukla suçlayarak idam etmiştir. Diğer yandan ise Irak Türkmenlerini savaşın en acımasız cephelerine sürerek onların ölümünü istemiştir⁸⁰.

İran-İrak savaşı boyunca Türkmen bölgelerine Arapların yerleştirilmelerine devam edilmiştir. Bu amaçla 1984-86 yılları arasında Devrim Komuta Konseyi tarafından alınan kararlar nüfus kaydını Kerkük'e taşıyan ve buraya yerleşen Araplar için 10 bin dinar ve karşılıksız arsa verildi. Ayrıca Türkmen kızları ile evlenen Araplara iş yeri açmak için kredi kolaylığı sağlanmıştır. Bir kısım Araplar da Kerkük petrol şirketinde işe yerleştirildi. Buna karşılık Irak Türkmenlerine yönelik her türlü zulüm reva görülmüş, sürgün, işkence, adam kaçırmaya ve idam olayları artış göstermiştir. Ayrıca Irak Türkmenlerinin gayrimenkul ve ticari araç almaları yasaklanmış, iş yeri açmak için ise Arap'la ortak olmasını şart koşmuşlardır⁸¹.

Yaşanılan tüm bu olumsuzlukları önlemek için Türkmenler de diğer kesimler gibi Irak'ta etkin oyuncu olmak zorunda idiler. Teşkilatlanmalarının zayıf olması seslerinin gür çıkmasını engelliyordu. Bu nedenden dolayı çeşitli kurum ve kuruluşlar kurarak bir araya geldiler.

2.3.1. Irak Türkmenlerinin Siyasi Hareketleri

İrak Türkmenlerinin Anavatandan ayrıldıktan sonra siyasi olarak fazla aktif olduklarını söyleyemeyiz. Fakat siyasi arayışlar içerisine de girmeyi ihmal etmemişlerdi. 1959 yılında Kerkük katliamının yaşanmasından sonra siyasette etkili olmaları gerektiğini

⁸⁰ Şimşir, a.g.e, s.597

⁸¹ Marufoğlu, a.g.e, s.1037

anlamışlardı. Bu doğrultuda kültürel anlamda da olsa Kardeşlik Ocağının açılması önemli bir gelişmedir.

Yıllarca süren zulme rağmen barışçıl yollardan sapmayan Irak Türkmenleri silahlı mücadeleyi her zaman reddettiler ve seslerini kültürel, politik araçlarla duyurmaya çalıştılar. Türkmenlerin şiddete başvurmamalarının en önemli sebebini eğitilmiş, aydın ve elit tabakadan oluşmasına bağlayabiliriz.⁸² Irak Türkmenlerinin önemli bir kısmı beklentilerini karşıladığı ve adalete olan isteklerini şekillendirdiği için Irak'taki İslami Harekete yöneldi. Böylece 1960'lı yıllarda Kerkük Tisin'de ilk İslami hareketin yapılması ortaya çıktı⁸³.

1990'lı yıllara yaklaştıkça Irak Türkmenlerinde siyasal oluşumlar hızla gelişme eğilimine girmiştir. Irak Türkmenlerine ait yaklaşık olarak 20 siyasi parti olmasına rağmen bunların birçoğu teşkilatlanması olmadığı için tabela partisi olarak anılmıştır. Bir kısmı ise İran merkezli Türkmenler arasında Şii-Sünni ayrımcılığına neden olmak için kurulmuştur. Aşağıda Irak Türkmenlerinin günümüze kadar olan siyasi parti yapılarından bazıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Belli başlı partilerin isimleri şöyledir:

- Irak Türkmen Cephesi
- Türkmeneli Partisi
- Milli Türkmen Partisi
- Türkmen Milliyetçi Parti
- Türkmen Adalet Partisi
- Türkmen Karar Partisi
- Türkmen Bağımsızlar Harekâtı
- Irak İslam Türkmen Partisi
- Millet Partisi

⁸² Hürmüzlü, a.g.e, s.102

⁸³ Hasan, a.g.e, s.50

- Türkmeneli Milli Hareketi
- Türkmen Kardeşlik Partisi
- Doğu Partisi

2.3.1.1. Irak Milli Türkmen Partisi

Irak Türkmenlerinin ilk partisidir. Parti 1988 yılında kurulması rağmen Irak' da ki baskıcı rejim politikaları nedeniyle ilanını 1991'de gerçekleştirebilmiştir. Parti Türkiye'de bulunan Irak Türkmenleri tarafından kurulmuştur. 1993 yılına kadar yapılan ilk kongreye kadar partiye bir başkan seçilmemiştir. Genel sekreter olarak partiyi kongreye götüren ve Celal Talabani'nin cumhurbaşkanı olduğu dönemlerde Cumhurbaşkanlığı makamının Türkmenlerden Sorumlu Müsteşarı olan Muzaffer Arslan üstlenmiştir. 1996 yılına kadar partinin başkanlığını yürütmüştür ve 1995 yılında Irak Türkmen Cephesi(ITC) kurulana kadar Irak Türkmenlerinin en aktif kuruluşu olarak öne çıkmıştır. Riyad, Beyrut, Viyana, Londra ve ABD başta olmak üzere birçok yerde Irak Türkmenlerinin temsilcisi olmuştur. Parti ülkenin kuzeyinde radyo-TV alanında çalışmalar yapmış ve Türkçe eğitim veren birçok okul açmıştır. ITC'yi oluşturan partiler arasında yer alarak faaliyetlerini genişletmeye çalışmıştır. 1996 yılında yapılan ikinci kongrede Mustafa Kemal Yayıncı geçmiştir. 2004 yılında geçirdiği trafik kazası ile hayatını kaybetmesi sonucu uzun bir dönem başkan yardımcılığı görevinde bulunan Cemal Şan parti başına geçmiştir. IMTP başkan yardımcısı olan Songül Çubuk ABD'nin Irak'ta kurduğu 25 kişilik Geçici yönetim kurulu üyesi olarak yer almıştır. Erbil, Musul, Bağdat, Telafer gibi şehirlerde temsilcilikleri bulunmaktadır. 2010 seçimlerinde Kürt olan Nehro Kesnezani başkanlığında Birleşik Vatan Muhalefetinin listesinden Kerkük Milletvekili olarak aday olmuş fakat seçilememiştir⁸⁴.

2.3.1.2. Irak Türkmen Cephesi

24 Nisan 1995 yılında kurulan ve Türkmenlere ait parti ve kuruluşları birleştirmeyi amaçlayan Irak Türkmen Cephesi, Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Partisi ve Türkmen Birlik Hareketinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. ITC'nin hedefleri

⁸⁴ ORSAM, *Ortadoğu Türkmenler Programı*, Ankara: Rapor No:9, Mart 2011, s.29-30

Irak Türkmen halkının ve diğer halkların Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklarına kavuşması, Irak'ta insan haklarına ve özgürlüklerini gözetilen demokratik bir yapının kurulması olarak açıklamıştır⁸⁵. ITC'nin kurucu başkanı Turhan Ketene'dir. Daha sonra 1996'da Sinan Çelebi, 1997'de Sanan Ahmet Kasap, 2003'de Abdullah Abdurrahman, 2005'de Sadettin Ergeç ve 2011'den itibaren ise Erşat Salihi görev yapmaktadır. 2003'de yapılan Türkmen Kurultayında, ITC'nin genel merkezi Erbil'den Kerkük'e taşınmıştır. Partinin Erbil'den Kerkük'e taşınması Irak Türkmenlerini bölmüştür. ITC katılımcıları Erbil'den ayrılmanın doğru adım olmayacağını ve etkisiz kalacağını belirtmişlerdir. Erbil merkezli olan Irak Türkmenleri ITC bünyesinden ayrılarak Erbil'de siyaset yapmanın daha uygun olacağını düşündüler. Erbil'de ki ITC ait ofislerini de kapatmışlardır.

ITC'de her 3 yılda bir kurul yapılmaktadır. ITC 2003 Irak seçimlerinde kendini kanıtladığı ve 2005 yılında yapılan iki seçimde 30 Ocak'ta ki seçimde 3 milletvekili, 15 Aralık 2005 tarihinde yapılan seçimlerde ise Musul dışında tek başına katılan ITC 1 milletvekili çıkartmıştır. 2008 yılında ITC'nin parti olarak tescillenmesiyle birlikte bünyesinde ki partilerden kopmalar meydana gelmiştir. 2010 seçimlerinde ise 6 milletvekili çıkartıp 3 bakanlık alarak büyük bir başarıya imza atmıştır⁸⁶. Irak Türkmenleri 2014 parlamento seçiminde 2010 yılında ki gibi 10 milletvekili çıkartmıştır. ITC ise bu dönemde 5 milletvekili ile siyaset sahnesinde yerini almıştır⁸⁷.

2.3.1.3. Türkmeneli Partisi

Türkmeneli partisi başkanlığını Riyaz Sarıkahya yapmaktadır. Sarıkahya ilk Türkmen siyasi partisi olan IMTP'nin yönetim kurulu üyeliğini yapmıştır. 1993'de partiden ayrılarak kendi partisini kurmuştur. 1994 yılında kurduğu Türkmen Birlik Partisi adını 1996 yılında yapılan kurultayla Türkmeneli partisine çevirmiştir. ITC'nin kuruluş

⁸⁵ Hasan, *a.g.e.*, s.51

⁸⁶ Orsam, *a.g.e.*, s.54

⁸⁷ http://www.ydh.com.tr/HD7728_irak-secimleri-ve-turkmenler.html, erişim 28.11.2015

aşamasında yer alırken 2000 yılında ITC'den ayrılmış ve kendisini ayrı bir parti olarak tescil ettirmiştir⁸⁸.

2.3.1.4. Türkmen Bağımsızlar Hareketi

1995'de Erbil'de kurulmuştur. Partinin etkinlik alanı genel merkezin bulunduğu Erbil ile sınırlıdır. 2008 'de ITC çatısından ayrılmıştır. Irak'ta yapılan hiçbir seçime katılmamıştır. Buna rağmen Türkmen siyasetinde önemli yere sahiptir.

2.3.1.5. Irak Türkmen İslam Birliği

Türkmen İslam Birliği, 1991 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da Abbas Beyati tarafından kurulmuştur. 1994 yılında yayınladığı tüzüğü ile kendisini deklere etmiştir. 2003 yılında Irak rejiminin düşmesiyle birlikte Irak'a gelmiştir. TİB İslamcı kimliğine rağmen Şii mezhebini ön planda tuttuğunu beyan etmektedir. Aralık 2005 yılında yapılan seçimlerde Şii ittifakı olan Birleşik Irak ittifakı ile seçimler katılmıştır. Kendisi ve yardımcı milletvekili seçilirken yardımcısı Casim Muhammed Gençlik ve Spor bakanı olmuştur. 2010 yılında da kanun devleti ile ittifaka girmiştir. Maliki hükümetinde aldığı bakanlık görevinde devam etmiştir⁸⁹.

2.3.1.6. Türkmen Milliyetçi Hareketi

2004 yılında Kerkük'te kurulmuştur. Başkanı Hüsamettin Türkmendir. Irak'ın üniter yapısının korunmasını gerektiğini belirtmiştir. Parti Türk kimliğini öne çıkartmaktadır. ITC desteği ile ön plandadır⁹⁰.

2.3.1.7. Türkmen Vefa Hareketi

1997 yılında İran'da kurulmuştur. Başkanı Feryad Ömer Tuzlu'dur. 2010 yılına kadar 2 dönem milletvekili seçilmiştir. Genel merkezi Kerkük'te bulunmaktadır. Amacı

⁸⁸ Orsam, *a.g.e.*, s.55

⁸⁹ SETA, *Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: Seta Vakfı Yayınları, 2013, s.47

⁹⁰ Mengü, *age.* s.206

Irak'ta yönetimin demokratik kurallar içinde faaliyet göstermesi, Türkmenlerin siyasi, kültürel ve sosyal haklarının savunulması olarak belirtilmiştir⁹¹.

2.4. Türkmenlerin Dili, Dini ve Eğitim Durumları

Irak Türkmenlerinin dili Türkçedir. Dilleri Azerbaycan Türkçesi'ne benzemektedir. Ancak araların da şive bakımından büyük farklılıklar vardır. Yazı dilinde İstanbul ağzını tercih eden Irak Türkmenleri, son yıllarda Arapça ve Kürtçenin tesiri altında kalmışlardır. %96'sı Müslüman olan Türkmenlerin, çoğunluğu Sünnî olup, %23'ü Şî'î'dir. Türkmenler arasında mezhep farklılığı yüzünden herhangi bir düşmanlık yoktur ve bugüne kadar ciddi bir sorun da olmamıştır. 1994 yılı itibariyle Irak Türkmenlerinin % 75'i okuryazar, %25'i okuma yazma bilmemektedir. Kadınların %14'ü, erkeklerin %16'sı ortaokul mezunudur. Kadınların %7'si, erkeklerin %17'si lise mezunudur. Kadınların %14,7'si, erkeklerin ise %38'i üniversite mezunudur. Irak halkı içinde de Türkmenler aydın kesimiyle önemli yer tutmaktadır⁹².

2.5. 2003 Irak İşgalinden Sonra Irak Türkmenlerinin Irak Siyasetine Etkileri

ABD tarafından 2003 yılında Irak'ın işgali, Irak'a özgürlük ve demokrasi getirmek olarak açıklanmıştı. Tabi ki görünen amaç bu olsa da geri planda durum çok farklıydı. İnsanların beklentilerinin karşılanamaması, bu süreçten sonra Saddam dönemine bile özlem duyanların ortaya çıkması, Irak'taki durumu anlamak açısından önemlidir. Irak'ta çok yapılı yönetime doğru gidilmesi ve otoritenin sağlanamaması yüzünden birçok aile yerlerini terk ederek güvenli gördükleri bölgelere yerleştiler.

Bu dönemden sonra Irak'ta en çok etkilenen milletlerin başında Irak Türkmenleri gelmektedir. Saddam ve daha önceki dönemlerde her türlü şiddet ve haksızlığa uğramalarına karşın hiçbir dönemde diğer grupların yaptığı gibi isyana kalkışmamışlardır. Haklarını meşru sistem içerisinde aramaya çalışsalar da sistemin buna izin vermemesi Irak Türkmenleri için kötü sonuçlar doğurmuştur. Irak Türkmenleri de tıpkı diğer milletlerin

⁹¹ Mengü, *a.g.e.*, s.207

⁹² Rabia Kocaman Aydın, "Irak Türklerinin Sosyal Hayatı", **Türkler**, C. 20, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 2002, s. 621-623

beklediği gibi Saddam döneminin yıkılmasıyla ellerinden alınan hakların geri verileceğini, eşit ve onurlu bir yaşam süreceklerini beklemekteydi. Fakat bu durumun böyle olmayacağı işgalden sonraki ilk dönemlerde ortaya çıktı. Irak Türkmenleri, Irak'ın bütünlüğünü savunurken diğer Kürt ve Şii gruplar federal sistemin olmasını istiyorlardı. Ve savaş sonrasında ki düzende bu doğrultuda şekillenmiştir.

Irak Türkmenlerinin diğer gruplar arasında zayıf kalmasının nedenlerinden biri, Türkiye ile aynı doğrultuda politika izlemeleri, anavatan olarak gördükleri ülke ile zıt tutum içerisine girmek istememelerinden kaynaklanıyordu. Etkin olan bir başka neden de Irak Türkmenlerinin diğer gruplarda olduğu gibi silahlı gücü yoktu. Bu durum eksik bir yön oluşturmasına rağmen günümüze kadar Talafer bölgesindeki Türkmenler hariç diğer gruplar Türkmen silahlı birliklerini oluşturamamışlardır. Irak siyasetinde silahlı güçlerden yoksun olmaları güçlü politikalar oluşturmalarını engellemiştir. Devlet otoritesinin olmadığı yerde her grup kendi çıkarları için hâkimiyet alanı yaratmak isteyecektir. Netice itibariyle ABD tarafından savaşın sonlandırıldığı, Saddam Hüseyin döneminin bittiğini açıklamasıyla birlikte sıra yeni devlet kurumlarının oluşturulmasına gelmişti.

2003 yılında ABD tarafından oluşturulan Irak Geçici Yönetim Konseyi 25 üyeli bir yapıdan oluşmaktaydı. Bu yapı Irak'ı seçimlere hazırlamak ve yeni anayasa yapma gibi kurumsal bir kimliğe bürünmüştü. Bu konsey 13 Şii, 5 Sünni-Arap, 5 Kürt, 1 Irak Türkmeni ve 1 Asuri-Hristiyan'dan oluşmaktaydı⁹³. Fakat burada demokratik olmayan bir durum söz konusudur. ABD tarafından Irak'a atanan yöneticinin bu Konsey'in aldığı kararları veto etme yetkisine sahip olması Irak halkını memnun etmemiştir. Burada Irak Türkmenlerine haksızlık yapıldığını da söyleyebiliriz. Irak'ta 3. çoğunluğu oluşturan Millet olmasına rağmen temsiliyette bu husus dikkate alınmamıştır. Sanki Irak Türkmenleri bu coğrafyada yaşamıyormuş gibi politikalar izlenmiştir.

⁹³ İhsan Yılmaz, **Geçmişten Günümüze Irak'ta Türkmen Politikası**, ÇTTAD, V/12,(2006/Bahar)

İlerleyen dönemlerde 25 Kişilik Irak Geçici Yönetim Konseyi 29 Temmuz 2003 yılında toplanarak 9 kişilik Başkanlık Konseyini oluşturdu. Başkanlık Komisyonunda 5 Şii Arap, 2 Sünni Arap ve 2 Kürt yer aldı⁹⁴.

2004 yılında 50 kişiden oluşan Anayasa Komisyonunda 2 Irak Türkmeni katıldı. Fakat bu 2 kişinin gayret ve çabaları yanlış tutum ve düşüncelerin oluşmasının önüne geçememiştir. Federatif sistemi benimseyen 1. madde, Arapça ve Kürtçenin resmi dil olduğunu belirten 4. madde, doğal kaynakların dağıtımını konusunu düzenleyen 112. madde ve en önemli madde olan Kerkük bölümünü düzenleyen 140. madde üzerinde mutabık kıldılar. Bu usulsüz değişikliğe kimse müdahalede bulunmadan parlamentodan geçti ve hakkında onayına sunulurken kabul edildi. Ayrıca Anayasanın halk tarafından kabul edilmesinde Şiiilerin de önemli bir etkisi vardır⁹⁵.

Anayasalar sosyal bir sözleşmedir. Halkın tümüne hitap etmeye yönelik yasal bir belgedir. Herkesi ya da en azından ezici çoğunluğu tatmin edecek çözümlerden yana olur. Yazılan anayasalar bu düşüncelerden yoksun olursa halk tarafından benimsenmez ve sürekli bir sorgulama içerisinden olur. Irak Anayasasının da bu şekilde oluştuğunu söyleyebiliriz. Temelde iki çizgiyi esas alan Irak Anayasası bir taraftan temel hak ve özgürlükleri teminat altına almak isterken diğer yandan bazı kesimlerin inanmadığı prensiplere yer vermiştir. Bu anayasada şüphesiz en kazançlı çıkan grup Kürt yönetimi olmuştur⁹⁶.

Irak Geçici Konseyi tarafından oluşturulan 33 kişilik Bakanlar Kurulu Kabinesinde Irak Türkmenleri bir bakanlık ile temsil edilmiştir. İletişim ve Teknoloji Bakanlığı Irak Türkmenlerine verilmiştir. BM ve diğer ülkeler nezdinde meşru olarak kabul edilen bu durum, ülke içindeki dengelere baktığımızda resmin böyle olmadığını daha iyi anlayabiliriz. Pasif bir bakanlık verilerek Türklerin dışlanmadığı imajı vermek dışı karşı verilen bir mesajda akıllıca gibi görünse de durum böyle değildir. Savaşın çıkmış ve

⁹⁴ Duman, *a.g.e.s.* 2273

⁹⁵ Mahir Nakıp, **2003 Yılından Bu yana Irak Türkleri**, Yeni Türkiye Dergisi, 19. cilt, 54. sayı, 2013, S.2259

⁹⁶ Erşat Hürmüzlü, **Irak Türkleri**, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, 19. cilt, 54. sayı, 2013, 2241

ülkenin tüm kurumlarının iflas ettiği bir ülkede böyle bir bakanlığa Irak Türkmenlerinin atanması, Türkleri siyasi arenada pasifize etmek için atılmış bir adım olarak yorumlayabiliriz.

Irak Türkmenlerinin bu dönemden sonra giderek etkisiz duruma düşürüldüğü ortaya çıkmaktadır. 15 Aralık 2004 tarihinde ülkenin değişik yerlerinden gelerek Bağdat'ta toplanan yaklaşık bin kişi Irak'ta hükümete danışmanlık yapacak ve denetleyecek, geçici meclisi oluşturacaktı. Toplantıda geçici meclis listesi belirlenmiş, Irak Türkmenleri Hristiyanlarla birlikte azınlık statüsünde yer almış ve %8'lik dilim içerisinde bulunarak Bağdat'a 75 temsilci göndermiştir. Konferansa diğer gruplardan Şiiler %52, Sünniler %20 ve Kürtler %17 oranında temsil edilmiştir⁹⁷.

Irak'ta sürekli dışlanan Irak Türkmenleri Irak siyasetinde etkili olmak için daha fazla aktif olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. 2005 yılından itibaren yapılan tüm seçimlerde yer aldılar. Fakat Irak Türkmenlerinin bir bütünlük içerisinde hareket edememeleri güç kayıplarına yol açmıştır.

2005 yılında yapılan seçimlerde Irak Türkmenleri ITC listesinden 3, Birleşik Irak İttifak listesinden (Şii) 5, Kürt listesinden ise 4 milletvekili ile meclise girerek büyük başarı elde etmişlerdir. Seçimin galibi olan, Birleşik Irak İttifakı hükümet kurmakla görevlendirilmiş ve El-Caferi'nin başbakanlığında hükümet kurulmuştur. Irak Türkmenleri İmar ve İskân Bakanlığında bakanlık görevi ile Genel İşler ve Belediye Hizmetleri Bakanlığını devralmışlardır⁹⁸.

Maliki'nin ilk başbakanlığı döneminde Irak Türkmenleri 2 bakanlık elde etmiştir. İki bakanda birleşik Irak İttifakından oldu. Bir önceki kabinede İmar ve İskân bakanı olan Casim Muhammed Gençlik ve Spor bakanı olarak devam etmiştir. Tamir Cafer Allaverdi ise Sivil toplum bakanı olarak görev almıştır.

⁹⁷ Orsam, **Ortadoğu Analiz**, Aralık 2009,cilt.1, sayı 12, s.25

⁹⁸ Orsam,a.g.e,26

2010 yılında yapılan genel seçimlerde de Irak Türkmenleri başarılarını devam ettirdiler. 7 Mart 2010 tarihinde yapılan seçimlerde 10 milletvekili çıkartıp ve oluşan Bakanlar Kurulunda 3 bakanlık almaları büyük bir başarıydı⁹⁹.

Irak Türkmenlerinin baskısı ve siyaset alanında ki etkinliğiyle 2012 yılında Irak Türkmenleri parlamentoda 3.millet olarak kabul edilmeleri önemli gelişme olarak yorumlanabilir.¹⁰⁰ Bu durumu Türkmenlerin elini güçlendiren gelişmeler olarak belirtebiliriz. Hak ettikleri konumdan uzak kalsalar da Irak Türkmenleri siyaset arenasında mücadele edeceğini göstermiş oldu.

2014 yılında yapılan seçimlerde de Irak Türkmenleri 2010 yılındaki başarılarını korumuşlardır. Fakat Irak Türkmenleri bir önceki Maliki hükümetin de 3 bakanlık alırken İbadi hükümeti döneminde ise bir bakanlık almışlardır. İnsan Hakları Bakanlığı, Şii Bedir Örgütünden Muhammed Mehdi Bayatlıya verilmiştir.¹⁰¹ İbadi'nin reform hareketleri adı altında ilerleyen dönemlerde bu bakanlığı lağvetmesi Irak Türkmenlerinden tepki görmesine neden olmuştur. ITC'den yapılan açıklamalarda Türkmenler yapılan reformları desteklemekte fakat kendilerine bir bakanlığının verilmesini temsiliyet açısından önemli bulduklarını belirtmiştir¹⁰². İbadi'nin bu tutumu ülkesinin temsiliyeti açısından olumsuz bir durumdur. Irak Türkmenlerinin 3.büyük asli unsur olarak Irak'ta yer almasına karşılık hükümette temsil edilmemesi toplum tabanında huzursuzluğa neden olacaktır.

ITC Erşat Salihi bu konuda şöyle beyanat vermiştir:¹⁰³ ‘İbadi'nin, Türkmenlere yönelik politikası çok eksiktir. İbadi, bizi görmezden geliyor. Geçmiş hükümetler döneminde bizim temsil hakkımız ve kazancımız daha fazlaydı. İbadi, topu bize atıyor fakat bunlar iyi niyet göstergesi değil. Türkmenlerin teröre karşı silahlanması için defalarca resmi talebimizi iletmemize rağmen hiçbir yanıt alamadık. İbadi, ılımlı Şii politikası uygulamak istiyor, fakat önüne engel çıkarılıyor. İlimli Şii İbadi'nin yanında ılımlı bir

⁹⁹ Orsam, Bilgay Duman, 17. Yılında Irak Türkmen Cephesi ve Irak Siyasetinde Türkmenler, **Ortadoğu Analiz, Ankara: Mayıs 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 41 s.59**

¹⁰⁰ Nakıp, a.g.e, s.2259

¹⁰¹ <http://www.posta.com.tr/dunya/HaberDetay/Irak-ta-El-ibadi-donemi.htm?ArticleID=244258> , erişim. 25.11.2015

¹⁰² <http://www.timeturk.com/turkmenler-ibadi-ye-tepkili/haber-46773> .Erişim,25.11.15

¹⁰³ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/herkesten-once-biz-silah-istiyoruz> , Erişim,25.11.2015

Sünni politikacı Meclis Başkanı Selim Cuburi var. Cuburi de uzlaşya dayalı başarılı hükümet imajı için çalışıyor ancak onun da işini zora sokan aşırı Sünniler var''. Yukarıda belirttiğimiz gibi kabinenin temsiliyetinde adaletsizlik olması Irak'ın gelecekte daha da karmaşık durum yaşamasına sebebiyet verebilir.

2003 Irak işgalinden sonra çözüme kavuşturulmayı bekleyen önemli bir sorun bulunmaktaydı. Bu sorun herkesin hak iddia ettiği Kerkük'tü. Irak anayasasının 140. maddesiyle Kerkük sorununun çözüme kavuşması için normalleşme, nüfus sayımı ve referandumun yapılmasını karara bağlamıştı. Ancak söz konusu maddenin hayata geçirilmesi sürecinde Iraklı tüm taraflar arasında uzlaşma sağlanamayınca 31 Aralık 2007 tarihinde bu madde zaman aşımına uğramıştır. Kerkük 140. maddeyle beraber üç aşamalı plan çerçevesinde yapılması öngörülen referandum ile Bağdat'a veya Kuzey Irak Kürt yönetimine bağlı olacaktır. Referandum sadece Kerkük halkının katılımını öngörmüştü.

Kürt siyasi partileri Kerkük'ün idari yapısında ortak bir paylaşımı kabul etmemektedir. Hâlbuki 26 Temmuz 2008 tarihinde iller, ilçeler ve nahiyelerle ilgili 36 No'lu kararla birlikte yerel seçimler yasasının 23. maddesi Türkmen-Kürt ve Arap parlamento üyelerinin uzlaşması sonucunda onaylanmıştır. Söz konusu maddenin 1. fıkrası gereğince, Kerkük ilinin idaresi, güvenliği ve genel kamu görevlerinin Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında ortak paylaşımını öngörmüştü¹⁰⁴.

Irak Türkmenlerinin karşılaştığı sorunlarda, silahlı birliklerinin ağırlığını kullanamaması diğer grupları Irak siyasetinde daha etkili yapmıştır. Kuzeyde Kürtlerin Peşmerge birlikleri, Şiiilerin ise İran tarafından donatılan silahlı halk birliklerin olması Irak Türkmenlerinin de kendi güvenlikleri için silahlı grup oluşturmasını zaruri kılmıştır. DAESH terör örgütünün 10 Haziran 2014 tarihinden itibaren Musul'da etkili olmaya başlaması ile Irak Türkmenleri için sıkıntılı günlerin başlamasına sebep olmuştur. Irak'ta başlayan

¹⁰⁴ Ali Semir, **Irak'ta Türkmenlerin Geleceği ve Kerkük'ün Özerklik İhtimali**, İstanbul: Bilgesam Analiz no :1225, Haziran 2015

çatışmalar en çok Türkmenleri etkilemiştir. Özellikle Türkmeneli'nin kuzeybatı bölgesinde kalan Telafer ve Musul çevresindeki Türkmen köyleri saldırıların hedefi olmuştur¹⁰⁵.

Gelişen olumsuz durumlar karşısında ITC lideri Salihi, Türkmenlerin Irak'ta Peşmerge ve Sadr Hareketi'nin Mehdi Ordusu gibi silahlı, yasal bir güvenlik teşkilatı kurmak istediklerini açıklamıştır. Bu isteklerini, resmi olarak ilgili makamlara bildirdiklerini belirterek merkezi hükümet nezdinde de gerekli girişimlerin başlatıldığını açıklamıştır. Ancak en büyük tepkiyi Kürtlerden aldıklarını belirterek Kürtlerin, Türkmenlerin güvenlik gücü oluşturmalarına izin vermediğini açıklamıştır¹⁰⁶.

¹⁰⁵ <http://www.kerkukvakfi.com/tr/content/210> erişim tarihi 12.11.2015

¹⁰⁶ <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmenler-en-acimasiz-saldirilara-maruz-kaldi/155020>

2. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN IRAK TÜRKMENLERİNE YÖNELİK POLİTİKALARI (1923-2015)

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Irak devleti, *devletler oyunu* için seçilmiş bir coğrafyada kurulmuştu¹⁰⁷. Farklı demografik yapılardan oluşan halk yığınları, günümüze kadar Irak kimliğini kabullenmekte oldukça zorluk çekmiştir. Bu zor durumu yaşayan halkların başında da Irak Türkmenleri gelmektedir. Türklük kimliklerinden dolayı, 1920’li yıllardan sonra iktidara gelen tüm hükümetler döneminde istisnasız ezilen halkların başında gelmektedirler. Türkiye ile yakın bağları, Irak’lı yöneticilerce olumsuz algılanmış, ikili ilişkilerde Türkiye’nin önüne getirilen konulardan birisi olmuştur.

Türkiye’nin Milli Mücadele dönemi sonrasında uluslararası ilişkileri çok yönlü ve farklı değişkenlerin olduğu bir döneme rastlamaktadır. İmparatorluk topraklarında birçok yeni devlet kurulması ve soydaşlarının bu ülkelerde azınlıkta kalması, Türkiye’nin bu ülkelerle geliştireceği politikaları etkileyen unsurlar olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra Batılılaşma programını başlatan Ankara yönetimi, çağdaşlaşma hedefine ulaşabilmek için, Osmanlı geleneklerinden hızlıca uzaklaşmış, yönünü Ortadoğu’dan Batıya çevirmiştir. Musul ve Kerkük meselelerinde ilk başlarda buraların kendisinde kalmasında ısrarcı olan Türkiye, İngiltere’nin çabaları karşısında yeni bir anlaşmazlığı göze alamayarak bu yöndeki taleplerinden vazgeçmiştir¹⁰⁸.

Bu bölümde, Osmanlı Devleti sonrasında ortaya çıkan ve bir dönem İngiltere’nin mandaterliği altında yaşayan Irak ile ikili ilişkiler çerçevesinde Türkiye’nin dönemsel olarak dış politikada Irak Türkmenlerine yaklaşımı ele alınacaktır. Günümüze kadar

¹⁰⁷ Kurşun, *a.g.e.*,s.30

¹⁰⁸ Beril Dedeoğlu, *Türkiye-İrak İlişkileri:” Doğu- Batı “Ekseni ve Değişkenler*, Civitas Gentium 1:1, 2011,s.11-32

sürecek olan inceleme alanında, Irak Türkmenlerine verilen değerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

3.1. Erken Dönem Cumhuriyet Politikaları

Türkiye ile Irak arasındaki Musul sorunun çözümü konusunda Irak'ta yönetimi elinde bulunduran İngiltere, önemli rol oynamıştı. Türkiye'nin Misak-i Milli sınırları içerisinde kabul ettiği Musul bölgesi, İngiltere'nin türlü oyunları ile elden çıkacaktı. Savaştan yeni çıkan ve henüz yeni oluşturulan devlet kurumlarının zayıflığından faydalanan İngiltere, Anadolu içerisinde bir takım isyanları desteklemiş ve iç karışıklığı çıkartarak Türkiye'nin ilgisini farklı yönere çevirmiştir. İlk olarak Nusturi İsyanının çıkması ve bu isyanın bastırılması için çaba harcanması, daha sonrası için ise Şeyh Sait isyanının çıkması, Ankara yönetimini oldukça sıkıntıya sokmuştur. Türk kamuoyunda isyanların arkasında İngiltere'nin olduğu açıkça beyan edilmiş, TBMM'de bu konu tartışılmıştır. Diğer taraftan Irak Kralı Faysal da Musul olmadan Irak'ın bir bütün olamayacağını açıklamış ve İngiltere'yi desteklemiştir. Türkiye'nin bölgede ki etkisini amaçlamayı hedefleyen Kral Faysal, kendisine yakın yönetici atayarak Türkiye'nin etkisini kırmayı amaçlamıştır¹⁰⁹.

Lozan Barış Konferansında çözülemeyen Irak sınırı, 1926 yılında Irak ile yapılan Ankara anlaşması ile çözümlendi. İngiltere'nin lehine olan bu anlaşma ile Türkiye güney sınırlarını şekillendirdi.¹¹⁰ Yapılan bu anlaşma ile Irak'ın bugünkü siyasal birliği ve toprak bütünlüğünü korunması koşulu ile imzalanmıştır. Yine bu anlaşma ile Irak'ın ilerde dağılması durumunda Türkiye, Irak'ın birliğinin korunmasının garantörlüğü gibi tarihten gelen hakları doğrultusunda müdahale hakkının olduğunu savunabilir¹¹¹.

¹⁰⁹ İbrahim Erdal, **Türk Basını ve Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi(1920-1938) Türk- Irak İlişkileri ve Sadabat Paketi**, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 5, p. 93-104, October 2012

¹¹⁰ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul: Filiz Yayınevi, 1995, 4. Baskı, s.550

¹¹¹ Mustafa Kibaroğlu, Yasemin Nun, **Türkiye'nin Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Kaygıları**, Ankara: Global Strateji Dergisi, Cilt:3, sayı:9, Bahar:2007

Sınır anlaşması olan bu anlaşma Irak Türkmenleri ile ilgili herhangi bir madde içermemiş, Türkiye'nin garantör olması gibi bir konuda da hüküm konmamıştır. Yapılan anlaşmanın sadece 16. maddesinde, Musul meselesi esnasında Türkiye'nin lehine hareket edenlere güvence verilmesi ve onları genel bir aften yararlandırılmaları hedeflenmiştir. Böylece mahkemelerde bu insanlar aleyhine açılan davalar düşecek ve kovuşturmalar durdurulacaktı.¹¹² Ayrıca yapılan anlaşma gereği Musul, Kerkük, Süleymaniye gibi bölgelerde yaşayan insanlara vatandaşlık seçme hakkı tanındı. 18 yaşını bitiren herkesin istediği vatandaşlığı seçebilir hükmü getirildi. Fakat 2 aylık gibi bir sürenin tanınması, birçok insanın bu haberi duymamasına neden oldu. Özellikle köylerde yaşayan Irak Türkmenlerinin anlaşmadan haberdar olmaması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçme durumunu engelledi. Zaman darlığı yüzünden birçok insan mecburi olarak Irak vatandaşı olarak kaldı¹¹³.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yılları oluşum yıllarıdır ve sınırları korumaya yönelik bir süreçtir. Bundan dolayıdır ki sınırlarının dışında kalan Türk toplumları ile ilgilenmeyi, başka ülkelerin iç işlerine karışma olarak yorumlamıştır. İmparatorluk bakiyesi olarak kalan Türk toplulukları, kurulan yeni devletler içerisinde sindirilmeye çalışılmış, asimile politikaları uygulanmıştır. Irak'ta ki Türkmenlere de yapılanlar bu asimile politikalarından farksızdı¹¹⁴.

1930'lı yıllarda iki ülke arasında yakın ilişki kurulmaya başladı. 4-9 Temmuz 1931 tarihlerinde Irak Kralı Faysal, Türkiye'ye çalışma ziyaretinde bulunur. Atatürk ile yakın dostluğu bulunan Faysal ile birçok ticari anlaşmalar imzalanmıştır. Bu ziyaretlerin yansıması Irak Türkmenleri içinde olumlu olmuştu. 1932 yılında Irak ile imzalanan *Türkiye-İrak İkamet Mukavelesnamesi*, Irak Türkmenlerinin yararına olmuş, Türkiye'de

¹¹² Ömer Turan, **İrak'ın Milletler Cemiyetine Girerken Yayınladığı Deklerasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlık Hakları**, Avrasya Dosyası, İlbahar:1996, cilt:3, sayı:1, Ankara

¹¹³ Şimşir, *a.g.e*, s.48

¹¹⁴ Mahir Nakıp, **Başlangıçtan Günümüze Türk Hükümetleri ve Irak Türkleri**, Ankara: Ortadoğu Türkmenler Sempozyumu, Orsam Tutanakları:35, Eylül,2014,s.47-71

oturumları ve çalışmalarını için düzenlemeler yapılmıştır¹¹⁵. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye'ye geliş gidişler kolaylaşmış, eğitim imkânları artmıştır.

İki ülke arasındaki yakınlaşma 1937 yılında bölgesel güvenliği sağlamak için İran, Afganistan'ında bulunduğu Sadabat paktı imzalanmıştır. Anlaşma için bölgeye giden Türk heyeti, Türkmenlerce yoğun ilgi ile karşılanmıştı. Bunun üzerine panikleyen Irak hükümeti, bu dönemden sonra bir müddet Türk heyetlerinin Kerkük bölgesine ziyaretine izin vermedi¹¹⁶.

Irak Türkmenlerine uygulanan politikalarda sertleşmeye başlamıştı. Irak Devlet okullarında 1935-36 yıllarından itibaren Türk dil ve yazısına göre yazı yapılması yasaklanmıştı. Neredeyse tüm Türkmen okullarında Arapça dili ile eğitim yapılmaya başlandı. 1949 yılındaki dönemin Irak Milli Eğitim Bakanı Necip Ravi kendileri açısından bu yasaklamayı şöyle açıklamıştı "Türkmenler Irak unsurunun 3 parçasından birisidir ve asırlardan beri burada yaşamaktadırlar. Fakat devlet olarak diğer unsurlarla dil birliğinin sağlanması için parlamentodaki Türkmen milletvekilleri ile de anlaşarak bu yönde bir yasa çıkartıldığını belirterek, Arapçanın zorunlu olduğunu açıklamıştır¹¹⁷.

Atatürk'ün ölmesi ve Hatay'ın Anavatan'a bağlanması ile birlikte, diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Irak ile de ilişkiler gerildi. Bunun yansımasını Irak Türkmenleri üzerinden görebiliriz. Daha önce imzalanıp yürürlüğe giren Irak Türkmenlerinin Türkiye'de ikamet, çalışma ve eğitim hakkı tekrardan yasaklanmıştır¹¹⁸.

Türkiye ile Irak arasında 1946 yılında imzalanan dostluk anlaşmasında Dicle-Fırat nehir kolları, eğitim-öğretim, kültür, PTT işbirliğini ele almıştır. Bu anlaşma ile

¹¹⁵ Kadir Kasalak, **Irak'ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-İrak ilişkileri**, Ankara: Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı:9, Şubat,2007,yıl:5

¹¹⁶ DİA, **Ortadoğuda Bir İslam Ülkesi**, cilt:19, 1999, S.99-103

¹¹⁷ Nevzat Karagil, **İra Türkleri ve Eğitim Davaları, Türk-İrak Dostluğunun Işığı Altında Irak Türkleri,Asya Yayınevi, İstanbul, 1956**

¹¹⁸ Çetin,a.g.e. s.45

İstanbul Üniversitesinde Arapça bölümünün açılması, Kerkük ve Musul'da Türk Kültür Merkezlerinin açılması kararlaştırılmıştır¹¹⁹.

Her ne kadar iki ülke arasında yakın ilişkiler kurulsa da Irak Türkmenleri açısından baktığımızda durumun yaşam şartlarını iyileştiren bir süreç olmadığını söyleyebiliriz. Irak yönetiminin Türkmenlere karşı baskısı her geçen gün artmış, bürokrasi içerisinde yükselmelerinin önüne geçilmiş ve eğitim alanında öz benliklerini unutmalarına yönelik politikaları benimsemiştir. Günümüze kadar sürecek olan bu baskı politikası, Türkiye'nin zamanında atması gereken adımları atmadığı için kaynakladığı düşünülmektedir.

3.2. Demokrat Parti Dönemi Politikaları (1950-1960)

1950'li yıllarda Türkiye'de çok partili yaşama geçilmesi sonucu iktidar, uzun yıllar ülkeyi tek parti olarak yöneten Cumhuriyet Halk Partisinden Demokrat Parti'ye geçmiştir. Demokrat Partinin izlediği dış politika, uluslararası konjoktürü de göz önüne aldığımızda ABD ve Batı yanlısı bir politika izlemek olmuştur. Özellikle Ortadoğu bölgesinde Türkiye, Batı ve Amerika'nın jandarmacılığı rolüne soyunmuştu. Bu görevi yaparken de o dönemde Amerika'nın en yakın müttefiki olan İran ile işbirliği içerisinde idi.

Soğuk Savaşın etkisi Arap Dünyasında da kendisini gösterdiği için, Ortadoğu ülkeleri arasında da gruplaşmalar oluştu. Türkiye ise kendisine Batıya yakın hisseden Irak ile ittifak arayışı içerisine girdi ve başta Mısır - Suriye ikilisi olmak üzere bu ülkelere karşı tutum takındı. Amerikan ve Batının desteği ile Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955 yılında Bağdat Paktını imzaladılar. Taraflar arasında '*Güvenlik ve Savunma*' konusunda işbirliği yapılmasını öngören bu anlaşma ile iki ülke arasındaki yakınlaşma devam etti¹²⁰.

1950'li yıllarda Türkiye izlediği politika ile yurtdışında yaşayan Türkmenler için fazla etkili olduğu söylenemez. Örneğin, 1955 yılında Dönemin Başbakanı Adnan

¹¹⁹ Refet Yinanç, **Türk-İrak İlişkileri ve Irak Türkleri**, II.İrak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara: Irak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları,1989, s.33

¹²⁰ Fahir Armaoğlu,**20.Yüzyıl Siyasi Tarihi,1914-96**, Ankara: TTK Yayınevi,1997,s.729

Menderes, Kerkük'te petrol anlaşması için geldiğin de Irak Türkmenleri için fazla vakit ayırmaz ve kurumları ziyaret etmemiştir. Bunun arkasında Irak yönetimi ile ilişkilerin gerilmemesi, ikili ilişkilerin etkilenmemesi yatmaktadır¹²¹. Çünkü Irak Türkmenlerinin daha önceki ziyaretlerde olağanüstü bir şekilde Türk yöneticilerine gösterdikleri ilgi, Irak yönetimlerini hep endişelendirmiştir. Dönemin Türkiye yöneticileri de Iraklı yöneticileri endişelendirmemek için böyle bir politika izlemiştir.

Olayları Irak Türkmenleri açısından incelediğimizde yapılan bu anlaşmaların Irak Türkmenlerinin yaşam koşullarında veya haklarında herhangi bir iyileştirme yapmadığı açıktır.¹²² Ancak istisna olarak Irak Türklerinin 1954-55 yılından itibaren Bağdat Üniversitesine kayıt yaptırılmasının önu açılmıştır¹²³.

1959 yapılan Kerkük Katliamın da Türkiye Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla durumu kınamış ve gerekli önlemlerin alınması için Irak hükümetine uyarılarda bulunmuştu. Fatih Rüştü Zorlu, Irak'ın Ankara Büyükelçisi kabul ederek kendisine gerekli uyarılarda bulunmuş ve Irak Türkmenleri için teminat almıştır¹²⁴.

3.3. Ara Dönem Politikaları (1960-1982)

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesi ile yönetim el değiştirmiştir. Akabinde gelişen olaylarla Demokrat Parti liderleri idam edilmiştir. Çalkantılı süreçler sonrasında askeri konsey, yerini siyasetçilere bırakarak politikadan kısmen çekilmiştir.

Dış politikada DP dönemindeki politikalardan kısmi olarak uzaklaşarak 1950'li yıllara göre daha bağımsız politika izlenmeye çalışılmıştır. Özellikle Kıbrıs olaylarında Türkiye'nin Batı'nın desteğini bulamaması, alternatif politikaların izlenmesini zaruri kılmıştı. 1963'de Johnson Mektubu Türkiye'nin dış politikada kaderini değiştiren gelişmelerden birisidir. Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerde mesafeli davranan Türkiye, Arap

¹²¹ Nakıp, age, s.48

¹²² Saatçi, age, 215

¹²³ Abdullah Çay, **Irak Türklerinin Tarihine Genel Bir Bakış**, Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğler, 1987, Ankara Gazi Üniversitesi,

¹²⁴ Nakıp, age

ülkelerinin BM’de Kıbrıs için aleyhte oy vermesi ile bu ülkeler ile diyaloga geçmesi gerektiğini anlamıştı¹²⁵.

1963 yılında Irak’ta darbe ile iktidar değişikliği meydana geldi. General Abdüselam Arif, Kasım’ı devirerek yönetime el koydu. 1963-68 yılları arasında gelişen Türkiye-İrak ilişkileri neticesinde Irak Türkmenlerinin de önceki dönemlere göre daha rahat olduğu dönemdir. Türkiye’ye gidiş-gelişler kolaylaşmış, eğitim için her iki ülkede öğrencilere kolaylıklar yapmıştır¹²⁶.

İrak ile gelişen ilişkiler neticesinde 1965 yılında ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu dönemlerde Irak merkezi yönetiminin ‘‘Ayrılıkçı Kürt’’ hareketi çerçevesinde operasyonlar düzenlemiş ve bu konuyla ilgili Türkiye ile diyalog halinde olmuştur. Çünkü Irak savaş uçakları Türkiye sınırını aşarak köyleri bombalamış, savaş nedeni sayılabilecek bu tür gelişmeler iki ülke arasında gerginliği mahal vermeden kapatılmıştır¹²⁷.

1966 yılından itibaren iki ülkenin liderleri karşılıklı ziyaretlerde bulunarak ikili ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar atmışlardır. 7-11 Şubat 1966 yılında Türkiye’yi ziyaret eden Irak Başbakanı Adnan El Paçacı iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da ileriye götürmek istediklerini ve Türkiye’nin istediği Kıbrıs konusunda ki desteğini de vereceklerini beyan etmiştir.¹²⁸ Bu ziyarete Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel 22 Ekim 1967 yılında yaptığı ziyaretle karşılık verir. Demirel, ziyaret kapsamında Kerkük’ü de ziyaret eder. Irak Türkmenleri için büyük sevinçle karşılanan bu durum Irak yönetimlerini yine telaşlandırmıştır. Aynı yılda dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı da Irak’a ziyaret gerçekleştirir ve Kerkük’ü ziyaret eder. Bu dönemlerde Türkiye’nin de talebi üzerine Irak Türkmenlerinin haklarında iyileştirmeler yapılmıştır. Türkçe okul açma, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türkmen eğitim müdürlüğü kurma, aylık ve haftalık Türkçe

¹²⁵ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye’nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası,1945-70**, Ankara: Sevinç Matbbası,1972,s.138-140

¹²⁶ Meşkure Yılmaz, <http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=article&id=4755&w=me%FEkure%20y%FDImaz>

¹²⁷ Dedeoğlu, *a.g.e*, s.16

¹²⁸ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt: I,1919-1980, Melek Fırak, Ömer Kürkçüoğlu,Ortadoğu ile ilişkiler, İstanbul: İletişim Yayınları,15.Basım,2009, s.789

yayın yapma gibi haklar tanınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Kerkük'te kültür merkezi açmasına izin verilmiştir¹²⁹.

1971 yılında Irak Cumhurbaşkanı yardımcısının 16 Ocak 1971 yılında yaptığı ziyarette Türkmenlerle ilgili çekincelerini aktarmıştır. Bu dönemde Irak'ta yapılan seçimlerde Türkmenlerin kimlikleri ellerinden alınmış, oy pusulasına ya Kürt ya da Arap yazdırılmaları şart koşulmuştur. Daha önce Irak Türkmenlerine verilen haklar 1970'li yıllarda kaldırılmış, baskı ve asimile politikalarına tekrar dönmüştür. Bunun üzerine Türk Dışişleri Iraklı yöneticiler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. 1976 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Korutürk, Irak'a ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret esnasında Irak Türkmenleri ile ilgili taleplerini dile getirmiştir. Korutürk'ün Kerkük'ü ziyaret etmesi ile birlikte önceki dönemlerde olduğu gibi Irak'lı yöneticiler yine endişelenmiş, birçok Irak Türkmeni tutuklamış ya da gözaltına almıştır¹³⁰.

Bu arada Irak Türkmenleri için Türk siyasal hayatında önemli yer tutan bir parti bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisinin güçlü olduğu dönemlerde Irak Türkmenleri ile ilgili meseleler TBMM'de gündeme getirilmiş, iktidarın çözüm bulmasını istemişlerdir. Ayrıca Irak'tan gelen birçok Türkmen öğrenci ve ailede MHP'nin gençlik teşkilatı olan Ülkü Ocaklarından destek görmüşlerdir. Bu durumdan ötürüdür ki Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Irak Türkmenlerini milliyetçi, Türkiye'nin ajanı olarak yaftalamıştır¹³¹.

1980'lerde Saddam Hüseyin'in çok sayıda Irak Türkmenlerinin yerlerinden edilmesi ve Güney Irak'a doğru göç edilmesine Türkiye tepki gösterdi. 9 Temmuz 1980'de Irak Türkmenlerinin ileri gelen liderlerini idam etmesi olayında Türkiye yine sessiz kalmadı ve Bağdat büyükelçisini Ankara'ya çağırdı. Ayrıca Irak'a yapılacak geziler iptal edildi ve Başbakan Demirel Irak yönetimini kınayan bir açıklamada bulundu¹³². Irak yönetimi ise Türkiye'de oluşan tepkiler dindirmek için Necmettin Erbakan'ı Irak'a davet etti. Bu ziyaret tüm Irak Türkmenlerinde üzüntü ile karşılandı. Çünkü Erbakan'ın idam

¹²⁹ Nakıp, *a.g.e*, **Türkmenler Sempozyumu...** s.52-53

¹³⁰ Saatçi, *a.g.e*, **Tarihten Günümüze...**, s.251

¹³¹ Nakıp, *a.g.e*, **Irak Türkleri Sempozyumu...**s.57

¹³² Oran, *a.g.e*, cilt:2, s.130

edilen Türk liderler için kullandığı kelimeler ve yaptığı açıklamaların gerçeklikle ilgisi bulunmuyordu. Erbakan'ın idam edilen Türk liderlerini terörist ilan edip, siyonizme hizmet etmekle suçlamış ve bu tür gelişmelerin Irak ile dostluğumuzu bozduğu açıklamıştır. Bu açıklamalar Türk Siyasetinde de tartışmaları alevlendirmiş, Erbakan'ın Türk Dış politikasında değerlerle bağdaşmayan tutumlarından dolayı eleştirilmiştir¹³³.

Saddam Hüseyin ise Türkiye'den yapılan bu açıklamalara şöyle yanıt vermiştir: *“Türkiye ile ilişkilerimiz tarih boyunca olmuş ve I.Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmektedir. Türkler ve biz ilişkilerimizi iki devletin menfaatleri uğruna geliştirmekteyiz....fakat Türkiye'deki milliyetçi ve ırkçı ortamlar Yahudi (Siyonist) ve Masonların etkisiyle Türk resmi makamlarına etki ederek hatalar işlemelerine neden olmaktadır mesela, bunlardan bazıları geçen yıllarda Iraklı Türk vatandaşları soruyorlardı... falanca Türk'e ne oldu diyorlardı... biz bunları burada bırakmadık, bunlar bugün Irak vatandaşlarıdır, kim bunları bıraktı ise gelsin alsın götürsün... burası Türk ve İran toprağı değildir. Türkler, İranlılar ve kimin burada bıraktığı kimsesi varsa gelsin alsın yürüsün... Türklere biz İskenderun'daki Arapları hiç soruyor muyuz?”* diyerek Türkiye ile olan rahatsızlığını dile getirmiştir¹³⁴.

3.4. Aktif Dönem Politikaları (1982-2003)

Türkiye için dış politikada 1980-88 yılları arasında İran-İrak savaşının başlaması, zor bir döneme girildiğini gösterecektir. İki yakın komşu ülkenin savaşa tutuşması ve Türkiye'yi de yanlarına çekme isteği karşısında Türkiye'nin tarafsız tutumu, her iki ülkenin takdirini kazandı. Türkiye, Irak ile bu dönemde ticaretini geliştirmiş, Kerkük-Yumurtalık boru hattı sayesinde önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır. Petrol boru hattından gelen yakıt Türkiye'nin akaryakıt ihtiyacının üçte birini karşılıyor ve 300 milyon dolara yakın kira parası getirisi ile de ekonomiye önemli katkı sağlıyordu¹³⁵. Savaş

¹³³ Milliyet Arşiv: 17.08.1980, 26.08.1980

¹³⁴ Yüksel Kaştan, **II.Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,2008

¹³⁵ Necati Doğru, **Kerkük'ün Bizim İçin Önemi**, Milliyet Arşiv: 15.10.1986

süresince zaman zaman siyasi ilişkiler gerilse de konjoktür gereği var olan durum bozulmamıştır.

Irak Türkmenleri açısından olaya baktığımızda 80'li yıllarda pek önemli gelişmeler olmamıştır. Türk dış politikasında 90'lı yıllarda gündem oluşturmaya başlayacak Irak Türkmenleri bu dönemde Irak ile yapılan ticaretin gölgesinde kalmıştır. Fakat 1988 yılından sonra Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'a saldırmaya başlaması üzerine sınırlarına büyük bir göç yaşayan Türkiye, Irak Türklerinin durumunu yavaş yavaş masaya getirmeye başlar. Özal Dönemlerinde Irak Türkmenleri Irak'a yönelik dış politikada ana gündem maddesi olmamıştır. Bunun yerine Kürt grupları ile diyalog içerisine girerek Kürt cephesini parçalamayı amaç edinmiştir¹³⁶.

Türkiye 1991 sonrası ortamda ise Bağdat'ın Kuzey Irak'taki kontrolünü yitirmesiyle birlikte ortaya çıkan otorite boşluğu belirsizlik ve kargaşa sebebiyle Kuzey Irak'taki gelişmelere müdahil olabilecek bir vasıta olarak '*Türkmen kartını*' oynamaya başlamıştır. Bu süreçte Türkmen meselesi Türkmen lobisinin de çabalarıyla Türkiye'nin milli davalarından biri haline gelmiştir. Bu süreçte PKK ile ilgili gelişmeler de önemli rol oynamıştır. Türk kamuoyunda ve medyasında Türkmenlere yönelik hassasiyet arttıkça, Iraklı Kürt gruplara yönelik olumsuz yayınlar da artmakta, bu da Türkiye'nin Güneydoğusundaki hassas ortam göz önüne alındığında olumsuz bir hava yaratmaktadır¹³⁷.

Körfez savaşında mağlup olan Saddam Hüseyin, savaşı fırsat bilip ayaklanan Kürtlere karşı ordusu kısa süre içerisinde toparlayarak Kuzey Irak'a doğru harekete geçmiştir. Binlerce Kürt ve Türkmenlerden oluşan Irak vatandaşları yerleşim yerlerini terk ederek İran-Türkiye sınırına doğru göç etmeye başlamıştır. Sınıra yığılan yüz binlerce insanın mağdur olmaması için BM'nin 688 sayılı kararı ile Huzur operasyonu adı altında güvenli bölge ve uçuşa yasak alanlarını oluşturdu. Güvenli bölge ilan edilirken 36. Enlem dikkate alındı fakat bu bölgelerde tamamen Kürt otonom bölge oluşturmaya yönelik adımlar atıldı. Ayrıca Türkiye burada Kerkük'ün Güvenli Bölge dışında kalmasını sağladı.

¹³⁶ Ahmet Emin Dağ, **Ortadoğu Çatışmaları**, İstanbul: İHH Kitap, 2015, s.155-158

¹³⁷ Gökhan Çetinsaya, Irak'ta **Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye**, Seta Rapor:406, Nisan 2006, s.45-48

O dönemin politikası gereği petrol bölgelerinin Kürt yönetimi sınırları içerisinde kalması Türkiye'nin arzu etmediği gelişmelerdir. Türkiye olabildiğince petrol bölgelerinin Irak merkezi yönetiminde olmasını istiyordu¹³⁸.

Türkiye güvenli bölgenin ilanından sonra oynanan oyunu görünce soydaşlık kartını masaya sürdü. Dış politikada benimsediği başka ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi, Irak'ta esnetilmiştir. Kuzey Irak'ta oluşan otonom yapıya karşılık Irak Türklerinin haklarının savunucu olarak, onları her alanda desteklemeye başladı ve dış politikada önemli konu başlıklarından birisi haline getirmiştir¹³⁹.

Türkiye'nin 1991-96 yılları arasında her ne kadar dış politikada Irak Türkmenleri önemli başlıklardan birisi olsa da bu destek genellikle eğitim-kültürel ve Kızılay yardımları ile sınırlı olmuştur. Ayrıca güvenli bölge ile Irak Türkmenlerinin parçalanması da Irak Türkmenleri için güçlü bir siyasi yapının oluşmasını engellemiştir.¹⁴⁰ 1995 yılında Türkmenleri bir araya gelerek Irak Türkmen Cephesi adı altında çatı örgüt kurarak içlerindeki parçalanmışlığın önüne geçmek ve siyasi alanda etkin olmak için tek ses olmaya karar verdiler. Böylece Türkiye'nin de Iraklı Türkmenler için muhatabı olacak ve bu çatı kuruluş aracılığı ile Irak siyasetine müdahale edecekti¹⁴¹.

Güvenli bölge içerisinde KDP ve KYB arasındaki sorunların çözülmesi için 1996 yılında Ankara'da iki örgüt liderleri bir araya getirilmiştir. Toplantıya Türk, Amerika ve İngiliz yetkililer ile Irak Türkmenleri de katılmıştır. Türkiye daha önceki toplantılarda gözlemci statüsünde iken taraf statüsüne geçmiş ve Irak Türkmenlerini de Irak'taki siyasi sürece dâhil etmiştir. Böylece Dublin¹⁴²,de başlayan süreç Ankara'ya taşındı ve Ankara'nın

¹³⁸ Turan Silleli, Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri, İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık,2005,s.145-147

¹³⁹ Oran, *a.g.e.*, 2.Cilt, s.265

¹⁴⁰ Hasan Yılmaz, **Irak'ın Gizlenen Gerçeği Türkmenler**, Stratejik Dergisi, Nisan,2003,s.36

¹⁴¹ Erşat Hürmüzlü, Türkmenlerin Irak Vatandaşlığı ve Federal Çözüm, **Kardaşlık Dergisi**, İstanbul: Kerkük Vakfı, Ekim-Aralık 2002, s.16

¹⁴² KDP ve KYB arasındaki silahlı çatışmaları bitirmek amacıyla ABD önderliğinde ilki 10 Ağustos 1995 tarihinde, ikincisi 12 Eylül 1995 tarihinde İrlandanın Dublin kentinde toplantılar yapılmıştır.

da bölgede ağırlı arttı. Türkiye'nin Irak'a ağırlık vermesinde üç ana unsur ön plana çıkmıştır:¹⁴³

- Irak'ın toprak bütünlüğü,
- Türkiye'nin meşru güvenlik endişesi (PKK Saldırıları)
- Irak Türkmenlerinin ezilmesini önlemek. Bu amaçlar doğrultusunda Irak'a yönelmiştir.

Yapılan Barışın kalıcı olması ve iki tarafın çatışmadan uzak durması için iki grup arasına barış gücü konuşlandırılması kararlaştırılmış ve Türkiye bu gücün içerisinde Irak Türklerinin de olması gerektiği konusunda ısrarcı olmuştur. Ayrıca Türkmenleri kendilerini korumaları içinde "Akıncılar Grubu" adında Türkiye'nin askeri eğitim desteğini vereceği bir süreç başlatılmıştır. Böylece Türkmen Silahlı Barış Gücü oluşturulmuştur¹⁴⁴.

3.5. Irak İşgali ve Sonrası Politikaları (2003-)

Türkiye'nin kırmızı çizgiler ilan ettiği Irak politikasında günümüze kadar etkili bir politikanın kaldığı söylenemez. Kesin bir dil kullanılması ve dış güç odaklı siyasetin izlenilmesi, Türkiye'yi kırmızıçizgi tuzağına düşürmüş ve manevra alanı bırakmamıştır. Oysa başta Amerika ve Batılı güçler olmak üzere dış politikada kesin dil kullanmaktan kaçınmışlar, savaş ortamında dahi karşıdaki güçlerle diyalog kurmayı ihmal etmemişlerdir. Türkiye'nin Musul-Kerkük konusunda çizdiği kırmızıçizgilerin günümüze kadar hiçbir anlamı kalmamıştır.

Ortadoğu bölgesindeki her değişiklikten en fazla etkilenen ve sürekli olarak "Sıcak Harp (Açık Harp) veya Soğuk Harp (Örtülü Harp) tehdidi ile yaşamak zorunda olan Türkiye'nin kısa orta ve uzun dönemli stratejik planlar oluştururken Irak ve özellikle Türkmen Politikasında çok dikkatli olması gerekmektedir. Bu bölgede göstereceği en küçük bir zafiyetin kısa vadede birçok yeni etnik parçalanma tehdidini, uzun vadede Türk

¹⁴³ Oran, a.g.e...s.266

¹⁴⁴ Ferhat Güngör, Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği, **Uluslar arası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**,s.14-41, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijoses/article/view/5000121621> E.T: 20.08.2015

Dünyası ve Orta Asya kapısının sıkı sıkıya kapanması tehlikesi ile de beraber getireceği ihmali göz ardı edemeyiz¹⁴⁵.

Amerika'nın Irak'ı işgaline doğru giden süreçte Irak'lı muhalifler birçok kere toplantılar yapmıştır. Türkiye yapılan bu toplantılarda Irak Türkmenlerinin de olması gerektiğini belirtip, Türkmenlerin toplantılarda ve savaş sonucunda Irak'ta söz sahibi olması için uğraşlar vermiştir¹⁴⁶.

Amerika ve İngiltere'nin Irak'a savaş ilan etmesiyle birlikte Türkiye, bu ülkenin Kuzeyinde Kürt Devletinin oluşmaması için bir takım radikal kararlar almış ve kırmızı çizgilerini ilan etmiştir. Amerikan yönetimine karşı bu endişeleri dile getirirse de 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesi sonucu Amerikan yönetimi Türkiye'ye kızgınlıklarından dolayı Ankara'nın endişelerine kulak asmamışlardır. Türkiye'nin endişelendiği konular şunlardı¹⁴⁷:

- Irak'ın Kuzeyinde Kürt Devletinin Kurulması
- Musul- Kerkük'ün Kürt Gruplarının Eline Geçmesi
- PKK terör örgütünün Türkiye'ye yönelik saldırıları
- Irak Türkmenlerinin Geleceği

1 Mart Tezkeresi öncesinde Amerika ile yapılan bu anlaşma da eğer bu sınırların aşılması halinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Irak'a müdahale edileceği ön görülmüştü. Fakat Saddam Hüseyin'in devrilmesinin akabinde Kürt güçleri isyanı bastırmak bahanesi ile Kerkük'e girmiş ve başta tapu binaları, nüfus müdürlükleri olmak üzere devlet kurumlarını ele geçirerek birçok dokümanı yakmışlar yahut imha etmişlerdi.¹⁴⁸ Yapılan bu eylemler Türkiye'ye verilen sözlerin tutulmadığı, Kürt güçlerince Kerkük'ün işgaline göz yumulduğu olarak anlaşılmıştır. Bu dönemde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün

¹⁴⁵ Mikdat Çakır, **Türkiye'nin Ortadoğu ve Türkmen Politikasının Harp ve Uluslararası İlişkiler Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Kök Araştırılması: Cilt:1, Sayı:2, Güz:1999,s.261-274

¹⁴⁶ Milliyet Arşiv, 20 Mart 2003

¹⁴⁷ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, Ankara: Ümit Yayınları, 2003, s.243

¹⁴⁸ Mazin Hasan-Soran Şükür, Kerkük Kerkük, **Stratejik Analiz Dergisi**, sayı:47, Mart:2004,s.183-85

Kerkük konusu ile ilgili yaptığı açıklamada kırmızı çizgilerin aşılmaması gerektiği beyanı çiğnenmiş olup, Türkiye ilan ettiği politikadan taviz vermek durumunda kalmıştır¹⁴⁹.

Bu dönemde Türkiye, Irak Türkmen Cephesini etkin olarak kullanmaya çalışmış, ortak politika geliştirmeye çalışmıştır. ITC'nin 2003 yılında ki kurultayında dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün gönderdiği mesajda, "Türkiye'nin geçiş sürecinde verdiği desteğin devam edeceğini, üzerine düşen tüm sorumlulukların yapılacağını bildirmiştir"¹⁵⁰.

TBMM, 7 Ekim 2003 yılında Irak'ta istikrarı sağlamak amacıyla asker gönderilmesi yönünde teskere çıkartmıştır. Fakat Irak'lı yöneticilerin bu karara karşı çıkması ve Amerika'nın da isteksizliği üzerine dışişleri bakanlığı açıklama yaparak Irak'a asker gönderilmeyeceğini belirtmiştir. Bu karar üzerine Irak Türkmenleri hayal kırıklığına uğramış ve verilen bu karar Türkiye'nin Irak'taki kazanımlarının yok olacağı öne sürülmüştür. Ayrıca Kürt grupların Federasyon hedeflerine ulaşmadaki engellerde birer birer kaldırılmış oldu¹⁵¹.

Türk askerinin Irak'a girmesini istemeyen Amerikan yönetimi, 1 Mart tezkeresinin çıkmamasındaki kızgınlıklarını her fırsatta dile getiriyorlardı. Irak'ta da Irak Türkmen Cephesini, Türkiye ile eş değerde görmüşler, Kürtlere oranla Irak Türkmenlerini gözardı etmişlerdir. Irak'taki Amerikalı bir yetkilinin ITC yetkililerine karşı söylediği şu sözler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: "ITC'ni Türkiye ile bir görüyoruz. ABD, Türkiye'nin yaptığını unutmadı, bunu affetmeyecek. Irak'taki bu durumu kabul etmek zorundasınız" diyerek ITC'ye karşı düşüncelerini belirtmişlerdir. Irak Geçici Konsey seçimi, Musul ve Kerkük'teki meclis seçimlerinde Irak Türkmenleri göz ardı edilmiş, Kürt güçleri ön plana çıkarılmıştır¹⁵².

¹⁴⁹ Cemalettin Taşkıran, Kuzey Irak, Türkmenler ve Dış politikamız, **Global Strateji Dergisi**, Sayı:9, İlkbahar 2007, s.55-53

¹⁵⁰ Milliyet Arşiv,24.09.2003

¹⁵¹ Fikret Bila, Milliyet Arşiv, 08.10.2003

¹⁵² Mim Kemal Öke, **Irak Savaş Günlüğü**, İstanbul: İrfan Yayıncılık,2005, s.190

ABD'nin Irak politikasında Türkmenlerin adı yoktur. Türkmenlerin iddiasına göre; ITC, ABD'nin Kürt kartı karşısında zaman zaman ılımlı tepkiler verse de Türkiye'nin gerekli tavrı koymayışı ve kendilerine yeterli desteği vermeyişi nedeniyle bu konuda çok etkin politikalar üretememektedir. Bu sebeble de Türkmenlerin sesi arzu edilen derecede çıkmamaktadır¹⁵³.

2003 yılındaki savaş ve hemen ardından gelen ABD işgali ile birlikte Kuzey Irak bölgesinin Kürt denetimine girişinde görülen hızlanma, Ankara'yı ciddi anlamda kaygılandırmıştır. Gerek savaş sırasında gerekse savaş sonrasındaki yapılanmada inisiyatifi elinden kaybeden Türkiye, bölgeye müdahale konusunda iki argümanı sürekli ön plana çıkarmaktadır: Terör ve Türkmenlerin güvenliği.

Bağdat'taki merkezî hükümette ve Kuzey Irak'taki yerel parlamentolarda temsil edilen Türkmenler, etnik çıkarlarını koruyacak bir siyasal etkinliği Ankara'nın desteği olmaksızın sürdürebilecek gibi görünmemektedir. Amerikan işgali sonrası yeniden yapılanma sürecinde Kerkük'ün statüsünde ortaya çıkan çekişme, Kürt bölgesel yönetimi ile Türkiye'yi bir kez daha karşı karşıya getirmiştir. Saddam döneminin Araplaştırma politikaları kapanmışken, Kürt yönetiminin Kerkük kentini Kürtleştirme siyaseti Türkmen azınlıkla arada ciddi bir gerilime neden olmuştur. Türkiye'nin merkezî Irak hükümetinin elini Kerkük'te güçlendirme siyaseti çok da başarılı olamamıştır¹⁵⁴.

Şubat 2004 yılında yürürlüğe giren Geçici İdari yasa, Irak Türkmenleri için beklenen karşılığı vermemiştir. Irak'ta Arap ve Kürtlerin oluşturduğu bir federal devleti öngörüyordu. Daha sonra yeni anayasa için aynen korunan maddeler, Kürt Otonom bölgesini kayıt altına almış, resmi olarak Kürdistan Bölgesel Hükümeti terimi anayasaya girmiştir. Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Neneveh illerinde oluşan bölgeyi anayasaya almıştır¹⁵⁵.

¹⁵³ Vedat Yenerer, "Türkmen Belgeseli Çekmeye Geldiğim Irak'tan Çarpıcı Notlar", <http://bizturkmeniz.com>

¹⁵⁴ Dağ, *a.g.e.*, s.155-158

¹⁵⁵ Sadi Çaycı, **Kerkük'ün Hukuki Durumu**, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:70, Şubat:2006, s53

Türkiye açısından istenilen düzeyde olmayan bu anayasa, gerekli hassasiyeti görmediği yönünden eleştirilmiştir. Türkiye'nin Amerika ve Iraklı muhaliflerce imzaladığı Ankara Anlaşmasında Iraklı Türkmenlerinin asli unsur olarak görülmesi gerektiği maddesi de yerine getirilmemiş oluyordu.¹⁵⁶ Burada asıl olan Türkiye'nin Kerkük üzerindeki çekincelerinin korunmuş olmasıdır. Kerkük özel bölge ilan edilmiş ve çözümü için halk oylamasına gidilmesine karar verilmiştir. Çünkü Türkiye, Irak'ta gruplar arasındaki diyalogu geliştirmeye çalışmış ve tam birliktelik olduktan sonra Kerkük konusunda adım atılmasını istemiştir.

2008 yılından itibaren Türkiye'nin Irak politikasında Kürt yönetimine karşı tavır değişikliğine gitmiştir. 2010 yıllarından itibaren gelişen ticari ilişkiler neticesinde Kürt yönetimi ile ilişkiler geliştirilmiş, önceki dönemlerde izlenen sert politikalardan kazan kazan politikasına geçilmiştir. Irak Türkmenlerine bu dönemde gözlerden uzak şekilde destek açıklamaları yapılmış, Sünni Araplar üzerinden politikalar güdülmeye çalışılmıştır. Çünkü Türkiye'nin Irak siyasetinde Türkmenlere verilen destek yanlış yorumlanmakta, Musul-Kerkük'ü işgal edeceği düşüncesi bulunmakta idi. Bunun önüne geçmek ve sahada etkin olmak için çok taraflı gruplarla iletişime geçilmiştir.

Türkiye'nin her ne kadar Irak merkezi hükümet yetkilileri ile arası iyi olmasa da Irak Türkmenleri Maliki hükümetleri döneminde bazı haklara kavuşmuş, temsil sayıları artmıştır. Fakat bu dönemlerde ITC bünyesinde tartışmalar başlamış, Türkiye'nin politikasının benimsenip yada farklı politikalar benimsenmesi konusunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷ Yaşanılan gelişmeler neticesinde ITC içerisinde de farklı siyasi partilere geçişler olmuştur.

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 2012 yılında yaptığı TBMM konuşmasında Türkiye'nin Kerkük politikasından bahsetmiştir. Türkiye'nin Kerkük'te

¹⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi Arşiv,10 Mart 2004

¹⁵⁷ Mahir Nakip, Ortadoğu Analiz, Haziran 2012,Cilt:4,sayı:42, s.95

‘‘Bütün etnik grupların, Türkmen, Arap, Kürt ve diğer kesimlerin hep birlikte yaşayacağı özel bir statüde olmasıdır’’ diyerek resmi görüşlerini belirtmiştir¹⁵⁸.

2014 yılında Irak seçimlerinden önce ITC yetkilileri ile dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan görüşmüştür. Türkiye’nin Irak Türklerine verdiği desteğin altı çizilmiş, onların her türlü güvenliğinin sağlanacağı yönünde mesajlar verilmiştir. Irak Türkmenleri, Türkiye’nin Irak politikasında vazgeçilmez bir unsur olarak kalacağını, bu durumun hem Irak Bölgesel Kürt Yönetimine hem de Merkezi yönetime aktarıldığı vurgulanmıştır¹⁵⁹.

Yine Irak seçimleri yapılmadan önce Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’da, ITC yetkilileri ile basına yaptığı açıklamada; ‘‘Irak Türkmenleri ile tarihi bir bağın olduğunu, Türkiye’nin Irak siyasetinde temel taşın oluşturduğunu ifade etmiştir. Türkmenlerin Irak’ın asli kurucu unsurlarından birisi olduğu, yasalarda böyle tanımlandığı ve her türlü haklarının korunması gerektiğini belirterek, her zaman Irak Türkmenlerinin yanında olacaklarının mesajını vermiştir’’¹⁶⁰.

2014 yılı ortalarına gelindiğinde Irak’ta üç başlı bir yapı ortaya çıkmıştır. Bir yanda Maliki hükümetinin Bağdat dışına hükmedemeyen otoritesi, diğer taraftan Ad Davla al-İslamiya fil-‘Irak ve eş-Şam(DAEŞ) örgütünün yıkıcı gücü ve kuzeyde Kürtlerin özerk yapılanması. Bu askerî ve siyasi rekabet içinde DAEŞ’in diğer nüfuz alanlarına hamlesi büyük bir iç savaş senaryosunu daha hayata geçirmiştir. Kısa sürede Sünni bölgeleri ele geçiren DAEŞ, Türkmenlere ait çok sayıda köyü işgal etmiştir DAEŞ’e karşı başlatılan uluslararası operasyon, geride yeni bir gerilim ortam bırakarak etnik grupları birbirine daha düşmanca bir atmosfere sokmuştur¹⁶¹.

DAEŞ’in Musul ve çevresini ele geçirmesi ile birlikte Türkiye, Irak Türkmenlerine yönelik güvenlik politikalarını gözden geçirmiş, başta Musul’daki Sünni güçler olmak

¹⁵⁸ <http://www.haberler.com/turkiye-nin-kerkuk-politikasi-4175996-haberi/>

¹⁵⁹ http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_irk_turkmen_cepheci_yetkilileri_ile_gorustu-1164757

¹⁶⁰ Ahmet Davutloğlu, Türkmenler Irak’ın Asli Unsurudur, <http://www.ihya.com.tr/haber-davutoglu-turkmenler-irakin-asli-unsurudur-315464/> Erişim Tarihi:20.09.2015

¹⁶¹ Dağ, a.g.e,s.155-158

üzere askeri eğitim vermiştir. Aynı zamanda Bölgesel Kürt yönetimiyle de anlaşma içerisinde olmuş, çeşitli bölgelerde askeri eğitim kampı kurmuştur.

Genel olarak Türkiye'nin Iraktaki Irak Türkmenlerine yönelik politikalarına bakıldığında dönemsel olarak farklılık göze çarpmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında her ne kadar bölgede insanların Anavatana bağlanacaklarını ümit etseler de dönemin yöneticileri yeni bir savaşı göze alamadıkları yahut Batı ile olan ilişkilerini tehlikeye atmak istemedikleri için bölgeyi terk etmişlerdir. Irak ile yapılan birçok dostluk anlaşmasında da Irak Türkmenlerini konu edinen herhangi bir maddeye yer verilmemiş, durumun tamamen iç mesele olarak kalmasını sağlamışlardır. Bu durumu, Iraklı yöneticilerinde Türkiye'nin içindeki Kürt nüfusunu kullanması ve onlara yönelik taleplerin dile getirilmesi yönündeki taleplerini engellemek için yapıldığı düşünülebilir.

1990'lı yıllara kadar Türkiye'nin özelde Irak Türkmenlerine genelde ise Soydaşlık bağı esasında Türk soylu akrabalarına yönelik herhangi bir politikası olmamıştır. Sadece Kıbrıs konusunda kamuoyunun baskısı ile harekete geçilmiş ve milli mesele sayılarak Kıbrıs'a müdahale edilmiştir. 90'lı yıllarda Irak'ın parçalanacağını dış güçler tarafından öngörülmeğe başlanması ve başta Amerika ve Batı ülkeleri olmak üzere, Irak'ta bir takım planlar yapması neticesinde Türkiye'de rahatça Irak Türkmenlerini masaya sürmüş ve soydaşlık mirası olarak kullanmıştır. 1990'lı yıllarda aktif olarak Irak Türklerine destek verilmiş ve Irak'ta oluşacak yeni süreçte rol almasını sağlamaya çalışmıştır.

2003 yılında Irak'ın işgali ile Irak Türkmenleri geri plana atılmış, 1 Mart Tezkeresinin çıkmaması sonucu Amerika'nın ve Kürt gruplarının baskısına maruz kalmıştır. Türkiye'yi cezalandırmak isteyen Amerikan yönetimi, Irak'ta oluşan yeni yönetimlerde olabildiğince Irak Türkmenlerini uzak tutmaya çalışmıştır. Türkiye ile yapılan anlaşmalar göz ardı edilmiş, Türkiye'nin çizdiği kırmızı çizgiler Kürt güçler tarafından rahatlıkla geçilmiştir.

2008 yılından itibaren Türkiye'nin Irak Türkmen politikası öncelikli olarak geri plana itilmiş, diğer gruplarla da diyalog içerisine geçilmiştir. Bölgesel Kürt yönetimi ile

ikili ilişkiler geliştirilmiş, merkezi yönetimle de uzlaşı zemini aranmıştır. Çünkü Irak Türkmenlerinin merkeze alınması, Iraklı gruplar tarafından endişe ile karşılanmış, Türkiye'nin bir gün Musul-Kerkük'ü işgal edeceğini düşünmüşlerdir. Türkiye ise bu gibi asılsız iddiaların önüne geçmek ve Irak'ta söz sahibi olmak için kazan kazan politikasını uygulayarak etkin gruplarla diyalog kurmuştur. Günümüze kadar süren gelişmelerde bu politikalar hala devam etmektedir.

3.BÖLÜM

4.İRAK TÜRKMENLERİNİN TÜRKİYE’DE Kİ VARLIĞI VE FAALİYETLERİ

4.1. Türkmenlerin Türkiye’deki Varlıklarının Kavramsal Çerçevesi

Türkiye, bölgesi itibariyle çatışma ve istikrarsızlığın yaşandığı coğrafyada yer almaktadır. Ayrıca batısında refah düzeyi ve insan hakları standartları yüksek Avrupa ülkeleri arasında köprü konumundadır. Türkiye’nin özellikle doğu sınırlarının dağlık ve kontrolünün zor olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin yasadışı göç için uygun olması gibi etkenler, Türkiye’den AB ülkelerine geçmeyi cazip kılmaktadır. Son dönemlerde yaşanan olaylar neticesinde Türkiye dört bir yandan göç almaya başlamış, bu durum ülkenin ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel yapısını ve kamu düzenini etkilemeye başlamıştır¹⁶².

Göç: Kişinin, geri dönmek üzere vatanını terk ederek, başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla gitmesi anlamına gelir. Kişinin geri dönmek üzere vatanını terk etmesi ise, yerleşmek niyeti olmadan vatanını ziyaret etmesine engel teşkil etmez¹⁶³.

Kişinin veya kişilerden oluşan toplulukların, yaşadıkları ülkeyi bırakıp, başka bir ülkede yurt tutmalarının savaş, deprem, sel gibi doğal afetler yanında, devrimler, askerî darbeler gibi siyasal ya da ekonomik nedenleri olabilir. Günümüzde, özellikle münferit göçlerin başlıca nedeni ekonomik olmakla birlikte; çoğu kez, göçün tek bir nedeninin olmadığı, bazı nedenlere duygusal nedenlerin de eşlik ettiği söylenebilir. Ancak, etnik farklılıklar, milliyet, güvenlik, ideolojik ve politik sömürü, hemen daima göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.¹⁶⁴

¹⁶² <http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi> 363 380

¹⁶³ Necla Öztürk Yılmaz, 5543 Sayılı İskan Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması, **TBB Dergisi**, Sayı:68,2007, s.247, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-68-290>

Mülteci: Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir¹⁶⁵.

Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen yada uyuşu yoksa önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı belirtir¹⁶⁶.

Yukarıdaki tanımlamalar içerisinde Irak Türkmenlerinin konumunu ‘göçmen’ kavramı ile ilişkilendirebiliriz. Fakat uygulamada bazı farklılıkların yaşandığını da belirtmemiz gerekmektedir. Özellikle Körfez Savaşı sırasında Türkiye’ye yönelik kitlesel göç de Türkmenler de bu sürece aktif katılım sağlamışlardır. Sınırı illegal olarak geçen Irak Türkmenleri, gerekli sorgulamalardan sonra Güneydoğu ve İç Anadolu başta olmak üzere oluşturulan kamplara gönderilmişlerdir. Daha sonra, Türkmenlere yönelik bir uygulama başlatılarak, her Türk vatandaşı, bir Türkmen kefil olabilir ve noter tasdiki de yapılarak o dönemin parası ile 5.000 TL ücret ödemesi karşılığında, Türkiye’de geçici yerleşim belgesi alabilirdi¹⁶⁷.

¹⁶⁴ 5543 İskan Kanunu, 3.madde,d fıkrası, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>

¹⁶⁵ 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu, Madde:61, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

¹⁶⁶ 30.11.1994 tarih ve 94/6169 sayılı Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

¹⁶⁷ Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği Başkanı Selman Nalbant ile yapılan mülakat, İstanbul, 13.01.2016

İlerleyen dönemlerde Türk soylu yabancılar için 2 yıllık¹⁶⁸ bir süre sonunda şartları taşımaları neticesinde ilgili birimlerin onayı ile vatandaşlık verilmeye başlandı. Bu süreçte gerekli olan Türk Soyluluk belgesi, Türkiye'deki Türkmen kuruluşlarının kefaletiyle Dışişleri Bakanlığı tarafından çalışma izni yahut oturma izni verilmiştir. Türkiye'ye yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen varlığı 23.02.2009 tarihli, 2009/14699 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe giren ‘‘Çalışma İzinde Muaf Tutulacak Türk Soylu Yabancılara Dair Yönetmelik¹⁶⁹’’e Türkmenlerin lehine olan yasal bir çerçevedir. Karara göre, 7 Mart 2009 tarihinden önce ikamet tezkeresi almış olup, Türkiye'de ikamet eden kamu düzeni, milli güvenlik ve devletimizin dış politikası bakımından sakıncası bulunmayan Irak Türkmenlerinin de aralarında olduğu diğer Türk soylulara çalışma imkânı verilmiştir¹⁷⁰.

4.2. Irak Türkmenlerinin 1990 Sonrası Türkiye'ye Göçe Başlaması

Türkiye çok zengin göç tarihine sahiptir ve tarihin her dönemlerinde Anadolu'ya göçler olmuştur. 1990 yıllarda Irak'ta Saddam'ın zulmünden kaçan halkın da göç yönü Anadolu olmuştur.

Irak Türkmenlerinin Anadolu'ya göçü 1920'li yıllardan beri devam etmektedir. 1932 yılında Irak hükümeti ile Türkiye arasında imzalanan İkamet sözleşmesi ile göç yapmada kolaylıklar oluşturulmuştu. Türkiye'ye geliş-gidişler de, iş yeri açma ve ticaret yapmada ülke vatandaşlarına bazı haklar tanınmıştır.

1946 yılında imzalanan Irak-Türkiye Dostluk Anlaşmasında da eğitim-öğretim ve kültür alanında işbirliğini geliştirme kararı alınmıştır. Yine Türkiye'ye gelişlerde artış sağlandı, eğitim için gelen öğrenci sayısı arttı. 1980-88 yılları arasında İran-İrak savaşında Irak Türkmenlerinin Saddam Hüseyin tarafından ön cepheye sürülmesi, Türkiye'ye yönelik

¹⁶⁸ Mehmet Tütüncü;Bu süre 2010'dan sonra kaldırılmıştır. Arap Baharı olaylarının başlaması ile Türkiye'ye gelen mültecilerin (özellikle Suriyeliler) eşitsizlik olmaması için Türk Soylularına tanınan ayrıcalık kaldırılmıştır.

¹⁶⁹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2527.pdf> E.T :20.05.2016

¹⁷⁰ Bilgay Duman, **Türkiye'ye yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı**, Orsam Rapor no:19, Eylül 2010, s.11-14

bireysel göçü hızlandırdı. Türkiye’de yerleşik Irak Türkmenlerinin bir kısmı bu dönemde gelmiştir.

1990’lı yıllara kadar Türkiye’ye yönelik bireysel ya da küçük gruplar halinde kısmen yasal kısmen de kaçak yollarla devam etti. 1991’de meydana gelen olaylarda Irak Ordusunun Kürt ve Irak Türkmenlerine yönelik gerçekleştirdiği katliamlardan kaçan insanlar İran ve Türkiye sınırlarına akın etti. Bu dönemde yaklaşık 500 bin Irak vatandaşı Türkiye’ye göç etmiştir.¹⁷¹ Yaşanılan bu göç içerisinde Irak Türkmenleri de yer almıştır. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte 15.000 civarında olduğu o dönemde gelen göçmenler tarafından dile getirilmektedir. Kemal Beyatlı ile yapılan görüşmede; 1991 yılında meydana gelen körfez savaşı sonucunda Irak Türklerinden yaklaşık 15.000 civarında nüfus Türkiye’ye doğru göç etmiştir. 1991 yılın sonlarına doğru bunlardan 12.000’i geri döndü. Dönemin OHAL valisi Hayri Kozakcıoğlu ile yaşadığı anısını anlatan Beyatlı, Irak Türkmenlerinin burada perişan olduğunu, onların göçebe kültürüne alışık olmadığı için geri yerleşik düzenlerine geri döndüğünü belirtmiştir¹⁷².

Bu dönemden sonra Irak’ta göçler artarak devam etmiştir. Göçlerin nedenlerine baktığımızda şiddet eylemlerinin artması, cana ve mala yönelik baskıların artması göçün yaşanmasında en büyük etken olarak öne çıkmıştır.¹⁷³ Global Strateji Enstitüsü’nün öncülüğünde İbrahim Sirkeci tarafından 5986 kişi üzerinde yapılan Irak’ta yapılan bir araştırmaya göre, yurt dışına göç eden Türkmenlerin yaklaşık yüzde 65’i savaş, etnik çatışma ve cezalandırılma korkusuyla Irak’ı terk ettikleri belirtilmektedir. %12’si eğitim %11’i ise evlilik ve aile birleşimi gibi nedenlerle göç etmektedir¹⁷⁴.

Kuzey Irak’ta kurulan güvenli bölge sayesinde Irak Türkmenlerinin Türkiye’ye yönelik göçleri hem devam etmiş hem de daha güvenli hale gelmiştir. 2003 yılına kadar artarak süren göç, Amerika’nın Irak’ı işgal etmesi ile önceki dönemlere göre azalmıştır.

¹⁷¹ http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleseel-akinlar_409_558_559

¹⁷² Kemal Beyatlı, Türkmen Federasyonları Derneği Başkanı ile yapılan görüşme, 12.01.2016

¹⁷³ Ahmet Emin Dağ, Ortadoğu’da Göç Hareketleri, https://www.ihh.org.tr/haber/ortadoguda-goc-hareketleri-128_E.T
:25.05.2016

¹⁷⁴ İbrahim Sirkeci, **Irak Türkmenleri ve Türkmenlerin Yurt Dışına Göçü**, Gobar Strateji Enstitüsü, Ankara, 2005

4.3. Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki Kuruluşları

Türkiye'de yaşayan Irak Türkmenlerinin artan sayısı itibariyle kendi aralarında birlik kurmak, sorunlarını daha kolay dile getirmek ve iletişimi güçlendirmek için çeşitli dernek, vakıf gibi kuruluşlar kurmaktadır. 1920'li yıllarda başlayan göç süreçleri içerisinde 1990'lı yıllara kadar Türkiye'de Irak Türkmenlerine ait pek fazla varlık gösteren kuruluş bulunmamakta idi. 1959 yılında kurulan Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği(ITKYD) bu alanda oluşan boşluğu doldurmuş, ilerleyen dönemlerde bu dernekte yetişen bireylerin inisiyatifi ile farklı isimler altında aynı amacı güden dernekler kurulmuştur.

Irak Türkmenlerinin kurdukları derneklerin sayısı oldukça fazla olmakla birlikte bunların çoğu İstanbul'da kurulmuştur. Ticaretin, ulaşımın ve Irak Türkmenlerinin sayısı İstanbul'da fazla olduğu için burayı adeta ana üs olarak seçmişlerdir. Tüm faaliyetlerini İstanbul merkezli yapmaktadırlar. Bu başlık altında Irak Türkmenlerine ait kuruluşlara yer verilerek faaliyetleri hakkında inceleme yapılacaktır.

4.3.1. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği

1959 yılında kurulan dernek, Türkiye'de yaşayan Irak Türkmenleri tarafından kurulan ilk dernektir. O dönemde yaşanan ve tarihe Kerkük Katliamı olarak geçen acı olayda Türk toplumunun bu olaya dair bir şey bilmemesi yâ da gerekli tepkileri göstermemesi üzerine, İstanbul'da eğitim için 1940'lı yıllarda Türkiye'ye gelen Irak Türkmeni gençleri bu derneği kurmaya karar vermişlerdir. Kurucu kadroları içerisinde Enver Yakupoğlu, İzzettin Kerkük, Remzi Doğueli, Mehmet Erbil, Hasan Nevzat Karagil, Ali Haydar Yeşilyurt gibi isimler yer almıştır. Derneğin amacı, Türkiye'de bulunan ve yüksek öğrenim gören öğrencilere, siyasi yâda sosyal nedenlerle göç etmiş Irak Türkmenlerine sosyal ve kültürel alanda yardımcı olmaktır. Derneğin, İstanbul dışında İzmir, Konya ve Ankara'da şubeleri bulunmaktadır¹⁷⁵. ITKYD, bugüne kadar 32 genel

¹⁷⁵ Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, <http://www.irakturkleri.org/sayfa.php?oku=dernek-hakkinda>, erişim: 10.02.2016

kurul yapmış, 23 başkan değiştirmiştir. Mevcut başkanı 2008 yılında göreve gelen Mehmet Tütüncü'dür. İTKYD başkanlığını yapan kişilerin 22'si Kerkük yöresinden gelmektedir. İTKYD derneği, Irak Türkmenleri için tüm çalışmaların genel merkezi konumundadır. Derneğin tuttukları kayıtlar itibari ile Irak Türkmenleri için her türlü sayısal kayıt bilgileri mevcuttur. Derneğin şuna kadar kayıtlı üyesi 11264 olarak belirtilmektedir. Yine dernek vasıtası ile kayıtlı olmayan birçok Irak Türkmenlerine yardım götürülmekte, onların her türlü ihtiyaçları bu dernek aracılığı ile karşılanmaktadır¹⁷⁶.

Tablo 1: İTKYD Kayıtlarında Yıllara Göre Türkiye'ye Yönelik Irak Türkmenlerinin Göçleri

YIL	KİŞİ SAYISI	YIL	KİŞİ SAYISI
2000	306	2008	288
2001	2064	2009	268
2002	773	2010	638
2003	330	2011	423
2004	439	2012	298
2005	556	2013	389
2006	572	2014	972
2007	702	2015	1608

**Elde edilen tablodaki bilgiler İTKYD kayıtlarında yer almaktadır.*

¹⁷⁶ İTKYD Başkanı Mehmet Tütüncü ile yapılan görüşme: 09.01.2016

4.3.1.1. ITKYD Konya Şubesi

2014 yılına kadar başkanlığı Dr. Aydın Beyatlı'nın yaptığı ve bu dönemde yapılan olağan kongre ile başkanlığı Adil Beyatlı devralmıştır. Konya şubesinin ilk açılış tarihi 1995'dir. Dernek merkez ile işbirliği içerisinde faaliyetlerini yürütmektedir. Son dönemde yapılan *Türkmeneline Dönüş Projesi* ile yerleşik Türk vatandaşlığını alan birçok Irak Türkmenleri Irak'a geri dönüş yapmışlardır. Bu nedenden dolayı derneğin kayıtlı üye sayısı hızlı bir şekilde düşmüştür. Günümüzde derneğe kayıtlı üye sayısı 55 civarındadır¹⁷⁷.

4.3.1.2. ITKYD Ankara Şubesi

Mevcut başkanlığını 2004 yılından beri yürütmekte olan Mahmut Kasapoğlu Kerkük doğumludur ve 1986 yılında Türkiye'ye gelmiştir. ITKYD'nin Ankara'da şube açması 1980'li yıllara kadar geri gitmese resmi açılışı 1991 Kasım ayında yapılmıştır. Dernek merkez ile işbirliği içerisinde faaliyetlerini yürütmektedir. Günümüzdeki üye sayısı 300 civarındadır¹⁷⁸.

4.3.1.3. ITKYD İzmir Şubesi

Dernek şubesi diğer illerde olduğu gibi 1991 yılında faaliyete geçmiştir. Dernek başkanlığını 2003 yılından beri Timur Taş yürütmektedir. Derneğin amaçları ve faaliyetleri merkez ile koordinasyon içerisinde yürütülmektedir. Derneğe kayıtlı üye sayısı 38'dir. Daha önceleri yerleşmiş olan birçok Irak Türkmenleri gerekli şartların oluşması ile tekrardan Irak'a göç etmiştir¹⁷⁹.

4.3.2. Antalya Irak Türkmen Birliği ve Dayanışma Derneği

Antalya da Fuat Türkmen tarafından kurulan derneğin başkanlığını uzun bir süre Kürşat Çavuşoğlu yapmıştır. Son olağan genel kurulda başkanlığa Adnan Kerküklü getirilmiştir. Antalya'da derneğe kayıtlı yaklaşık 30 aile bulunmaktadır. Ailelerin büyük

¹⁷⁷ Dr. Aydın Beyatlı ile yapılan telefon görüşmesi, 02.10.2016

¹⁷⁸ ITKYD Ankara Şubesi Başkanı Mahmut Kasapoğlu ile yapılan telefon görüşmesi, 22.09.2016

¹⁷⁹ Timur Taş, ITKYD İzmir Şubesi Başkanı, telefon görüşmesi:02.10.2016

çoğunluğu Kerküklüdür. Irak Türkmenleri arasındaki dayanışmayı arttırmak ve diğer derneklerle birlikteliği sağlamak için belirli dönemlerde bir araya gelmektedirler.

4.3.3. Yurt Dışındaki Irak'lı Doktorlar Derneği

Dr. Aydın Beyatlı tarafından 2004 yılında Konya'da kuruldu. Derneğin amacı Iraklı doktorları bir araya getirmek ve Irak'taki insanlara yardım etmektir. Dernekte 221 üye bulunmaktadır ve bu üyelerin hepsi doktordur. 11 doktor Konya'da görev yapmakta iken 90 doktor Türkiye'nin değişik şehirlerinde görevlerini icra etmektedirler. Dernek, Konya'da Irak'tan eğitim için gelmiş 200'e yakın lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini alan Irak Türkmenleri öğrencilerine bir takım sosyal faaliyetler icra etmektedir¹⁸⁰.

4.3.4. Irak Türkleri Adalet, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

İstanbul merkezli olan dernek 2007 yılında faaliyete geçti. Derneğin mevcut başkanlık görevini Mithat İbrahim yürütmektedir. Derneğin hedeflerinde Irak Türkmenlerinin haklarının korunması, yardımlaşmayı ve dayanışmanın sağlanması, ulusal ve uluslararası platformlarda Irak Türkmenlerinin yaşadıkları sıkıntıları ve uğradıkları haksızlıkları dile getirmektir. Derneğe kayıtlı üye sayısı yaklaşık 250 ailedir. İnsani Yardım Vakfı İHH ile birlikte yardım çalışmaları yürütmektedirler¹⁸¹.

4.3.5. Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği

İstanbul merkezli bir dernektir. 2002 yılında kurulmuştur ve başkanlığını Salman Nalbantoğlu sürdürmektedir. Dernek yönetim kurulu üyeleri diğer derneklerde olduğu gibi çoğunlukla Kerküklüdür. 1991 yılında Körfez savaşı esnasında yaşanan büyük göç ile Türkiye'ye gelmişlerdir. Derneğin amacının kardeşlik bağının güçlendirilmesi, Irak Türkmenleri arasındaki birlik ve dayanışmanın artırılması ve ihtiyaç sahibi insanlara yardımların ulaştırılması olarak belirtilmektedir. Dernek Türkiye'de çeşitli sivil toplum

¹⁸⁰ Dernek Başkanı Dr. Aydın Beyatlı ile yapılan telefon görüşmesi, 02.10.2016

¹⁸¹ Dernek Başkanı Mithat İbrahim ile yapılan görüşme, 16.01.2016

kuruluşları ile birlikte ortak proje gerçekleştirip, özellikle Kerkük coğrafyasında ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırmaktadır. Kerkük'te bir okul ve yurt yaptırılmış, Kerkük'ün Musalla şehrinde ise bir spor kulübü kurmuştur. Dernek, İHH ile işbirliği içerisinde olup Kerkük'te bir kadın doğum hastanesi de açmıştır¹⁸².

4.3.6. Türkmeneli İnsan Hakları Derneği

Dernek Irak Türkmenlerinin Türkiye ve Dünya Kamuoyuna Irak Türkmenlerinin uğradığı haksızlığı anlatmak ve insan haklarına yönelik ihlalleri dile getirmek amacı ile 2002 yılında Dr. Nefi Demirci tarafından İstanbul'da kuruldu. Ayrıca Demirci, ITKYD'nin sadece kültürel çalışma yapabildiği için siyasi konulara eğitim gösteren bir dernek olmaması hasabiyle bu derneğin kurulduğunu belirtmiştir. Uzun bir süre dernek başkanlığını yapan Demirci, başkanlığı Savaş Avcı'ya devrederek Onursal Başkan olmuştur. Dernek Türk Dünyası Vakfı ile yakın çalışma içerisinde faaliyet göstermekle birlikte herhangi bir organik bağı bulunmamaktadır¹⁸³. Derneğin Sakarya şubesi de bulunmaktadır.

4.3.7. Türkmen Aydınlar Derneği

1997 yılında Ankara'da kurulan derneğin başkanlığını Fuat Tiğın yürütmektedir. Derneğin 66 üyesi bulunmakla birlikte bu üyelerin çoğunluğu devlet memuru olarak görev yapmaktadır. Derneğin herhangi bir yardım faaliyetleri bulunmamaktadır. Dernek çalışması genellikle kültürel ağırlıklıdır. Diğer Irak Türkmenlerine ait derneklerle iletişim halinde bulunmaktadırlar. Türkmeneli TV ve Kerkük gazetesi ile kısmi çalışmalar yapmaktadırlar¹⁸⁴.

¹⁸² Dernek Başkanı Salman Nalbantoğlu ile 13.01.2016 tarihinde yapılan görüşme

¹⁸³ Nefi Demirci ile 09.01.2016 tarihinde yapılan görüşme

¹⁸⁴ Fuat Tiğın ile yapılan telefon görüşmesi, 22.09.2016

4.3.8. Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı(TİKV)

Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Hükümetler Dışı Sivil Bir toplum Örgütü(NGO) olarak 18 Mayıs 1996 yılında Ankara’da kurulmuştur. Erbil ve Kerkük’de olmak üzere vakfın iki bürosu bulunmaktadır. Ayrıca Ankara’da Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin kullanımı için bilgisayar, kütüphane ve internet donanımlı Kültür Merkezi Hizmeti vermektedir¹⁸⁵. Vakıf 2011 ve 2012 yılları için Türkmeneli Bilgi Takvimini¹⁸⁶ yapmıştır. Fatih Türkan başkanlığında ki yönetim görevlerine devam etmektedir.

1996’dan bu yana Türkmen kuruluşları arasında en aktif kuruluş olarak göze çarpmaktadır. Vakıf kurulduğundan bu yana insan hakları, insani yardımlar, kültür, sanat ve eğitim gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir. Türkmenler adına “Ağlama Sevdam” isimli 8 bölümlük bir belgesel hazırlamıştır. Özellikle Irak’taki Türkmen bölgelerine yapılan yardımlar önem taşımaktadır. 1996’dan günümüze kadar Irak’ın muhtelif köy ve ilçelerinde çok sayıda kuyu projesi, okul ve sağlık ocağı onarımı gibi birçok faaliyetlerde bulunmuştur. Almanya’da faaliyet yürüten Maltaser Germany, Action Meteor, Adra Humanitarian Aid gibi uluslararası yardım kuruluşlarının yanı sıra, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Bilkent Üniversitesi, Yükseliş Koleji, İHH ve muhtelif kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği neticesinde Irak’ta yaşayan yardıma muhtaç Türkmenlere gıda, giyim, sağlık malzemesi, battaniye ve ders aletleri yardımı yapılmıştır. 2009’da Kerkük/Tazehurmatu’da inşa edilen matbaa binasına tam teşekküllü matbaa makinesi ve ekipmanları satın alınmış, matbaa makinelerinin kurulum, montaj ve çalıştırılma aşamaları gerçekleştirilerek, faaliyete geçirilmiş, ayrıca Irak’ın çeşitli bölgelerinde internet kafeler açılmış, terzi atölyeleri kurularak, Türkmenlerin hem eğitim görmesi sağlanmış hem de iş gücü oluşturulmuştur. Ayrıca ITC adına da projeler yapılmaktadır¹⁸⁷.

¹⁸⁵ <http://turkmeneli.org.tr/tanitim.htm>

¹⁸⁶ <http://www.bizturkmeniz.com/publications/2012TURKMENELITAKVIM.pdf>

¹⁸⁷ Orsam Rapor, *Türkiye’ye yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye’deki Türkmen Varlığı*, Rapor no:19, Eylül 2010,

4.3.9. Kerkük Vakfı

1997 yılında kurulmuş olan vakfın başkanlığını Erşat Hürmüzlü yapmaktadır. Hürmüzlü devlette Ortadoğu temsilciliği görevinde bulunmuştur. 11.Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Ortadoğu danışmanı olarak görev almıştır. Genel Sekreterliğini ise Prof. Dr. Suphi Saatçi yapmaktadır. Kerkük Vakfının kurucuları arasında yer alan ve 2013 yılına kadar başkanlığını yapan İzzettin Kerküklü, Irak Türkmenleri için oldukça önemli bir şahsiyettir. İzzettin Kerküklü ve diğer kurucu üyeler Irak Türkmenlerinin haklı davasının anlatılması için kalıcı eserlerin ortaya çıkarılması gerektiği konusunda mutabık kıldılar. Bundan dolayı Kerkük Vakfı Irak Türkmenlerinin arşiv merkezini oluşturmaktadır.

Vakıf, her zaman insana dönük faaliyetlerin yapılacağı ve kalıcı hizmetlerin programlanacağı bir dava ve kültür ocağı kimliğiyle bir platform görevini üstlenmektedir. Vakfın yayınladığı Kardeşlik dergisi 18 yıldan beri üç lisanda, üç ayda bir çıkmaktadır ve şuana kadar 70 sayısı çıkmıştır. Ayrıca 70'in üzerinde kitap yayını gerçekleştirmiştir¹⁸⁸.

4.3.10. İhsan Doğramacı Erbil Vakfı

2008 yılında İhsan Doğramacının girişimleri ile kurulmuştur. Çalışmalarını daha çok Erbil bölgesinde yapmaktadır. Vakfın kuruluş amacı, eğitim, kültür ve sağlık faaliyetlerine destek ve katkıda bulunmak olarak belirtmiştir. Vakfa bağlı olarak Erbil'de uluslararası Bilkent Erbil Koleji bulunmaktadır¹⁸⁹. Ayrıca vakıf yine Erbil'de İhsan Doğramacı Kültür Merkezini kurarak, Türkmen kimliğinin canlı tutulmasına yönelik çalışmalarda yapmaktadır. Vakıf başarılı öğrencileri Türkiye'ye getirerek eğitim vermektedir.

4.3.11. Türkmeneli Dernekleri Federasyonu

Irak Türkmenlerinin ana hedeflerinin gerçekleşmesine ivme kazandırmak, dayanışma birliğine inanarak Türkmenlerin tarihini, kültürünü, sanatını, folklorunu,

¹⁸⁸ Kerkük Vakfı Başkanı Erşat Hürmüzlü ile yapılan görüşme: 14.01.2016

¹⁸⁹ http://www.bilkenterbil.org/TARHCE_o_1_sf_242

edebiyatını, aile birliğini ve Türkmen toplumunun yararına ne gerektiriyorsa örgütlenip Türkiye, Irak ve bütün dünyada girişimlerde bulunmak düşüncesiyle, tüm kuruluşlar arasında söylem birliği, dayanışma ve yardımlaşma, her alanda etkin bir yapı sağlamak için Türkmeneli Federasyonu çatısı altında toplanmaya karar vermişlerdir¹⁹⁰.

Türkmeneli Dernekler Federasyonu Kurucu Kuruluşlar:

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği: Mehmet TÜTÜNCÜ
İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı: Prof. Dr. Suphi SAATÇI
Irak Türkmen Basın Konseyi Derneği: Kemal BEYATLI
Türkmeneli İnsan Hakları Derneği: Dr. Nefi DEMİRCİ
Ortadoğu İşadamları ve Sanayicileri Derneği: Dr. Cüneyt MENGÜ
Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği: Selman NALBANT
Irak Türkleri Adalet Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği: Mithat İBRAHİM
Türkmeneli Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Derneği: Dr. Aydın BEYATLI
Türkmen Birliği ve Dayanışma Derneği: Dr. Kürşat ÇAVUŞOĞLU
Türkmeneli Aydınları Derneği: Fuat TİĞİN
Türkmeneli Danışma Meclisi: Prof. Dr. Ümit AKKOYUNLU

4.3.12. Irak Türkmenleri Basın Konseyi

Irak Türkmenleri Basın Konseyi 2006 yılında kurulmuş ve başkanlığı Kemal Beyatlı yapmaktadır. Basın konseyinin amacı medya organlarında Irak Türkmenlerinin sesinin daha gür çıkması ve duyarlılık oluşmasını sağlamaktır. Her türlü yazılı-görsel araçlarla seslerini duyurmayı amaçlayan basın konseyi, Türkiye’de bulunan Irak Türkmenlerinin sesi olmayı hedeflemektedir.

¹⁹⁰ Kemal Beyatlı ile yapılan görüşme,06.01.2016

4.4. Türkiye’deki Irak Türkmenlerinin Sosyo-Kültürel Analizi¹⁹¹

Bu bölümde inceleyeceğimiz alan Türkiye’de yaşayan Irak Türkmenlerinin genel yapısını incelemek olacaktır. Bunu yaparken önde gelen kanaat önderleri ile görüşmelerden elde edilen notlar dâhilinde hareket edilecektir. Yapılan görüşmeler de aynı şeyler sürekli işlendiği için kişi sayısı sınırlı tutulmuştur.

4.4.1. Sosyal Durumları ve Siyasi Eğilimleri¹⁹²

1990’lı yıllardan itibaren göç etmeye başlayan Irak Türkmenleri, Türkiye’ye gelişlerinde birçok zorlukla karşılaştılar. 15.000 Irak Türkmeninin göç ettiği bu dönemde yaklaşık 12.000 kişi geri döndü. Büyük çoğunluğu ülkeye kaçak yollarla gelmiştir. Asker olarak giriş yapan Irak Türkmenlerinin birçoğu ise Türkiye tarafında kurulan askeri kamplarda kalmıştır. Irak Türkmenleri, Türkiye’ye yerleşirken her Türk vatandaşı bir Irak Türkmeni mülteciye kefil ve 5 milyon karşılığında oturma izni alabiliyordu. Bu kararlar birlikte birçok Irak Türkmeni geçici barınma belgesi olarak Türkiye’ye yerleşti.

Türkiye’ye yerleşenler Irak’ta olduğu kadar olmasa da bir takım sıkıntılar ile karşılaştılar. Irak Türkmenlerinin ilk geldiklerinde karşılaştıkları sorunlardan birisi Türk yasalarında yaşanan zorluklar idi. Irak devlet otoritesinin zayıf olması, belirli devlet disiplininin yoksun olması, insanların idari işleri esnasında tanidik, torpil gibi işlerini el altından yapmaya yöneltmişti. Türkiye’de ise belirli bir mevzuatın olması ve Irak Türkmenlerinin bu konularda yabancılık çekmesi belirli sıkıntıların doğmasına yol açtı. Irak Türkmenlerinin anavatan olarak gördükleri Türkiye’ye ilk adım attıklarında kendilerini kardeşleri gibi karşılayacaklarını, öz vatandaş muamelesi görececeklerini düşünmüşlerdi. Fakat durum beklemedikleri gibi olmadı ve mevzuatta belirtilen yasalara bağlı olarak Türkiye’de yaşamak zorunda kaldılar. Bundan dolayı zorluk çekseler de kısa sürede alışmışlardır.

¹⁹¹ Irak Türkmenlerinin Türkiye’de kurduğu dernek başkanları ve kanaat önderleri ile yapılan görüşmelerde sorulan sorular için bakınız Ek-1.

¹⁹² Kemal Beyatlı, Salman Nalbant, Nefi Demirci, Suphi Saatçi, Erşat Hürmüzlü, Mehmet Tütüncü başta olmak üzere önde gelen Irak Türkleri Kanaat önderleri ile görüşmelerde elde edilen notlardan yararlanılmıştır.

Irak Türkmenleri önceki dönemlerde(90'lı yıllarda) geldiklerini ispat edebilirler süresiz oturma izni alabilmekte idi. Burada dernekler devreye giriyor ve onlar aracılığı ile oturma izni almaktaydılar. Ayrıca Türkiye'de yaşayan Irak Türkmenlerine Türk soylu olmalarından dolayı bir takım kolaylıklar sağlandı. Bu durum 2010 yılına kadar devam etti. Arap Baharı olayları ve Suriyeli mücahirlere Türkiye'ye gelmesi ile Türk soylulara verilen ayrıcalıklar ortadan kaldırıldı. Bu Türkiye'nin siyaseti ile ilgili bir durumdu. Milliyetçilik yapıldığı izleniminin verilmemesi ve ümmetçilikte eşit olsun diye Türk soylular için ayrıcalıklar kaldırıldı.

4.4.2. Eğitim:

Göç eden Irak Türklerinin eğitim seviyesi oldukça yüksekti ve Türkiye'de de eğitimlerine devam etme konusuna oldukça önem verdiler. Fakat Türk okullarındaki denklik probleminin ortaya çıkması bir takım sorunlara yol açtı. Irak'ta belli bir döneme kadar okuyan öğrenciler, Türkiye'de tanınmamış, kaldıkları yerden devam edememiştir. Bu sorun özellikle yaşlı büyük olan öğrenciler için ciddi sorun teşkil etmiştir. Fakat zaman içerisinde vatandaşlığa geçmeleri ile denklik sayılmış, okudukları yıllar Türkiye'de de sayılmıştır.

2000'li yıllardan sonra eğitim için Türkmen olduklarını gösteren belge ile okula başvurduklarında eğitim alanında kolaylıklar sağlanmaya başlanmıştır. Burada devreye dernekler ve diğer sivil toplum kuruluşları girmiştir. Ayrıca Türkiye'de bir dava oluşturmak için kitapların olması gerektiği inancı ile Kerkük Vakfını kurmuşlardır.

1967de Süleyman Demirel 1967 de Kerkük ziyaretinde Irak Türklerine yönelik eğitim alanında faaliyet göstermeleri için 60-80 arasında kontenjan vermiştir. Bu kontenjan durumu 2010 yılında Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığının kurulması ile ortadan kalkmıştır. Irak Türkmenleri için ayrılan kontenjanlar tüm Irak'lılara açılmış, istikrarın, asayişin olmadığı yerlerde Irak Türkmenleri, Türkiye'de okumak için başkanlığın açtığı sınavların çoğuna gidememiş, baskı görmüştür. Bu gibi durumlar ortaya çıkınca Irak Türkmenlerinin sayısı 4-8 arasına düşmüştür.

Türkiye’de ikamet eden Irak Türkmenlerinin eğitim durumlarına ilişkin aşağıda İstanbul’da Merkezli, akademik çalışmalarda referans olarak kullanılan Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin verileri kullanılmıştır. Bu verilere göre İstanbul’da ikamet eden Irak Türkmenlerinin eğitim durumu aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: İstanbul’da ikamet eden Irak Türkmenlerinin Eğitim Durumu¹⁹³

Eğitim Durumu	Erkek	Kadın
İlkokul	2290	678
Ortaokul	1937	440
Lise	1643	401
Yüksekokul	1023	313
Üniversite	617	229
Yüksek Lisans	101	13
Doktora	23	11

Yukarıda elde ettiğimiz rakamlar Türkiye’deki Irak Türkmenlerinin de geneline yansıtmaktadır. Çünkü Türkiye’ye göç eden Irak Türkmenlerinin eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Bunun nedenlerine baktığımızda ise Irak’ta ki eğitim kurumlarının ayakta kalmasına özen göstermişler, bu uğurda meydana gelen baskılara direnmişlerdir.

¹⁹³ Mehmet Tütüncü: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı, 20.09.2016

4.4.3. Sağlık sorunları:

Türkiye'ye ilk geldiklerinde vatandaş olmadıkları için ve mülteciler için herhangi bir düzenlemede son yıllara kadar yapılmadığından Irak Türkmenleri bu konuda muzdarip olmuşlardır. Vatandaş olmayan Irak Türkmenleri ekonomik olarak bir takım sıkıntılar içerisinde. Sağlık sorunlarının tedavisi için hastane masraflarına Türkiye'de bulunan dernekleri ve hayırsever insanlar tarafından yardım edilmektedir.

Ayrıca Irak Türkmenlerinin oluşturdukları dernekler devlet kurumlarında yeteri kadar destek görememiştir. Bu durumda sivil toplum kuruluşlarının çalışmasını zorlaştırmıştır.

4.4.4. Siyasi Eğilimleri

Irak Türkmenlerinin %90'ı muhafazakâr ve milliyetçi eğilimlidir. Genelde de Milliyetçi Hareket Partisi ile gönül bağları bulunmaktadır. Diğer muhafazakâr partilere de sempati ile bakmaktadır.

Türkiye'de Irak Türkmenlerine Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) en fazla sahip çıkan siyasi parti olmuştur. Partinin kuruluş felsefesinde yer alan soydaşlık bağı Irak Türkmenlerinde karşılık bulmuştur. Irak Türkmenlerinin de hem ideoloji hem de Anadolu'ya bağlılık düşüncesi MHP'ye daha fazla sempati ile bakılmasına neden olmuştur. 2002'den sonra Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi ile Irak Türklerine bakış değişmiştir. Özellikle 2008 yılından sonra Kuzey Irak'a yönelik politika değişikliğine gidilmesi, Irak Türkmenlerinin önem sırasını ikinci sıraya itmiştir. Yine Türk dış politikasında Irak'la geliştirilen ilişkilerde Irak Türkmenlerinin dile getirilmemesi hususuna dikkat edilmiştir.

Irak Türkmenleri sol görüşlü partilere çok az yakınlaşma göstermişlerdir. Bunun nedeni ise Türkmen davasında toplumsal birlik arayışı içerisinde olmak için. Ayrıca Türkmenlerin sola karşı uzak kalmasında ki en önemli sebeplerden biriside 1959 Kerkük

katliamını yapan Kürt güçlerinde sol görüşlü olması ve bu ideolojiyi benimsemesi Türkmenlerin sola karşı uzak durmasında önemli etkindir.

Siyasi eğilimlerinden dolayı Irak Türkmenlerinin 1959 yılında çıkardıkları *Bülten* dergisi kapatıldı. 17 sayı çıkaran bu dergi Irak'ta Türkmenlere yönelik katliamları, işkenceleri anlatırdı. Dergi iki ülke arasındaki ilişkileri bozduğu gerekçesi ile yayından kaldırıldı. Dönemin Dışişleri bakanı, dergiden sorumlu yönetici olan Nefi Demirci'yi ağır ceza mahkemesinde dava etti.

Türkiye'de yaşayan Irak Türkmenleri genelde dernek, vakıf yöneticiliği ile uğraştıkları için siyasa arenasında pek varlık gösterememişlerdir. Siyasi çalışmalarını kendilerine yakın siyasi partilerde çeşitli kademelerde yöneticilik yaparak sürdürmektedirler. Milletvekili olarak parlamento içerisinde yer alamamaları büyük bir eksik olarak görülse de çeşitli devlet kadrolarında yer alarak etkili olmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Erşat Hürmüzlü 11.Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Ortadoğu danışmanı olarak görev almıştır. Birçok ülke ile ilişkilerin gelişmesinde aktif rol oynamıştır. Ayrıca Devletin bölgeye yönelik konularda gerek dernekler gerekse vakıflar aracılığı ile işbirliği yapılmaktadır.

4.4.5. Yerleşim ve Nüfus

Irak Türkmenlerinden 1990'lı yıllarda Türkiye'ye göç edenler İstanbul/Fatih ve civarına yerleşmeye başladılar. Fatih bölgesinin toplumsal yapısının ve diğer akrabaların bu bölgede olması yerleşim için uygun alandı. Daha sonra Bayrampaşa, Şişli, Kadıköy ve Bahçelievler ilçeleri İstanbul'da en yoğun yaşadıkları yer olmuştur.

Yine Türkiye'deki diğer yerleşim yerlerine baktığımızda Irak Türkmenlerinin ilk yerleşim yerleri varoş diye adlandırılan gecekondu bölgeleri idi. Fakat ekonomik durumları zaman içerisinde iyileşmeye başlayınca daha iyi yerlere taşınmaya başladılar. Ayrıca diğer Irak Türkmenlerinin yanına giderek topluluk oluşturma ve birlik olma yönünde adımlar attıklarını da söyleyebiliriz.

Irak Türkmenleri aile arasında evlilik olduğu kadar erkeklerin Türkiye'deki bayanlarla evlenmesi daha çok tercih edilmiştir. Bayanlarında Türkiye'deki erkeklerle evlilikleri aynı oranda olmasa bile bu doğrudur.

Irak Türkmenlerinin ileri gelenleri ile yapılan görüşmeler neticesinde 1990'lı yıllarda Türkiye'ye gelen Irak Türkmenlerinin %90'ı civarını Kerkük bölgesinden gelen vatandaşlar oluşturmuştur.

Dernek yöneticilerinin verdiği bilgiye göre, DAES öncesinde Türkiye'de Irak Türkmenlerinin yerleşik nüfusu 25-30 bin arasında iken DAES sonrasında bu durum 70-80 bin arasında değişmektedir.¹⁹⁴

Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki yerleşik sayısı ile ilgili elimizde kesin bir veri yoktur. Dernekler ve önde gelen kanaat önderlerinin verdikleri rakamlara göre 25.000 ile 30.000 arasına değişen bir nüfusa sahiptirler. Aşağıdaki tabloda derneklerden elde ettiğimiz rakamlar doğrultusunda Türkiye genelinde yaşayan Irak Türkmenlerinin sayısı verilmiştir. Bu rakamlar içerisinde vatandaş ve ikamet izni olan Irak Türkmenleri esas alınmıştır.

¹⁹⁴ Mülakat Tarihi:20.09.2016 Irak Türkleri Yardımlaşma ve Kalkınma Derneği, İstanbul,2016

Tablo 3: Irak Türkmenlerinin Türkiye’deki Yerleşim Yerleri ve Tahmini Nüfusları¹⁹⁵

Şehir	Nüfus Sayısı*(Kişi)
İstanbul	12.000-15.000
Ankara ¹⁹⁶	4.000-5.000
Konya	1100 civarında
İzmir	300-350
Adana	50-100
Antalya	1000-1100
Samsun	300-350
Edirne	25-30
Yalova	40-50
Giresun	12-15

4.4.6. Irak Türkmenlerinin Türkiye’de Düzenli Olarak Yaptıkları Etkinlikler

Irak Türkmenleri, Türkiye’de bazı dönemlerde geçmişte uğradıkları acıları hatırlatan anma etkinlikleri düzenlemektedirler. Bunların en önemlilerinden *1959 Kerkük*

¹⁹⁵ Irak Türkmenleri Dernek Başkanlarının verdikleri bilgiler doğrultusunda tablo oluşturulmuştur.

¹⁹⁶ DEAŞ öncesinde Ankara’da 4-5 bin arasında Irak Türkü nüfusu varken, 2014’den sonra mülteci olarak 30 bini aşmıştır.

Katliamıdır. Her yıl 14 Temmuz'da yapılan anma etkinliğinde acımasızca öldürülen Irak Türkmenleri yâd edilir.

16 Ocak 1980 yılında Irak Türkmenlerinin önde gelen liderleri Doç. Dr. Necdet Koçak, Albay Abdullah Abdurrahman, Dr. Rıza Demirci ve işadamı Adil Şerif Saddam Hüseyin rejimi tarafından suçsuz yere idam edilmişti. Bu elim olayı unutmak istemeyen Irak Türkmenleri her yıl 16 Ocak'ta anma etkinlikleri yaparak geçmişlerini unutmamaya çalışmaktadırlar.

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği başta olmak üzere diğer dernekler de Türkiye'de bulunan Irak Türklerinin birbirleri ile dayanışma ve kaynaşmayı sağlamaları için çeşitli tarihlerde kır gezileri etkinliği düzenlemektedirler. Bu etkinlikleri düzenli yaparak insanların dayanışmalarını güçlendirmeyi hedeflemektedirler.

Yine 1991 yılında gerçekleşen Altinköprü katliamının da her yıl anma törenleri ile hafızalarında canlı tutmaktadırlar. 28 Mart tarihlerinde konferanslar, mevlit okutulması ile etkinliği gerçekleştirmektedirler.

Ayrıca ORSAM araştırma merkezi ile düzenli olarak bazı dönemlerde Türkmen Aydınlar toplantısını icra etmektedirler.

Türkiye'de yaşayan Türkmen şair ve yazarlar ile Irak'tan Türkiye'ye gelen Telifli şair ve yazarların katıldığı "Telifli Şairler Buluşması" etkinlikleri 11-15 Mayıs ayı içerisinde düzenlenir.

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin her yıl düzenlediği Boğazda ramazan iftarı kapsamında bir araya gelirler.

Ayrıca Irak Türkmenleri kendileri hakkında birçok eser yazarak literatüre geniş katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Her yıl düzenli olarak çıkardıkları dergilerin yanında, Irak Türkmenleri ile alakalı da birçok kitap yayınlamaktadırlar. Bunun yanında, Irak

Türkmenleri hakkında yapılan tez ve rapor çalışmalarına da gerekli desteği sağlamaktadırlar.

Aşağıda Irak Türkmenleri hakkında yazılan kitap ve dergi yayınları ele alınmıştır:¹⁹⁷

Kitaplar:

1. Suphi Saatçi, Kerkük'ten Derlenen Olay Türküleri, , İstanbul, Anadolu Sanat Yayınları, s.83, 1993
2. Suphi Saatçi, Başımın Tacı Kerkük, İstanbul, Ötüken Yayınları, s.101, 2014
3. Suphi Saatçi, Irak Türkmen Boyları, İstanbul, Ötüken Yayınları, s.247, 2014
4. İzettin Kerkük, Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri, İstanbul, Kerkük Vakfi Yayınları, s.160, 2004
5. Erşat Hürmüzlü, Irak'ta Türkmen Gerçeği, İstanbul, Kerkük Vakfi Yayınları, s.296, 2006
6. Kemal Beyatlı, Kerkük'te Zaman, İstanbul, Kerkük Vakfi Yayınları, s.109, 2013
7. Nermin Neftçi, Kerkük'te Bulduklarım, İstanbul, Kerkük Vakfi Yayınları, s.80, 2003
8. Özlemir Hürmüzlü, Bir Türkmen Gazetecinin Meselesi, Kerkük Kültür Derneği, Ankara, 2016
9. Ali Kerküklü, Irak'taki Türkmenlerin Sessiz Çılgılığı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.256, 2015
10. Oğuz Çetinoğlu, Irak Türkleri, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, s.142, 2012
11. Nefi Demirci, Kerkük, İstanbul, Ural Yayıncılık, s.512, 2011
12. Nefi Demirci, Musul'un Siyasi Tarihi, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.516, 2016

¹⁹⁷ Detaylı liste için bakınız ek:2

Dergiler:

1. Kardeşlik Dergisi: Editör; Suphi SAATÇİ, İstanbul, üç aylık(Arapça/İngilizce/Türkçe)
2. Türkmen Bohçası Dergisi: Editör; Deniz Musa Tütüncü İstanbul, İstanbul, 2002-2011(iki ayda bir yayınlanır)
3. Altınköprü Dergisi:
4. Kerkük Dergisi: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği,İstanbul 2004,
5. Fuzili Dergisi:

Rapor:

1. ORSAM, Türkmen Güncesi ve Araştırma Raporları, Ankara, 2011- (Aylık)

4.5. Ekonomik ve Dış Dünyaya Açılma¹⁹⁸

4.5.1.Ekonomik Durumları

Türkiye'ye yerleşen Irak Türkmenleri asıl mesleklerini uzun bir süre icra edemediler. Mülakat yaptığımız kişiler, çevresinde bulunan kişilerin ve kısmen de kendilerinin 1-2 yıl amelelik yaptıklarını belirtmektedirler. Üniversite hocaları tezgâhlarda çalışmış, idareciler de inşaatlarda gelir elde etmeye çalışmışlardır. Ayrıca Türkiye'nin mültecilerin mesleklerine yönelik uygulamada politikası bulunmamaktadır.

Türkmenler zaman içerisinde oturma izinlerini aldıktan sonra ticari şirketler kurmaya başlamışlardır. Bunu yaparken de yerel ortakla şirket kurmuşlardır. Daha sonra vatandaşlık aldıklarında şirketlerinin başına geçmişlerdir.

¹⁹⁸ Mithat İbrahim, Kemal Beyatlı, Salman Nalbant, Nefi Demirci, Suphi Saatçi, Erşat Hürmüzlü, Mehmet Tütüncü başta olmak üzere önde gelen Irak Türkleri Kanaat önderleri ile görüşmelerde elde edilen notlardan yararlanılmıştır.

Irak Türkmenlerinin ticaret olarak en fazla uğraştıkları alan Tekstil ve Nakliyat alanında olmuştur¹⁹⁹. Çeşitli kargo firmaları kurarak Irak-Türkiye arasında ticaret yapmaktadırlar. Tekstil alanında faaliyet gösteren birçok iş adamı bulunmaktadır. Bunlar iş yerlerinde Irak Türkmenlerini çalıştırarak hem kazançlarını hem de ekonomik gelişmelerini sürdürmektedirler. Yine Irak Türkmenleri turizm sektörü ile de uğraşmaktadırlar.²⁰⁰

Irak Türkmenlerinin maddi durumları vatandaşlık meselesi yüzünden de bazı dönemlerde sıkıntıya girmiştir. Vatandaşlık almak için kesintisiz 3 yıl oturma durumu yüzünden Irak'ta ki işlerini takip edememişler, ekonomik kayba uğramışlardır.

Yerleşik Irak Türkmenlerinin maddi durumlarına ilişkin bilgileri yine Türkiye'de bulunan derneklerden ve konuştuğumuz kişilerden öğrenmiş bulunmaktayız. Elde ettiğimiz verilere göre Irak Türkmenlerinin Mesleki durumları:

- %70'e yakını Serbest Meslek İcra etmektedir.
- %10 Devlet Memuru (Sağlık Sektörü:Doktor, Hemşire, Teknisyen vs. ve Mühendislik Alanlarında memurlar daha fazladır. Bunun nedeni ise Irak'tan eğitim için geldiklerinde genellikle ziraat fakültelerinde ve sağlık alanında üniversitede eğitim almışlardır.

- %20 İktisatçı, ziraat ve hukuk alanında çalışan bireyler

4.5.2. Dış Dünyaya Açılım

Irak Türkmenleri Anavatan olarak kabul ettikleri Türkiye'den başka diğer Türki Cumhuriyetlerle de ilişki içerisindedir. Bunların başında Azerbaycan ve KKTC gelmektedir. Orta Asya da yer alan diğer Türki Cumhuriyetlerle de ilişkileri istenilen düzeyde değildir. Bu ülkelerin gerek bölgeye yönelik ilgisizliği gerekse soydaşlık bağının olmadığı düşüncesi, ilişkilerin önünü açmamaktadır.

¹⁹⁹ Emin Taha, Irak Türklerinin bu alanda gelen önemli iş adamlarındandır. Taha Kargo'yu kurarak Irak-TR arasında ticaret yapmaktadır.

Ömer Köprülü, Tekstil Alanında iş yapmaktadır.Bünyesinde çok sayıda Irak Türkü işçi çalıştırmaktadır.

²⁰⁰ Cüneyt Mengü, Turizm sektörünün yanında yazarlıkta yapmaktadır.

1990'lı yıllarda başlayan göç hareketi ile Irak Türkmenleri gerek Türkiye üzerinden gerekse İran üzerinden Avrupa ve Amerika'ya doğru göç ettiler. Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Suphi Saatçi'nin verdiği bilgilere göre, Kanada'da 1.000, Danimarka'da 2.000, Hollanda'da ise 4.000'e yakın Irak Türkmeni yaşamaktadır. Yine Türkiye üzerinden Norveç, Almanya, Belçika gibi ülkelere gittikleri tahmin edilen çok sayıda Irak Türkmeni yaşamaktadır. Fakat Irak Türkmenleri bu ülkelerde istenilen diasporayı henüz oluşturamamışlar ve birçoğu diğer toplumların arasına karışmıştır.

SONUÇ

674 yılından itibaren Irak'a yerleşmeye başlayan Türkmenler, 1920 yılına kadar egemen millet olarak Irak'ı idare etmişlerdir. I.Dünya savaşı ile Osmanlı Devletinin bölgeden çekilmesi, Irak Türkmenlerinin yönetimden uzaklaşmasına ve ülkede adeta istenmeyen millet olmasına sebep oldu. İmparatorluğun bakiyesi olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile İngiliz Mandası altındaki Irak'la 1926 Ankara anlaşması ile Musul üzerindeki haklarından vazgeçmiştir. Böylece Irak Türkmenleri anavatan olarak gördükleri Anadolu'dan gönül bağları hariç kopartılmış oldu.

1932 yılında Irak'ın bağımsız olmasıyla Milletler Cemiyetine sunduğu deklarasyon ile Irak'taki azınlıklar önemli haklar elde etti. Şüphesiz bunların başında Irak Türkmenleri geliyordu. Fakat çok geçmeden ilan edilen bildirideki haklar ellerinden alınmış, Irak Türkmenlerine yönelik baskı politikasını hayata geçirmişlerdi. Türkiye ile Irak yönetimleri arasında iyi ilişkiler gelişse de bu durum Irak Türkmenlerine yansımamıştır.

Bu çalışma da Irak Türkmenlerinin diğer azınlık halklarına verilen haklardan yararlandırılmadıkları tespit edilmiştir. Sürekli bir asimilasyonla karşılaşan Irak Türkmenleri, kendi benliklerini ve kültürlerini korumak için bir takım oluşum içerisine girmişlerdir. Bunların başında da 1960 yılında kurulan Kardeşlik Ocağı gelmektedir. Unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve göreneklerini bu ocak aracılığı ile canlı tutmaya çalışmışlardır.

Irak Türkmenleri, karşılaştıkları zorlukların yanında soykırımlara varacak olayları da yaşamışlardır. Irak Devletinin kurulmasından uzun bir süre geçmeden ilk katliam yapılmıştır. 1924 yılında Kerkük Katliamı, 1946 Gavurbağı Katliamı, 1959 Kerkük Katliamı ve 1991 Altinköprü katliamıdır. Ayrıca 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile birlikte Türkmenlerin yerleşim yerleri hedef alınmış, birçok sivil insan hayatını kaybetmiştir. 2014 yılından itibaren DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesi ile birlikte bu gölgede yaşayan özellikle Sünni kesim üzerinden de Irak Türkmenlerine yönelik şiddet olayları yaşanmıştır.

Irak Türkmenleri 2012 yılına kadar azınlık grubu olarak kabul edilirken, Irak Türkmen Cephesi başta olmak üzere diğer partilerinde çalışmaları sonucu parlamentodan geçen yasa ile Irak'ın 3. etnik grubu olmuştur. Her ne kadar 2003 yılında Irak'ın Amerikan işgali ile başlayan sözde demokrasisi Irak Türkmenleri için uygulanmasa da bazı gelişmeler yaşanmıştır. 2003 yılında Amerika'nın Irak'ın tüm devlet kurumlarını çökertmesi sonucu yeniden devlet inşasında Irak Türkmenleri dışlanmıştı. Bu dışlanmanın arkasında Türkiye ile Amerika ilişkileri gerçeği de bulunmaktadır. 1 Mart tezkeresininin geçmemesi sonucu Amerika'nın Türkiye'yi cezalandırmak için Irak Türkmenlerini ezmesi, bugün Irak'ın bir kimlik oluşturamamasının temel sebeplerinden birisidir. Irak Cumhurbaşkanı'nın Kürtlerden, Başbakanın Şiiilerden ve Meclis Başkanının Sünnilerden oluştuğu parçalı bir siyaset arenasında Irak Türkmenleri herhangi bir kurum alamamıştır. Fakat Maliki hükümetleri döneminde bazı bakanlıklar elde etmiştir.

Türk Dış Politikasında Irak Türkmenlerinin yerine baktığımızda dönemsel olarak farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. 1990'lı yıllara kadar adeta kaderlerine terk edilen Irak Türkmenleri, Turgut Özal ile birlikte Irak politikasının mihenk taşına oturmuştur diyebiliriz. Özellikle Körfez savaşı ile birlikte Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine müdahale etme sinyalinin oluşmasında Irak Türkmenleri önemli rol oynamıştır. Amerika'nın müdahalesi ile Irak'ın parçalanacağını ön gören Turgut Özal, pastadan pay almak için Türkmen kartını öne sürmüştür. Her ne kadar dışişlerinde bu konuda bir uzlaşma çıkmasa da Irak Türkmenleri aktif olarak bu dönemden itibaren devlet politikasına yerleşmiştir.

2003 yılında Amerika'nın Irak'ın işgali ile birlikte 90'lı yıllardaki senaryolar gerçekleşmeye başlamış ve ülke bölünmenin eşiğine gelmiştir. Türkiye 1 Mart tezkeresi ile Irak'a müdahalede uzak dursa da daha sonraki adımlarda müdahale sinyali vermiş fakat Amerika bu müdahaleye sıcak bakmamıştır. Türkiye ise bu dönemden itibaren kendi ajandasını oluşturarak gerek Irak Türkmenleri gerekse diğer Sünni-Şii ve Kürt grupları ile çalışma içerisine girmiştir. Zaman zaman merkezi Irak hükümeti ile çatışma içerisinde girse de kendisine yakın gruplar aracılığıyla Irak'ta etkili olmanın yollarını aramıştır.

Çalışmamızın diğer bir bölümünü oluşturan Türkiye'deki yerleşik Irak Türkmenleri başlığında ise önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Irak'tan neden Türkiye'ye gelindiği sorusuna cevap aranmıştır. Türkiye'ye yönelik göçün başlaması 1920'li yıllara kadar geri gitse de asıl göç olaylarının 1990'dan sonra başladığını görmekteyiz. 1990'lı yıllarda Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e saldırısı sonucu ve çekilmesi ile ordusunu Kuzeye doğru harekete geçirmiştir. Irak ordusunun hiçbir ayırım gözetmeden yerleşim yerlerini bombalaması, insanların, özellikle Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye doğru göç etmesine neden oldu. Fakat bu dönemde gelen yaklaşık 15.000 Irak Türkmeninin 12.000'e yakını geri dönmüştür.

Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye yönelik göçünü yukarda belirttiğimiz hususa bağlamak eksik ve yanıltıcı olacaktır. Bağdat yönetiminin Türkmenlere karşı uyguladığı baskı ve asimilasyon politikası Irak Türkmenlerinin göç etmesinde etkilidir. Ayrıca Irak Türkmenlerinin eğitim, ekonomik amaçlı göç ettiği hususunu da belirtmemiz gerekmektedir. İş yeri açma, mülkiyet haklarının ihlali, işe giriş gibi durumlarda gösterilen zorluklar Irak Türkmenlerini göçe sevk eden gelişmelerdir. Yine siyasi süreçlerde dışlanışlığın hissedilmesi de göç olayında etkili olan bir diğer durumdur.

Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçler genellikle İstanbul iline doğrudur. İstanbul Irak Türkmenleri diasporasının merkezi konumundadır. Bundan dolayı göçlerde ağırlıklı merkez İstanbul'dur. Ayrıca İstanbul'un tercih edilmesindeki etkenlerin başında eğitim, ekonomik ve sağlık merkezlerinin etkili ve gelişmiş olması gelmektedir. Başta İstanbul'a göç etmiş ve yerleşik Irak Türkmenleri üzerinde yapılan bu çalışmada, Irak Türkmenlerinin kültürel, toplumsal ve ekonomik durumları incelenmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren yoğun olarak İstanbul'a gelen Irak Türkmenlerinin karşılaştığı sorunların başında ekonomik sıkıntılar gelmektedir. Asıl mesleklerini icra edememenin getirdiği hoşnutsuzluk insanların Türkiye'ye yönelik bakış açısını belli bir oranda değişmesine neden olmuştur. Irak'ta iken hayalini kurdukları ülkede 2.sınıf vatandaş olarak ağırlandıkları, yerleşim, eğitim ve iş yeri açmada çıkartılan bir takım bürokratik engeller Irak Türkmenlerinde hayal kırıklığı yaşatmıştır. Fakat ilerleyen dönemlerde bu sorunların iyileştirilmesine yönelik çalışmalar

devlet tarafından başlatılmış, birtakım iyileştirmeler yapılmıştır. Mülakat yaptığımız kişilerden elde ettiğimiz verilere göre, 1990'lı yıllardaki göç ile gelen kişiler daha fazla sorunla karşılaşırken, daha sonraki dönemlerde gelen Irak Türkleri, daha rahat toplum hayatına adapte olmuştur. Bunun arka planına baktığımızda ilk başlarda oluşan problemlerin Irak Türkmenlerinin önde gelen temsilcileri ve devlet yetkililerinin bir araya gelerek soruna çözüm bulmalarındır. Ayrıca hemşerilik gereği göç eden insanlar, yakınlarının veya tanıdıklarının yanına yerleşerek onlardan yol göstermelerini beklemektedirler.

Türkiye'ye yerleşen Irak Türkmenlerinin ağırlıklı olarak İstanbul'da yaşadığını yukarıda belirttik. İstanbul'u, Ankara, İzmir, Eskişehir, Konya, Samsun gibi şehirler takip etmektedirler. Çalışmamızın konusunu yerleşik Irak Türkmenleri oluşturduğu için tahmini olarak Türkiye'de ikamet eden veya vatandaşlığa geçen 25.000-30.000 arasında nüfusları bulunmaktadır. Bu sayıya geçici oturma izni veya mülteci olarak Türkiye'de bulunan Irak Türkmenleri dâhil değildir.

Irak Türkmenlerinin %90'ı muhafazakâr ve milliyetçi eğilimlidir. Sol eğilimli partilere çok az ilgi göstermişlerdir. Bunun nedeni ise Türkmen davasında toplumsal birlik arayışı içerisinde olmalarıdır. Irak Türkmenleri genelde Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) ile gönül bağları bulunmaktadır. Diğer muhafazakâr partilere de sempati ile bakmaktadırlar. Türkiye'de Irak Türkmenlerine MHP en fazla sahip çıkan siyasi parti olmuştur. Partinin kuruluş felsefesinde yer alan soydaşlık bağı Irak Türkmenlerinde karşılık bulmuştur. Irak Türklerinin de hem ideoloji hemde Anadolu'ya bağlılık düşüncesi MHP'ye daha fazla sempati ile bakılmasına neden olmuştur. 2002'den sonra Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi ile Irak Türkmenlerine bakış değişmiştir. Özellikle 2008 yılından sonra Kuzey Irak'a yönelik politika değişikliğine gidilmesi, Irak Türkmenlerinin önem sırasını ikinci sıraya itmiştir. Yine Türk dış politikasında Irak'la geliştirilen ilişkilerde Irak Türkmenlerinin dile getirilmemesi hususuna dikkat edilmiştir.

Irak Türkmenleri, Türkiye’de karma evlilikler yapmışlardır. Özellikle erkek bireyler, Türk kızları ile evlenmişlerdir. Irak Trkmenlerindeki kız bireyler de ise bu oran daha düşüktür. Genelde Irak Türkmenleri kızları kendi akraba ve çevresindeki erkek bireyler ile evlenmeyi tercih etmektedirler. Irak’taki örf ve adetlerini unutmayarak Türkiye’de de yaşatmaya çalışmaktadırlar. Anadolu insani ile tam uyum içerisinde olduklarından buradaki geleneklere yabancılık ekmemektedirler.

Irak’ta bir Iraklı kimliğinin ol(a)maması, diğer gruplarda olduğu gibi Türkmenlerde de kabul görmektedir. Bu aidiyetle ilgili bir husustur. Osmanlı döneminde 3 parçalı olan Irak coğrafyası, İngiltere eli ile bir bütün haline getirilmiş fakat bütün bir kimlik oluşturulamamıştır. Irak Türkmenleri de aidiyet hissettikleri Türkiye’ye yerleşerek kimlik sahibi olmaya çalışmaktadırlar.

EKLER

EK 1: Röportaj/Mülakat Soruları

- Körfez Savaşı sonrasında yaşanan göç esnasında karşılaştığınız zorluklar nelerdir?
- Yasal olarak Türkiye'ye geldiğinizde hangi şehirlerde kampa yerleştiniz?
- Irak Türkmenlerinin doğrudan İstanbul'a gelme nedeni nedir?
- Göçmen olarak geldiğiniz Türkiye'de nasıl oturma ve vatandaşlık aldınız?
- İstanbul'da hangi semtlere yerleştiniz?
- Türkiye'nin hangi şehirlerinde Irak Türkmenleri yaşamaktadır?
- Türkiye'ye göç ettiğinizde eğitim ve sağlık alanında karşılaştığınız zorluklar nelerdir?
- Türkiye'deki aile bağlarınız nasıldır? Türkmenlerin normal T.C vatandaşı ile evlilik durumları nasıldır?
- Türkiye'de iken yaptığınız etkinlikler nelerdir?
- Irak Türkmenlerinin eğitim seviyesi neden diğer Iraklılara göre yüksek?
- Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki ekonomik durumları ve faaliyetleri nasıldır?
- Irak Türkmenlerinin Türkiye'deki yayın faaliyetleri nasıldır?
- Irak Türkmenlerinin siyasi görüşü nedir ve hangi siyasi partilere yakınlık göstermektedirler?
- Irak Türkmenlerinin yurtdışı açılımı ne durumdadır?

EK 2: Irak Türkmenleri Web Siteleri:

Irak Türkmenlerinin aktif olarak kullandıkları belli başlı internet siteleri aşağıdaki gibidir. Birçok dernek olmasına rağmen maalesef bu alanda aktif olarak varlık gösterememekte sosyal medyayı yoğun kullanmamaktadırlar.

Türkmeneli Vakfı	www.iraqiturkman.org.tr
Irak Türkmen Cephesi	www.kerkuk.net
Türkmeneli TV	www.turkmenelitv.com
Kerkük Gazetesi	www.kerkukgazetesi.com
Kerkük Vakfı	www.kerkukvakfi.com
Erbil Gazetesi	www.erbilgazetesi.com
Telafer	www.telafer.com
Tuzhurmatu	www.tuzkhurmato.com
Biz Türkmeniz	www.bizturkmeniz.com
Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi	www.orsam.org.tr
Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği:	http://www.irakturkleri.org/
Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı	: http://turkmeneli.org.tr/
Irak Türkleri Adalet ve Yardımlaşma Derneği:	www.ityad.org
Biz Türkmeniz	http://www.bizturkmeniz.com/tr/index. php
	http://www.turkmennetwork.com/

Ek:3

Türkmenlerin Türkiye’de yayımladıkları Türkçe Kitaplar ve Dergiler²⁰¹

Dergiler:

1Kardaşlık Dergisi: Editör; Suphi SAATÇİ, İstanbul, üç aylık(Arapça/İngilizce/Türkçe)

Türkmen Bohçası Dergisi: Editör; Deniz Musa Tütüncü İstanbul, İstanbul, 2002-2011(iki ayda bir yayınlanır)

2. Altinköprü Dergisi:

3. Kerkük Dergisi: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 2004,

4. Fuzili Dergisi:

Rapor:

ORSAM, Türkmen Güncesi ve Araştırma Raporları, Ankara, 2011- (Aylık)

Kitaplar:

1956: Nevzat Karagil, Irak Türkleri ve Eğitim Davaları, Türk-Irak Dostluğunun Işığı Altında Irak Türkleri, İstanbul: Asya Yayınevi,1956

1959:

1. Mustafa Gökkaya, Yaralı Kerkük(Şiir), 1959

1969:

1. Nesrin Erbil, Deniz Rüyası(Şiir), Ankara, 1969

²⁰¹Orsam, Türkiye’ye yönelik Türkmen göçü...

1971:

1. İbrahim Dakuklu, Irak Türkmenleri Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları, Ankara, 1971

1988:

1. Gazenfer Paşayef, Irak Türkmen Folkloru, Kerkük Vakfı, İstanbul, 1988

1989:

Irak Türkleri Sempozyumu, Ankara: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1989

1990:

1. Nefi Demirci, Dünden Bugüne Kerkük'ün Siyasi Tarihi –Renk Ofset, İstanbul, 1990,

1991:

1. Salih Turhan-Abdurrahman, Kızılay, Kerkük Türküleri, Yükseköğretim Kurulu Matbaası,, Ankara, 1991, 217 s.
2. Osman Mazlum, Irak Muasır Türk Şairleri, Ankara, 1991,
3. Kerkük - İsmet Tabu
4. Fazıl Demirci, Irak Türklerinin Dünü ve Bugünü, Ankara, 1991
5. Erşat Hürmüzlü, Irak Türkleri, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul, 1991, 36 s.
6. Fazıl Demirci, Irak Türklerinin Dünü-Bugünü, TTK, Ankara, 1991,
7. Mehmet Sadık, Coşkun Duygularım, Ofset Repromat, Ankara, 1991, 135 s.
8. Şevket Koçsoy, Irak Türkleri ve Türk-Irak İlişkileri 1932-1963, İstanbul, Boğaziçi Yayınevi, 1991

1992:

1. Ziyad Köprülü, İnsan Hakları Açısından Irak Türkleri, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul, 1992, 77 s.

1994:

1. Faruk Köprülü, Türkmen Kadın Edebiyatı, 1994

1995:

1. Ata Terzubaşı, Kerkük Horat ve Manileri, İstanbul, 1975

1996:

1. Hidayet Kemal Bayatlı, Irak Türkmen Türkçesi, TTK, Ankara, 1996, 410 s.
2. Hidayet Kemal Bayatlı, Irak Türkmen Türkçesi, TTK, Ankara, 1996, 410 s.
3. Ziya Köprülü, Irak'ta Türk Varlığı, Ankara, Örnek Limitet Şirketi, 1996, 112 s.

1997:

1. Suphi Saatçi, Kerkük Güldestesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997, 279 s.

1999:

1. Şehit Nejdet Koçak Albümü - Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999, 194 s.
2. Gassam Kh.Al.Jumaily, Irak ve Kemalizm Hareketi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999

2000: Cengiz Ketene, Kerkük'ten Perdeler, Ankara, 2000, 55 s.

2001:

1. İhsan S. Vasfi, Irak Türkleri'nde Deyimler ve Ata Sözleri, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, 264 s.

2. Kerküklü Mehmet Rasif Öztürkmen Hayatı ve Şiirleri, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2001, 212 s.

2002:

1. Ferhan Çoşkun, Merhaba Dostum, Irak Türkmen Cephesi Kültür Yayınları, Ankara, 2002, 69 s.
2. Şahin Koçak, Kerkük'ten İki Şair, Kerkük Vakfı, İstanbul, 64 s.

2003:

1. Kemal Beyatlı, Ben hep Ordayım, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2003
2. Süleyman Öcal, Kerkük'ten Damlalar, Türk Edebiyat Vakfı, Yalova, 2003, 292 s.
3. Erşat Hürmüzlü, Türkmenler ve Irak, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2003, 138 s.
4. Nermin Neftçi, Kerkük'te Bulduklarım, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, 80 s.
5. Habib Hürmüzlü, Kerkük Türkçesi Sözlüğü, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2003, 383 s.

2004:

1. Şemsettin Küzeci, Kerkük Soykırımları, Tekno Ed Yayınları, Ankara, 2004, 487 s.
2. Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004, 120 s.
3. Bilal Şimşir, Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2004, 728 s.
4. Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları – Habib Hürmüzlü, Ekrem Pamukçu
5. Vedat Ynerer, Düşman Kardeşler, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004, 295 s.
6. Ekrem Pamukçu, Ey Türkmen Kadını, Kendi Yayını, İstanbul, 40 s.
7. Orhan Avcı, Irak'ta Türk Ordusu, Vadi Yayınları, İstanbul, 2004, 333 s.
8. Mevlüt Taha Kayacı, Peltek Babanın Sağır Oğluna Öğüt Öğüdü, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, , 2004, 63 s.
9. İzzettin Kerkük, Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, 160 s.

10. Kemal Beyatlı, Atlar Kesilmez –Tiyatro, 2004
11. Mehmet Abdullah, Kerkük İncileri - 2004 Türkmen Milli Çocuk Oyunları-
12. Nesrin Erbil, Geleceğim Erbil(Şiir), Ankara, 2004,
13. Aydın Kerküklü, Türkmen Sanat Basın Kitabı
14. Ekrem Pamukçu, Ey Türkmen Genci, Ankara, s.44
15. Şemsettin Kuzeci, Irak Basım TARİHİ, Ankara, Gazi Üniversitesi İletişim Yayınları, 2009, 270 s.

2005:

1. Ata Terzibaşı, Kerkük Matbuat Tarihi, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2005, 154 s.
2. Şehit Kemal Bekoğlunun Şiirleri
3. Mikdat Havlioğlu, Muhabbet Köprüsü, Irak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 2005, 40 s.
4. Nefi Demirci, Ağa Baba Hıdır Lütfü, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, 159 s.
5. Kerkük Vakfı, Şehit Nejdet Koçak Albümü, Kerkük Vakfı, İstanbul, 240 s.
6. Acar Okan, Irak Türkmenleri Gençlere Mektuplar, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, 115 s.
- 7.

2006:

1. Acar Okan, Türk Dünyası, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2006, 167 s.
2. Ali Kerküklü, Oyun İçinde Oyun: Kerkük, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006, 384 s.
3. Hüseyin Mümtaz, Kerkük Desem Vay Demesem Vay, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2006, 206 s.
4. İnsan Vatanını Sever - ITC TT
5. Ümit Ertuğrul, Irak Türkleri ve Türkiye, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, 288 s.

2007:

1. Orhan Can, Kerkük-Musul Nasıl Verildi, Akdeniz Haber Ajansları Yayınları, İstanbul, 2007, 414 s.
2. Suphi Saatçi, Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2007, 200 s.
3. Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2007, 317 s.
4. Yusuf Ziya Arpacık, Yolbaşı - Irak Gerçeği ve Türkmenler'in Direniş Öyküsü, İteriş Yayınları, İstanbul 2007, 253 s.
5. Reşit Kısacık, ABD'den Kürtlere Bir Demet Kerkük, Truva Yayınları, İstanbul, 2007, 255 s.
6. Vedat Yener, Irak Yanıyor, Truva Yayınları, İstanbul, 2007, 208 s.
7. Mahir Nakıp, Kerkük'ün Kimliği, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, 448 s.
8. Osman Oktay, Kerkük Gönülümde Aşk Yüreğimde Sızıdır, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2007, 286 s.

2008:

1. Ali Kerküklü, İstihbarat Oyunları Petrol ve Kerkük, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, 352 s.
2. Suphi Saatçi, Kerkük Güdestesi, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2008, 477 s.
3. Suphi Saatçi, Kerkük Çocuk Folkloru, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, 152s
4. Kemal Beyatlı, Kerkük Seni Yazdım, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2008, 199 s.
5. Acar Okan, Yasevi Torunlarına Mektuplar, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2008, 555 s.
6. Muhsin Behçet Şakir, Irak'ta 20.Asır Türkmen Edebiyatı, Kerkük Vakfı, 2008, 160 s.
7. İzettin Kerkük, Kerkük'ün Sönmez Ateşi-İzzettin Kerkük Armağan'ı, Irak Türkmen Kültür Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 272 s.
8. Acar Okan, Yasevi Torunlarına Mektuplar, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2008, 555 s.
9. Emin Salihi, Irak Siyaseti ve Etnik Kimlikler, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2008, 94 s.

10. Muhsin Behçet Şakir, Irak'ta 20. Asır Türkmen Edebiyatı, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, 160 s.
11. Kerkük Türkmenoğlu, Türkmen Çilesi, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2008, 160 s.

2009:

1. Mahir Nakıp, Kerkük Türk Hak Müziği, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, 208 s.
2. Mahmut Nedim, Mübazeri Aşk Yahut Marmara Denizinde Bir Mezara, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2009, 95 s.
3. Kemal Beyatlı, Kerkük'te Korya Pazarı, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2009, 86 s.

2010:

1. Ata Terzibaşı, Erbil Şairleri, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2010, 320 s.
2. İhsan S.Vasfi, Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2010
3. Murtaza Asafoğlu, Kerkük Türkmenleri Bilmecelerinde Yapı ve Konu, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2010, 182 s
4. Suphi Saatçi, Kerküklü Mehmet Rasih Öztürkmen Hayatı ve Şiirleri, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2010, 212 s.
5. Nedime Hürmüzlü, Şirin Köyüm Tirkalan, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2010, 85s

2011:

1. Kemal Beyatlı, Kerkük'te Korya Pazarı, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2011, 86 s.
2. Salah Nevres, Pencere, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 122 s.
3. Salah Nevres, Vatan Bende Yaşıyor, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2011, 148 s.
4. Savaş M. Abdülmecit, Irak Türkmenlerinde Çocuk Oyunları, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2011, 181 s.
5. Nefi Demirci, Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük, Ural Yayıncılık, İstanbul, 2011,

2012:

1. Hüsan Hasret, Ulu Türkmenim, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2012, 85 s.
2. Kemal Beyatlı, Düğüm, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 63 s.
3. Rıza Çolakoğlu, Hıdır İlyas Destanı, Kerkük Vakfı, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2012, 56 s.
4. Suphi Saatçi, Kerkük'ün Sesi Abdülvahit Küzecioğlu, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 2012, 100 s.
5. Cüneyt Mengü, ABD-Türkiye-Irak Üçgeninde Türkmen Meselesi, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2012.

2013:

1. Ata Terzibaşı, Kerkük Şairleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, 1648 s.
2. Suphi Saatçi, Kerkük Evleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013, 224 s.
- 3.

2014:

1. Nazım Terzioğlu, Kerküklü Mustafa Gökaya, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2014, 61 s.
2. Suphi Saatçi, Başımın Tacı Kerkük Şiirler, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014, 103 s.
- 3.

2015:

1. Suphi Saatçi, Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015, 248 s.

2016: Nefi Demirci, Musul'un Siyasi Tarihi, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016, 560 s.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-96**, Ankara: TTK Yayınevi,1997.

Bila, Fikret,**Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ankara: Ümit Yayınları, 2003.

Cleavend, W. **Modern Ortadoğu Tarihi**, Türkçesi: Mehmet Harmacı, İstanbul: Agora Yayınları, 2008.

Çetinoğlu, Oğuz, **Türkmename**, İstanbul: Bilgeoğuz yayınları, 2013.

Dağ, Ahmet Emin **Ortadoğu Çatışmaları**, İstanbul: İHH Kitap, 2015.

Duman, Sabit **Irak: Bir Ulus Yaratma Çabaları**, Irak Dosyası II: Ali Ahmetbeyoğlu, Ali Cengiz, Yahya Başkan, İstanbul: Tatav Yayınları,2005.

Ertuğrul, Ümit, **Irak Türkleri ve Türkiye**, İstanbul: Kerkük Vakfi,2006.

Hasan, Mazin, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmén, Ankara: ASAM Yayınları, 2003.

Hürmüzlü, Erşat **Irak’ta Türkmen Gerçeği**, İstanbul: Kerkük Vakfi, 2006.

Hürmüzlü, Erşat **Irak Türkleri**, İstanbul: Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları,1991.

İmamzade, Meryem **Irak Dosyası**, İstanbul: Akabe Yayınları, Tic.ve Sanayi AŞ. 1986.

Karagil, Nevzat, **Irak Türkleri ve Eğitim Davaları**, Türk-Irak Dostluğunun Işığı Altında Irak Türkleri, İstanbul: Asya Yayınevi,1956.

Kaymaz, İhsan Şerif, **Musul Sorunu**, İstanbul: Otopsi yayınları,2003.

Koçsoy, Şevket **Irak Türkleri ve Türk – Irak İlişkileri 1932-1963**, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi 1991

- Köprülü, Ziya, **Irak'ta Türk Varlığı**, Ankara: Örnek Limitet Şirketi,1996.
- Kurşun, Zekeriya Osmanlıdan **Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke Irak, Irak Dosyası I**: Ali Ahmetbeyoğlu, Ali Cengiz, Yahya Başkan: İstanbul: Tatav Yayınları, 2005.
- Kürkçüoğlu, Ömer, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası 1945-70**, Ankara: Sevinç Matbaası,1972.
- Küzeci, Şemsettin, **Kerkük Soykırımları**,(Irak Türklerinin Uğradığı Katliamlar,1923-2003), Ankara: Teknoed Yayınları,2004.
- Küzeci, Şemsettin, **Irak Basım Tarihi**, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2009.
- Irak Türkleri Sempozyumu, Ankara: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1989
- Mengü, Cüneyt, **ABD-Türkiye-Irak Üçgeninde Türkmen Meselesi**, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2012.
- Oran, Baskın **Türk Dış Politikası**, Cilt: I,1919-1980, Melek Fırak, Ömer Kürkçüoğlu, Ortadoğu ile İlişkiler, İstanbul: İletişim Yayınları,15.Basım,2009
- Öke, Mim Kemal, **Musul- Kürdistan Sorunu 1918-1926**, İstanbul: İZ Yayıncılık,1995.
- Öke, Mim Kemal, **Irak Savaş Günlüğü**, İstanbul: İrfan Yayıncılık,2005
- Saatçi, Suphi **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat,2007.
- Saatçi, Suphi **Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları,2015
- Sen,Yunus, **Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü - Babil Yanarken**, Ankara: Ümit Yayınları, 2004.
- Silleli Turan, **Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri**, İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2005.
- Şimşir, N.Bilal **Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004
- Şimşir, Bilal N. **Türk- Irak İlişkilerinde Türkmenler**: Ankara: Bilgi Yayınevi,2004.

Yiğit, Ali, **Irak'ta Türk Varlığı ve Kültür Sempozyumu**, 18-19 Mayıs 2012, Bilecek Üniversitesi, s.195

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih**, İstanbul: Filiz Yayınevi, 4. Baskı, 1995

Yinanç, Refet **Türk-Irak İlişkileri ve Irak Türkleri**, II. Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğleri, Ankara: Irak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1989

Sürekli Yayınlar

Çetinsaya, Gökhan, Irak'ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye, **Seta Rapor**:406, Nisan 2006

Çakır, Mikdat, Türkiye'nin Ortadoğu ve Türkmen Politikasının Harp ve Uluslararası ilişkiler Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi, **Kök Araştırılması**: Cilt:1, Sayı:2, Güz:1999

Çaycı, Sadi, Kerkük'ün Hukuki Durumu, **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı:70, Şubat:2006

Dedeoğlu, Beril Türkiye-Irak İlişkileri:" Doğu- Batı "Eksenini ve Değişkenler, **Civitas Gentium** 1.1, 2011

Demirci, Fazıl, Irak Türkmenleri-Kuzey Irak ve Türkiye İlişkileri, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1.cilt,3.sayı,1995

Doğru, Necati, Kerkük'ün Bizim İçin Önemi, **Milliyet Arşiv**: 15.10.1986

Duman, Bilgay, 2003 Sonrası Irak'ta Türkmen Varlığı ve Siyasi Durumu, **Yeni Türkiye Dergisi**,19.cilt,54.sayı,2013

Duman Bilgay, Irak'ta 2014 seçimleri IŞİD Operasyonları ve Irak'ın Geleceği, **Orsam**, 2014, Rapor no:190,Haziran

Duman Bilgay, Orsam, **Ortadoğu Analiz**, Mayıs 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 41 s.59

Erdal, İbrahim, Türk Basını ve Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi(1920-1938) Türk- Irak İlişkileri ve Sadabat Paktı, **The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science**,Volume 5 Issue 5, p. 93-104, October 2012

Erkmen Serhat, Unutulmuşluğun Karanlığından Umudun Aydınlığına Uzanan Bir Türkmen Kenti: Telif, **Ortadoğu Analiz**, cilt.1,sayı 9, Mayıs 2009

Güngör, Ferhat, Ortadoğu Denklemi Irak Türkmenleri ve Geleceği, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

- Hasan, Mazin Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen(ed), Irak Krizi 2002-2003,(45-60), **Asam Ortadoğu Araştırmalar Dizisi**, Ankara, 2003
- Hasan, Mazin, Şükür, Soran, Kerkük Kerkük, **Stratejik Analiz Dergisi**, sayı:47, Mart:2004
- Hürmüzlü, Erşat, Irak Türkleri, **Yeni Türkiye Dergisi**,19.cilt,54.sayı,2013
- Hürmüzlü, Erşat Türkmenlerin Irak Vatandaşlığı ve Federal Çözüm, **Kardaşlık Dergisi**, Ekim-Aralık 2002
- Kasalak, Kadir Irak'ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-Irak ilişkileri, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı:9, Şubat, yıl:5, 2007
- Kaştan, Yüksel, II.Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri, Selçuk Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**,2008
- Kibaroglu Mustafa,Nun,Yasemin, Türkiye'nin Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Kaygıları, **Global Strateji Dergisi**, Cilt:3,sayı:9, Bahar:2007
- Kerküklü, İzzettin, Altunköprü Katliamının Düşündürdükleri, **Altunköprü Dergisi**, YIL:1, Sayı:2, Mayıs, 2002
- Köprülü, Ziya VIII. Yıldönümünde Altunköprü Katliamı, **Türkmenelinden Notlar**, yıl:1, Sayı:2, Ankara, 1999
- Morufoglu, Sinan Irak Türkleri, Türkler Ansiklopedisi, **Yeni Türkiye Yayınları**, 20. Cilt, Ankara, 2002
- Nakıp, Mahir Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı, **Avrasya Dosyası**, İlkbahar, cilt.3.sayı 1, Ankara, 1996
- Nakıp, Mahir Başlangıçtan Günümüze Türk Hükümetleri ve Irak Türkleri, **Ortadoğu Türkmenler Sempozyumu**, Orsam Tutanakları:35, Eylül,2014
- Nakıp, Mahir, 2003 Yılından Bu yana Irak Türkleri, **Yeni Türkiye Dergisi**,19.cilt,54.sayı,2013
- Nakıp, Mahir, **Ortadoğu Analiz**, Haziran 2012,Cilt:4,sayı:42
- ORSAM, **Ortadoğu Türkmenler Programı**, Rapor No:9, Mart 2011
- Pamukçu, Ekrem, Irak Türklerinin Siyasi Kaderi, **Yeni Türkiye Dergisi**, 16.cilt. 3.sayı, Ankara, 1997

- Saatçi, Suphi Irak Türkmenleri, **Yeni Türkiye Dergisi**, 54.sayı, 19.cilt. Ankara, 2013
- Sevgen, Nazmi ‘‘Kerkük Türkleri I.’’, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 38. 1970
- Semin, Ali Irak’ta Türkmenlerin Geleceği ve Kerkük’ün Özerklik İhtimali, Bilgesam Analiz no :1225, Haziran 20015
- Sirkeci, İbrahim Irak Türkmenleri ve Türkmenlerin Yurt Dışına Göçü,Gobal Strateji Enstitüsü,Ankara, 2005
- Taşkıran, Cemalettin, Kuzey Irak, Türkmenler ve Dış politikamız, **Global Strateji Dergisi**, Sayı:9, İlkbahar 2007
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı, Tarihsel Süreç Çerçevesinde 2005 Irak Anayasasına göre Irak Türklerinin Hukuksal Durumu, Akademik Orta Doğu Dergisi, Cilt 1,sayı 1,2006
- Tunç, Hasan Tarihten Bugüne Kerkük ve Geleceği, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, sayı 9, 2007(ilkbahar)
- Turan, Ömer Irak’ın Milletler Cemiyetine Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları, **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, sayı 1,İlkbahar, 1996
- Yayçılı, M. Kemal, 31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 olayları Hakkında Açıklama, **Türkmenlerinden Notlar**, yıl: 1, sayı:3, Ankara, 1999,s.7-8
- Yavuz, Celalettin, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, sayı 9, 2007(ilkbahar), s,65
- Yılmaz, Necla Öztürk, 5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması, **TBB Dergisi**, Sayı:68, 2007
- Yılmaz, İhsan **Geçmişten Günümüze Irak’ta Türkmen Politikası**, ÇTTAD, V/12, 2006/Bahar

Diğer Yayınlar

- Çay, Abdullah, Irak Türklerinin Tarihine Genel Bir Bakış, **Irak Türkleri Sempozyumu Tebliğler**, Ankara Gazi Üniversitesi, 1987
- Akkan Erdoğan, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C:19, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1999
- DİA, ‘Irak Türkleri’, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: 19, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, s: 99-103

Çetinkaya, Gökhan, ‘Ortadoğuda Bir İslam Ülkesi Irak’, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, cilt:19, 1999

SETA, **Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu**, 2013, Ankara

Nakip Mahir, <http://www.yenisafak.com/gundem/mermiler-ucaga-yetismiyor-2344546> ,Erişim 22.11.2015

Yenerer, Vedat “Türkmen Belgeseli Çekmeye Geldiğim Irak’tan Çarpıcı Notlar”, <http://bizturkmeniz.com>

Dağ, Ahmet Emin, **Ortadoğu’da Göç Hareketleri**, <https://www.ihh.org.tr/haber/ortadoguda-goc-hareketleri-128>

<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Iraq> E.T : 22.07.2016

Joint Analysis Unit, **NINEVA IRAQ**, 2013, <http://www.iau-iraq.org/documents/477/GP-Ninewa%202013.pdf>

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013123_turkmenrap2.pdf

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/PKuCZkMJM0EXIDUAHGTPPA_x3D_x3D

http://www.ydh.com.tr/HD7728_irak-secimleri-ve-turkmenler.html ,erişim 28.11.2015

<http://www.posta.com.tr/dunya/HaberDetay/Irak-ta-El-Ibadi-donemi.htm?ArticleID=244258> , erişim. 25.11.2015

<http://www.timeturk.com/turkmenler-ibadi-ye-tepkili/haber-46773> .Erişim,25.11.15

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/herkesten-once-biz-silah-istiyoruz> , Erişim,25.11.2015

<http://www.kerkukvakfi.com/tr/content/210> Erişim Tarihi: 12.11.2015

<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmenler-en-acimasiz-saldirilara-maruz-kaldi/155020>

Yılmaz,Meşkure,<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=article&id=4755&w=me%FEkur e%20y%FDIalmaz>

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijoses/article/view/5000121621> E.T: 20.08.2015

<http://www.haberler.com/turkiye-nin-kerkuk-politikasi-4175996-haberi/>

http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_irak_turkmen_cephesi_yetkilileri_ile_gorustu-1164757

Davutloğlu, Ahmet Türkmenler Irak'ın Asli Unsurudur, <http://www.iha.com.tr/haber-davutoglu-turkmenler-irakin-asli-unsurudur-315464/> Erişim Tarihi:20.09.2015

http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380

5543 İskan Kanunu, 3.madde,d fıkrası, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu, Madde:61, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleseel-akinlar_409_558_559

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği,
<http://www.irakturkleri.org/sayfa.php?oku=dernek-hakkında>, erişim: 10.02.2016

<http://turkmeneli.org.tr/tanitim.htm>

<http://www.bizturkmeniz.com/publications/2012TURKMENELITAKVIM.pdf>

http://www.bilkenterbil.org/TARİHCE_o_1_sf_242

Milliyet Arşiv,24.09.2003

Milliyet Arşiv, 20 Mart 2003

Bila, Fikret, **Milliyet Arşiv**, 08.10.2003

Milliyet Arşiv: 17.08.1980--26.08.1980

Cumhuriyet Gazetesi Arşiv,10 Mart 2004

ITKYD Başkanı Mehmet Tütüncü ile yapılan görüşme: 09.01.2016

Dr. Aydın Beyatlı ile yapılan telefon görüşmesi, 02.10.2016

ITKYD Ankara Şubesi Başkanı Mahmut Kasapoğlu ile yapılan telefon görüşmesi, 22.09.2016

Timur Taş, ITKYD İzmir Şubesi Başkanı, telefon görüşmesi:02.10.2016

Dernek Başkanı Dr. Aydın Beyatlı ile yapılan telefon görüşmesi, 02.10.2016

Dernek Başkanı Mithat İbrahim ile yapılan görüşme, 16.01.2016

Dernek Başkanı Salman Nalbantoğlu ile 13.01.2016 tarihinde yapılan görüşme

Nefi Demirci ile 09.01.2016 tarihinde yapılan görüşme

Türkmen Aydınlar Derneği, Fuat Tiğin ile yapılan telefin görüşmesi, 22.09.2016

Erşat Hürmüzlü, Kerkük Vakfi Başkanı ile yapılan görüşme: 14.01.2016

Beyatlı, Kemal, Türkmen Federasyonları Derneği Başkanı ile yapılan görüşme, 12.01.2016

